

СЛАВИСТИЧКИ СПИСИ

Д. Соколовић • Увод у полонистику

Едиција
СЛАВИСТИЧКИ СПИСИ

Уредник
Рајна Драгићевић

Далибор Соколовић
УВОД У ПОЛОНИСТИКУ

Рецензенти
Проф. др Петар Буњак
Prof. PhD. Petr Kaleta, Ph.D.
dr hab. Piotr Pałys, prof. IŚ

ISBN 978-86-81622-18-6

Далибор Соколовић

УВОДУ
ПОЛОНИСТИКУ

Београд • 2025

*Мојој Маји,
и свим Мојим Пољацима*

Садржај

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	9
ПОЉСКА – ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ.....	11
ИСТОРИЈА ПОЉСКЕ	21
ПОЉСКИ ЈЕЗИК.....	32
Писање и изговор.....	32
Врсте речи и промена	36
Грађење речи	42
Синтаксичка структура	43
Територијална раслојеност.....	44
Историја пољског језика	46
ПОЉСКА КЊИЖЕВНОСТ	59
Средњевековна књижевност	59
Ренесансна књижевност.....	64
Барокна књижевност	67
Књижевност просветитељства	69
Књижевност романтизма	74
Књижевност позитивизма	79
Млада Пољска	82
Међуратна књижевност	84
Ратна књижевност.....	86
Савремена књижевност.....	88
КУЛТУРА И УМЕТНОСТ ПОЉСКЕ	97
Архитектура.....	97
Вајарство.....	104
Сликарство	108
Музика	112
Позориште	115
Кинематографија	123
Кухиња	128
Спорт.....	129
Празници и обичаји	131

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ова публикација је намењена свима који желе да се упознају са основним информацијама о Пољској, њеној историји, језику, књижевности и осталим аспектима културе. Могу је првенствено користити полазници истоименог универзитетског предмета *Увод у полонистику*, тј. студенти полонистичког и других студијских профила на Филолошком факултету у Београду. Приручник доноси преглед питања којима ће се детаљније бавити у оквиру других предмета у току свог студирања. Такође, публикација може бити корисна широј академској читалачкој публици заинтересованој за опште полонистичке теме, као својеврстан водич ка различитим областима полонистике.

Полонистика се у ужем смислу најчешће схвата као научна дисциплина у комплексу славистичких и филолошких наука чији је основни задатак стицање и разматрање знања о пољском језику и књижевности. У ширем смислу, полонистичка изучавања усмерена су на све облике наслеђа пољског друштва, како духовне тако и материјалне. У овој публикацији излагање података структурирано је превасходно у складу са другим приступом. Из тог разлога ће се у књизи наћи информације о пољској држави и друштву, историјским околностима које су довеле до њиховог настанка и развоја, пољском језику и његовој структури, развојним епохама пољске књижевности, као и о другим облицима културе насталим у Пољској и на пољском језику.

Први покушаји систематизованог изучавања пољског језика и историје пољског друштва бележе се већ у 15. веку. У следећа два столећа појављују се и прве уређене граматике, речници и језички описи, да би се у периоду 18–20. века формирао велики број полонистичких поддисциплина, како је-

зичких (ортографија, лексикографија, дијалектологија, историја језика итд.) тако и књижевних (историја књижевности, књижевна критика) и других. Полонистика се данас изучава на универзитетима у више од 40 земаља света. На Универзитету у Београду има историју дугу 130 година.

За сваку обрађену тему наведен је и избор одговарајуће литературе, на пољском и другим језицима, која ће читаоцима омогућити даље самостално истраживање и учење. Уз читање се препоручује паралелно коришћење ових помоћних средстава – монографија, речника, граматика, приручника итд., будући да публикација даје уопштени обједињени преглед већине полонистичких области. Такође, уз имена у српском запису у читавој публикацији дати су и њихови пољски (оригинални) облици, што читаоцима може олакшати даље претраживање у дигиталним и аналогним изворима.

ПОЉСКА – ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Република Пољска (Rzeczpospolita Polska) је држава у Средњој Европи, укупне површине 313 933 км². На почетку 2025. године имала је 37 563 071 становника. У великом степену је моноетничка, према попису из 2021. године 97% становништва декларише своју припадност пољској народности. Остале најбројније народности су: шлеска (укупно 585 700), кашупска (176 900), немачка (132 500).¹ Престоница Пољске је Варшава (Warszawa), која је уједно и њен највећи град.

1. Мапа Пољске

¹ Према званичним подацима, тренутно у Пољској право боравка има више од 1,5 милиона Украјинаца, избеглих након избијања рата у Украјини. Такође, више од 130 000 држављана Белорусије има боравишну дозволу у Пољској.

2. Застава Републике
Пољске

орао на црвеном штиту, раширених крила и са златном круном на глави.

Званична државна **химна Републике Пољске** (hymn państwowy Rzeczypospolitej Polskiej) је *Мазурка Домбровској* (*Mazurek Dąbrowskiego*). Аутор мелодије је непознат, док је текст дело песника Јозефа Вибицког (Józef Wybicki). Речи текста прилагођене су мелодији песме, која умногоме подсећа на каснију *Хеј, Словени*.

*Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.*

*Marsz, marsz, Dąbrowski
Z ziemi włoskiej do Polski,
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.²*

Текст химне Републике Пољске

Према одредбама Устава Републике Пољске из 1997. године, Пољска је **парламентарна република**. Законодавну власт чини дводомни парламент: **Сејм** (Sejm), доњи дом

Застава Републике Пољске (flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej) је двобојна, правоугаоног облика, подељена на две хоризонталне пруге – горњу белу и доњу црвену.

Грб Републике Пољске (godło/herb Rzeczypospolitej Polskiej) чини бели једноглави

3. Грб Републике
Пољске

² Још Пољска није пропала, / док ми живимо. / Шта нам страна сила отела / сабљом вратићемо. / Напред, напред, Домбровски, / од Италије до Пољске. / Под твојим вођством / ујединићемо се с народом. (превод Д.С.)

пољског парламента, са 460 посланика, и **Сенат** (Senat), горњи дом, са 100 сенатора, који се бирају на сваке четири године.

4. Пољски парламенти

На челу извршне власти у Пољској су **председник Републике Пољске** (Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej) и **Савет министара**, тј. влада (Rada Ministrów). Председник Пољске на почетку 2025. године је Анджеј Дуда (Andrzej Duda). Председник се бира сваке пете године. На челу владе Пољске налази се Доналд Туск (Donald Tusk).

5. Председничка палата у Варшави

Судска власт у рукама је **општих судова** (sądy powszechne) – рејонских (sądy rejonowe), окружних (sądy okręgowe) и апелационих (sądy apelacyjne), **специјалних судова** (sądy szczególne) – војних (sądy wojskowe) и управних (sądy administracyjne), и **Врховног суда** (Sąd Najwyższy). У систем судске власти спада и **Државни трибунал** (Trybunał Stanu) и **Уставни трибунал** (Trybunał Konstytucyjny).

6. Врховни суд у Варшави

Пољска је административно од 1. јануара 1999. године подељена на **16 војводства** (województwo), **380 округа** (powiat) и **2 479 општина** (gmina).

7. Мапа адміністрацыйнае падэле Польше
(воіводства і округі)

Поред Варшаве, астали велики градови у Польшкој су: Краков (Kraków), Вроцлав (Wrocław), Лођ (Łódź), Познањ (Poznań), Гдањск (Gdańsk), Шчећин (Szczecin), Лублин (Lublin), Бидгошч (Bydgoszcz), Бјалисток (Białystok), Катовице (Katowice), Гдиња (Gdynia), Торунь (Toruń).

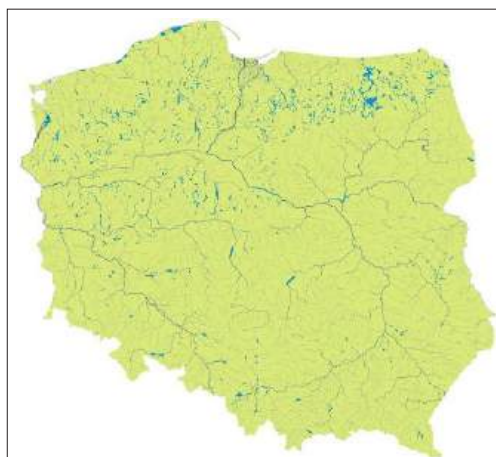
8. Панорама Варшаве

Пољска је географски ограничена Балтичким морем на северу, планинским венцима Судетима и Карпатима на југу, а већина њене територије налази се на сливу река Висле (Wisła) и Одре (Odra). Политички се на северу граничи са Русијом и Литванијом, на југу са Словачком и Чешком, на истоку са Белорусијом и Украјином, на западу са Немачком. Дужина граница Пољске износи 3 511 километара, од чега је 440 километара морска граница на северу.

Што се рељефа тиче, **преовлађују равнице**, просечна висина Пољске је 173 метра. Има 70 врхова виших од 2 000 метара, сви се налазе у планинском масиву Татре (Tatry). Највиши врх је Риси (Rysy), на граници са Словачком, са 2 499 метара надморске висине, а најнижа тачка Пољске је депресија у месту Маженђино (Marzęcino) од 2,2 метра испод нивоа мора.

9. Врх Риси у Татрама

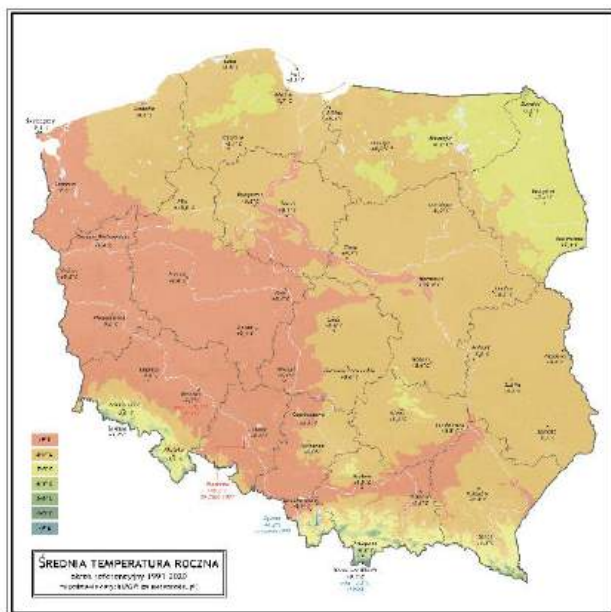

10. Хидрографска мапа
Пољске

Готово читава територија Пољске (99,7%) налази се у сливу Балтичког мора. Најдуже **пољске реке** су: Висла (1 047 км), затим Одра (854 км), Варта (Warta, 808 км), Буг (Bug, 772 км), Нарев (Narew, 484 км) и Сан (San, 443 км).

Највећа **језера** у Пољској су Шњардви (Śniardwy), укупне површине 113,8 км², и Мамри (Mamry) површине 104 км², која се налазе у региону Мазури (Mazury). Најдубље је језеро Хањча (Hańcza) дубине 108,5 м. Покривеност језерима Пољске износи 0,9 %.

Територија Пољске се налази у подручју влажне **континенталне климе**. Средње годишње температуре варирају од +7 °С до +10 °С.

11. Мапа средњих шемпериатура ваздуха у Пољској

Шуме заузимају 29,7% Пољске. Пољска фауна припада тзв. палеарктичкој зони, тј. старим копненим подручјима. Чини је више од 30 000 животињских врста, од којих су неке карактеристичне за територију Пољске, као на пример европски бизон (*żubr europejski*).

12. Шумски резерват у Пољској

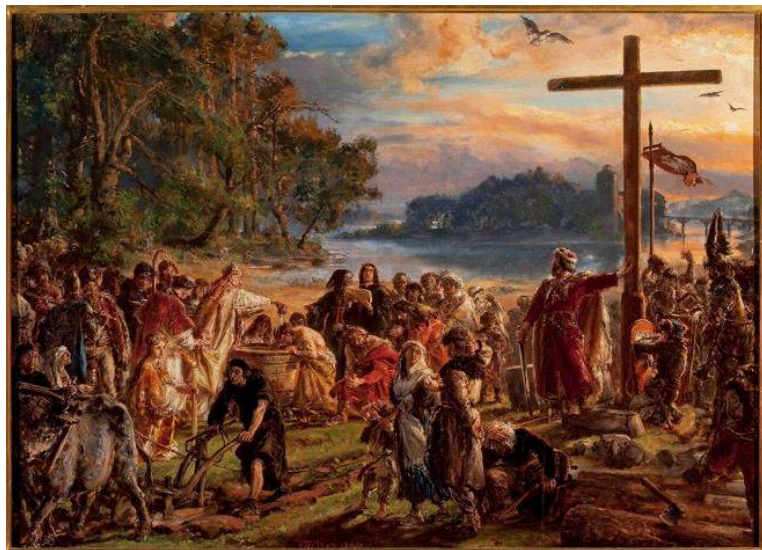
13. Европски бизон

Литература

- [1] Dudek, Antoni. *Historia polityczna Polski 1989–2005*. Kraków: Wydawnictwo Arcana, 2007.
- [2] Gawryszewski, Andrzej. *Ludność Polski w XX wieku*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, 2005.
- [3] Johnson, Lonnie. *Central Europe. Enemies, neighbors, friends*. New York: Oxford University Press, 1996.
- [4] Kondracki, Jerzy. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: PWN, 2002.
- [5] Leśniewska, Justyna, Zygmunt Mazur. „Polish in Poland and abroad”. Extra, Guus, Durk Gorter (red.) *Multilingual Europe: Facts and Policies*, Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2008, p. 111–134.
- [6] Besala, Jerzy et al. *Polskie symbole. 100 miejsc, postaci, wydarzeń, osiągnięć ważnych dla Polski, Europy i świata*. Warszawa: Multico, 2011.
- [7] Skrzydło, Wiesław. *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.* Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.

ИСТОРИЈА ПОЉСКЕ

Почеци пољске државности, која је током историје била у више наврата прекидана, сежу у 10. век. Тада су се словенска племена која су настањивала просторе између река Висле (Wisła) на истоку и Одре (Odra) на западу, ујединила под династијом Пјастова (dynastia Piastów). Са седиштем у граду Гњезно (Gniezno), владар **Мјешко I** (Mieszko I) је **966. године прихватио хришћанство** и на тај начин увео Пољску у круг хришћанске Европе. Мјешков син **Болеслав I Храбри** (Bolesław I Chrobry), био је први пољски краљ, **крунисан 1025. године**, а Краков (Kraków) је половином 11. века постао следећа пољска престоница, иако су се средишта владавине повремено налазила и у Плоцку (Płock), Сандомјежу (Sandomierz) и Вроцлаву (Wrocław).

14. *Примање хришћанства*
(аутор Јан Матејко)

Пјастови су владали Пољском до 1370. године, последњи владар из ове династије био је **Казимир III Велики** (Kazimierz III Wielki), један од највећих владара у пољској историји. Он је успео да консолидује државу, ојача одбрану и без већих ратова поврати раније изгубљене територије. Централизовао је власт и кодификовао право, развијао економију упркос феудалној распарчаности (која је трајала у периоду 1138–1320). За време његове владавине бележи се и развој пољских градова, интензивирање трговинских веза са Чесима и Мађарима. **Године 1364. основао** је и школу у Кракову, у рангу средњовековне *studium generale*, **први универзитет у Пољској**, који је престао са радом са његовом смрћу (1370). Обновљен је 1400. године од стране **Владислава II Јагјела** (Władysław II Jagiełło) и функционише до данашњих дана, под називом **Јагјелонски универзитет** (Uniwersytet Jagielloński).

*„Niechże tam będzie nauk przemożnych perła, aby wydawała męże, dojrzałością rady znakomite, ozdobą cnót świetne i w różnych umiejętnościach biegłe; niechaj otworzy się orzeźwiający źródło, a z jego pełności niech czerpią wszyscy naukami napoić się pragnący. Do tego miasta Krakowa niechaj zjeżdżają się swobodnie i bezpiecznie wszyscy mieszkańcy nie tylko Królestwa naszego i krajów przyległych”.*³

Одломак из оснивачког акта *Studium Generale* у Кракову, проглашеног 12. маја 1364. године

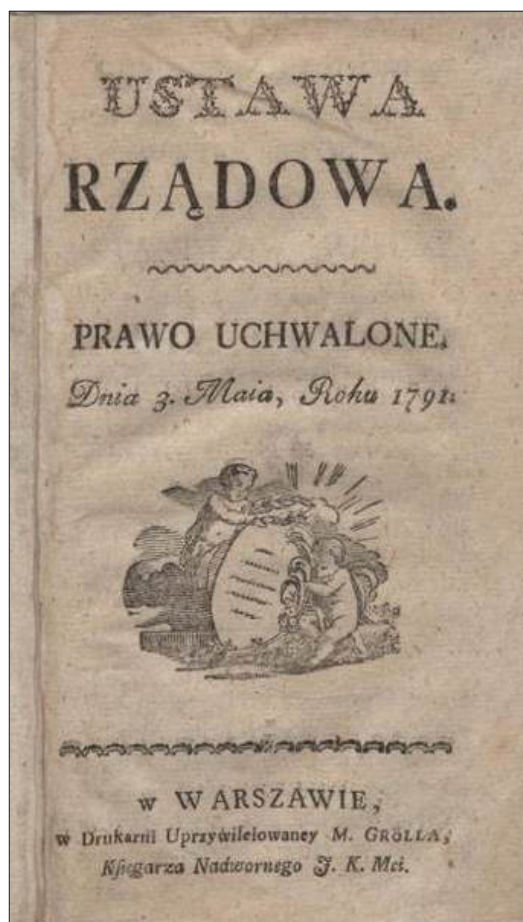
Након смрти Казимира Великог, који није имао потомке, 1370. године на пољски трон најпре долази његов сестрић, мађарски краљ Лажош I Анжујски (Ludwik I Andegaweński), а затим Лажошева ћерка **Јадвига Анжујска** (Jadwiga Andegaweńska). Она се касније удаје за литванског кнеза Владислава Јагјела. Овим венчањем отпочиње постепени процес **уједињавања Велике кнежевине Литваније и Краљевине Пољске**, чији се врхунац одиграо **1569. године** када је

³ Нека тамо буде бисер моћних наука, да изнедри људе, изврсне у зрелости савета, блиставе у украсу врлина и веште у разним уметностима; нека отвори се освежавајући извор, и из његове пуноће нека црпе сви који желе да се насите наукама. У овај град Краков нека сви становници, не само нашег Краљевства већ и суседних земаља, долазе слободно и безбедно. (превод Д.С.)

склопљена **Лублинска унија** (Unia lubelska). Тим чином је пољско-литванска заједница из персоналне прерасла у државну, тј. Републику двају народа (Rzeczpospolita Obojga Narodów), познату у пољској традицији и као **Прва република** (I Rzeczpospolita). Република двају народа је била једна од најмоћнијих и вероватно најмногљуднијих европских држава свог времена. По питању друштвеног уређења, дошло је до великих промена, уведен је систем изборних краљева. Они који су имали право гласа и избора били су племићи, тзв. **шљахта** (szlachta). Шљахта је била сачињена првенствено од ситног и средњег племства, насталог од витешког staleжа. Поред тога што су директно учествовали у избору краљева, имали су право спречавања доношење закона у парламенту, тзв. либерум вето (liberum veto). Највиши ниво пољске шљахте били су тзв. магнати (magnateria polska).

15. Административна подела Прве републике

16. Устав Прве републике

За време Прве републике, нарочито њени западни крајеви живели су у миру, релативно просперитетном развоју и, што је другде у Европи у то време била реткост, религијској толеранцији. Пољска република била је најразноврснија држава у Европи у погледу религије, језика и етничке припадности. Развијала се уметност, образовање и економија, као и сам систем уређења Републике. Дана 3. маја 1791. године донет је устав (Ustawa Rządowa z dnia 3 maja) који је регулисао правно уређење Републике двају народа и представља први модерни устав у Европи, други у свету након америчког. Међутим, република је постепено потпадала под туђе утицаје, најпре сак-

сонске, затим и руске. Тако је **последњи изабрани краљ Аугуст Поњатовски** (Stanisław II August Poniatowski) био под директним снажним утицајем руске царице Катарине Велике.

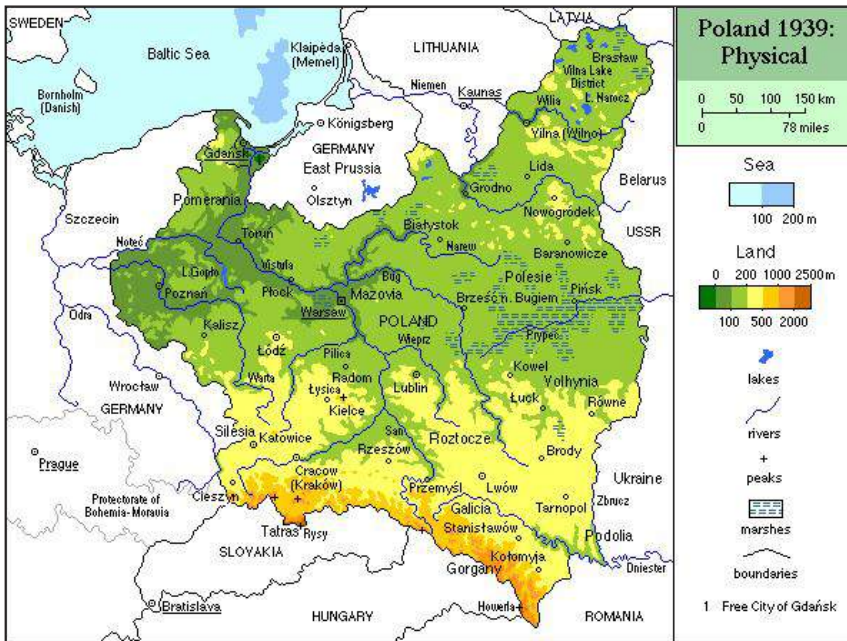
Као последица доминације суседних монархија и анархије у самој држави, Прва република је 1795. године, након два века постојања, избрисана са мапе Европе, у процесу тзв. **подела Пољске** (rozbiory Polski). Прва подела одиграла се 1772. године, када је република изгубила око 30% своје територије и половину становништва. Другом поделом, из 1793. године, Русија и Пруска су добиле додатно територијално проширење. Реакција Пољака на ову окупацију био је устанак на чијем је

челу стајао **Тадеуш Кошћушко** (Tadeusz Kościuszko) 1794. године, који је био неуспешан. Коначна подела Пољске од стране Русије, Пруске и Аустрије десила се 1795. године.

Пољска је под поделама формално била колонизирана. Велике наде у ослобођење полагане су у време похода Наполеона Бонапарте, али је тај период кратко трајао, услед брзог повлачења његове војске. Тада је, у раздобљу од 1807. до 1815. године, функционисала Варшавска кнежевина (Księstwo Warszawskie), која је била подређена Француском царству, али је објективно била субјект међународног права, а имала је и свој устав.

У 19. веку је било и више пољских покушаја да се **устанцима избори независност**. Најзначајнији су били: **новембарски устанак** (powstanie listopadowe), који се одиграо од новембра 1830. до октобра 1831. године, и **јануарски устанак** (powstanie styczniowe), који је трајао од јануара 1863. до друге половине 1864. године. Међутим, сви ти оружани напори су нажалост били неуспешни и водили су у још већу репресију освајачких режима. Због тога је деветнаести век и раздобље егзодуса пољског народа, које почиње већ након новембра 1830. године. Једна од најчешћих финалних дестинација избеглица била је Француска, одакле је деловала бројна **пољска емиграција**, попут пијанисте и композитора Фредерика Шопена (Fryderyk Chopin), књижевника и политичког активисте Адама Мицкјевича (Adam Mickiewicz), политичара Адама Чарториског (Adam Czartoryski) и др.

Тек су велике територијалне промене и распад великих европских царстава **након завршетка Првог светског рата 1918. године** довели до тога да Пољска поврати своју **независност**.

17. Маја Друге републике

Чак је и по завршетку рата Пољска морала да се на истоку бори за одржање граница у тзв. Пољско-бољшевичком рату (Wojna polsko-bolszewicka) у периоду 1919–1921. Упркос многобројним проблемима на иностраној и домаћој арени, између два светска рата, за време **Друге републике** (II Rzeczpospolita, 1918–1939), бележи се **интензиван процес изградње земље**. Три четвртине становништва живело је на селу и бавило се пољопривредом, али су захваљујући увођењу капитализма и тржишног либерализма почеле да се развијају разне гране индустрије. Пољска влада је тада, на пример, у оквиру напора да развије бродоградњу, одлучила да у малом градићу на северу Гдињи (Gdynia) изгради луку. Гдиња је касније израсла у једну од десет највећих лука Европе, а данас чини део велике северне пољске метрополе, тзв. Trójmiasto (дословно Троград), заједно са Гдањском (Gdańsk) и Сопотом (Sopot).

У Другој републици постепено је бивало све више факултетски образованих и све мање неписмених људи, бележио се интензивни развој уметности, медија. Што се етничке структуре тиче, једну трећину становништва Републике Пољске у

међуратном периоду чинили су припадници других етничких заједница: Украјинаца, Јевреја, Белоруса, Немаца и др.

Развој међуратне Пољске је **насилно прекинут** немачком и совјетском инвазијом, односно **почетком Другог светског рата 1939. године**. Пољска је током овог рата претрпела огромне губитке, нарочито међу својим јеврејским становништвом, које је готово у потпуности избрисано. Око 7 милиона Пољака је страдало у рату, од чега 3 милиона пољских Јевреја, од којих је већина страдала у нацистичким концентрационим логорима на територији Пољске.

За време рата Пољска је била окупирана, а у земљи је функционисала **Пољска подземна држава** (Polskie Państwo Podziemne), тајна структура која је била подређена Влади Републике Пољске у егзилу (Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie). Пољски војници су борили против Сила Осовине на свим фронтovima, од Велике Британије до Палестине.

18. Пољски авијатичари из Ескадрона 303
(Dywizjon 303)

Пољска је из Другог светског рата формално изашла као земља победница, али није много одлучивала о својој даљој судбини на међународној сцени. Поново је морала да плати велику цену због своје позиције између великих сила. Прерас-

поделе територија након рата **помериле су границе Пољске на запад**. Историјски пољски крајеви и градови као што су Лавов (Lwów), Гродно (Grodno), Виљнус (Wilno) и други више се нису налазили у оквирима Пољске, већ Совјетског савеза. С друге стране, на западу земље, одлуком велике тројке САД, СССР и Велике Британије, на уштрб традиционално немачке етничке територије, добијени су региони око градова Шчећин (Szczecin), Вроцлав (Wrocław), Гдањск (Gdańsk) итд. У пољској традицији за ове територије користи се назив Повраћене земље (Ziemie Odzyskane).

19. Маја Пољске након групої свейскої раїа

У послератној расподели снага у свету, **Народна Република Пољска** (Polska Rzeczpospolita Ludowa) завршила је у сфери утицаја комунистичког блока и Совјетског савеза. У периоду након Другог светског рата, у земљи се бележе периоди развоја, али социјалистичка економија није била конкурентна ни ефикасна.

Демократске промене у Пољској десиће се тек 1989. године на крилима синдикалног покрета **Солидарност** (Solidarność) и других дешавања у земљи и свету. У априлу 1989. организовани су преговори под називом **Округли сто** (Okrągły Stół) између челника Народне Републике Пољске, демократске опозиције и представника католичке и евангелистичке цркве. У јуну 1989. године одржани су делимично демократски парламентарни избори, након чега је формирана прва демократска влада Тадеуша Мазовјецког (Tadeusz Mazowiecki). У том раздобљу траје и понтификат папе Јована Павла II (Jan Paweł II), Пољака рођеног као Карол Војтила (Karol Wojtyła).

20. Демонстрације Солидарности

Године 1989. Пољаци проглашавају и **Трећу републику** (III Rzeczpospolita), са изразитом оријентацијом ка капиталистичком систему вредности и либералној демократији. На првим потпуно слободним председничким изборима 1990. године победио је Лех Валенса (Lech Wałęsa). Нови устав донет је 1997. године.

21. Пошћисивање Тракшиаиа
џрисћуиња ЕУ

Земља у последњим деценијама бележи интензивни развој, као и интеграције у северноатланске структуре (од марта 1999. године) и Европску унију (од маја 2004. године). Данас је Пољска важан део ЕУ, једна од најмногољуднијих држава чланица, са великим економским и политичким потенцијалом.

Лиџераџура

- [1] Augustyniak, Urszula. *Historia Polski 1572–1795*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2008.
- [2] Buszko, Józef. *Historia Polski 1864–1948*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- [3] Davies, Norman. *Boże igrzysko*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2006.
- [4] Davies, Norman. *Europe: A History*. Pimlico, 1997.
- [5] Davies, Norman. *Heart of Europe: A Short History of Poland*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

- [6] Eckert, Marian. *Historia Polski 1914–1939*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990.
- [7] Gierowski, Józef Andrzej. *Historia Polski 1505–1764*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- [8] Gierowski, Józef Andrzej. *Historia Polski 1764–1864*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- [9] Groniowski, Krzysztof, Jerzy Skowronek. *Historia Polski 1795–1914*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1977.
- [10] Kemp-Welch, Anthony. *Poland under Communism: A Cold War History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- [11] Kochanski, Halik. *The Eagle Unbowed: Poland and the Poles in the Second World War*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012.
- [12] Kunert, Andrzej Krzysztof. Tadeusz Bór-Komorowski. *Armia Podziemna*. Warszawa: Bellona, Oficyna Wydawnicza Rytm, 2009.
- [13] Lukowski, Jerzy, Hubert Zawadzki. *A Concise History of Poland*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- [14] Prażmowska, Anita. *Poland: A Modern History*. London: I.B.Tauris, 2010.
- [15] Roszkowski, Wojciech. *Historia Polski 1914–1994*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995.
- [16] Sokoloski, Richard. *The Latest Poles. Reflections of Polish Immigrants to Canada in the 1980s*. Ottawa-Lublin: Slavic Research Group at the University of Ottawa, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, 2013.
- [17] Stelmachowski, Andrzej. *Kształtowanie się ustroju III Rzeczypospolitej*. Warsaw: Łośgraf, 2011.
- [18] Szczur, Stanisław. *Historia Polski – Średniowiecze*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2002.
- [19] Wróbel, Piotr. *Historical Dictionary of Poland, 1945–1996*. Greenwood, 1998.
- [20] Wyrozumski, Jerzy. *Historia Polski do roku 1505*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.

ПОЉСКИ ЈЕЗИК

Пољски језик је званични језик Републике Пољске и институција Европске уније. Спада у групу западнословенских језика, међу којима има највише говорника, а други је по броју говорника међу свим словенским језицима (после руског). У Пољској га данас **користи готово 38 милиона људи**, а такође у другим европским и светским земљама у којима живе Пољаци: САД, Литванија, Канада, Бразил, Аргентина, Велика Британија, Италија, Норвешка, Ирска итд. Процењује се да број **припадника пољске емиграције** – Пољака у дијаспори и особа пољског порекла (устаљени назив за ову заједницу је Polonia) – износи **скоро 20 милиона**. Једна трећина од њих су Пољаци првобитно одгојени у Пољској, остатак су људи који су у различитом степену и обиму повезани са пољским пореклом.

Писање и изговор

Основу за алфавет пољског језика чини латинско писмо, а специфичности пољског система гласова бележе се помоћу додатних дијакритичких знакова (за девет слова). Савремени **пољски алфавет састоји се од 35 слова:**

Aa, Aą, Bb, Cc, Ćć, Dd, Ee, Eę, Ff, Gg, Hh, Ii, Jj, Kk, Ll, Łł, Mm, Nn, Ńń, Oo, Óó, Pp, Qq, Rr, Ss, Śś, Tt, Uu, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz, Żż, Źź (слова Qq, Vv и Xx користе се само у записима речи страног порекла).

С друге стране, гласовни систем пољског језика обухвата: **самогласнике**, и то **усне (оралне) i, y, e, a, o, u** и **носне (назалне) a, e**, те **сугласнике b, b', c, c', ć, cz, d, d', dz, dź, dż, f, f', g,**

g', ch, ch', j, k, k', l, l', ł, m, m', n, n', ń, p, p', r, r', s, s', ś, sz, t, t', w, w, z, z', ź, ż.

Сугласници пољског језика се класификују према:

- а) **начину артикулације** на сонорне (*m, m', n, n', ń, r, r', l, l', ł, j*), фрикативне (*f, f', w, w', s, s', ś, sz, z, z', ź, ż, ch, ch'*), африкативне (*c, c', ć, cz, dz, dź, dż*) и експлозивне (*p, p', b, b', t, t', d, d', k, k', g, g'*);
- б) **месту артикулације** на уснене (*b, b', p, p', m, m', f, f', w, w'*), предњојезичне (*d, d', t, t', c, c', ł, dz, l, l', r, dź, cz, sz, ż*), средњојезичне (*ć, dź, ś, ź, ń, g', k', ch'*) и задњојезичне (*k, g, ch*);
- в) **звучности** на звучне (*d, d', g, g', b, b', dz, z, ź, ż, w, w', dź, dż*) и беззвучне (*t, t', k, k', p, p', c, c', s, s', ś, sz, f, f', cz, ć, ch, ch'*). Сви сонорни сугласници су звучни по артикулацији.

Већина гласова пољског језика артикулише се, уопштено узев, на начин сличан гласовима српског језика. На овом месту обратићемо пажњу на поједине гласове, који се или изговарају или пишу различито у односу на српске гласове.

Самогласник *i* налази се у позицији након тзв. меких сугласника: *na ziemi, mówi, widzisz*. С друге стране, самогласник *y* налази се у позицији након тврђих сугласника: *gruby, płoty, szyjesz*.

Назални самогласници, који су се међу савременим словенским стандардним језицима сачували једино у пољском и кашупском, по традицији се записују *a, e*. И док је у другом случају реч о назалном изговору гласа *e*: *część* [čęšć], *ciężki* [čęš'ki], у првом је заправо у питању назални изговор гласа *o*: *dąb* [dõmp], *maq* [mõš]. Такође, треба напоменути да се потпуни назални изговор ових самогласника у савременом говору задржао једино испред фрикативних сугласника, док у многим другим позицијама долази до губитка назалности (деназализације), у примерима *wziął* [vzõł], *robię* [robie], или до асинхронизације, нпр. *gabka* [gomпка], *sęp* [semp].

Самогласник [u] се поред записа *u* – *przytulić się, ulica*, такође пише као *ó* (тзв. затворено *u*, „*u*” *zamknięte*) – *ogród, jaskółka*. Ова карактеристика резултат је историјског развоја система гласова пољског језика.

Изговор сугласника *cz* (*człowiek*), *sz* (*szyba*), *dź* (*dźwięk*), *dż* (*dżem*) може се упоредити са изговором српских гласова *ч*, *ш*, *ђ* и *џ*. Пољски сугласник *dz* одговара гласу који се појављује у јужним српским дијалектима, а у стандардном српском само у одређеним позицијама, нпр. као резултат асимилације – *Ошац би рекао*.

Сугласник [ʒ] се поред записа *ż* – *żaba*, *mroźonka*, такође пише као *rz* – *rzecz*, *marzyć*. Ова карактеристика такође је резултат историјског развоја система гласова пољског језика.

Сугласник [ch] се поред записа *ch* – *kucharz*, *charakter*, такође пише као *h* – *herbata*, *wataha*. У савременом пољском је изговор ова два гласа уједначен, док су у ранијим развојним фазама чинила минимални пар – безвучни (*ch*) : звучни (*h*).

Такође, у савременом пољском сугласник *ł* се не изговара лингводентално (уз ослањање предњег дела језика на зубе), већ као билабијално (двоуснено) *ɥ* – *mały*, *łykać*.

Гласови *ś* и *ź* су меки фрикативни сугласници који се у словенским језицима јављају још у црногорском, белоруском и доњолужичкосрпском. Записују се са дијакритичким знаком акутом – *śliwka*, *źródło*, као и без њега у позицији испред меког *i* – *siatkówka*, *Kazimierz*.

Једначење (асимилација) сугласника по звучности у пољском језику одиграва се у већем броју позиција него у српском, како у средини тако и на крају речи. **Звучни глас се изговара као безвучни** у позицији испред других безвучних: *wtorek*, изговарамо [ftorek], *ślodki* [słotki], као и на крају речи: *samochód* [samochut], *nóż* [nusz] и у изговорној целини: *bieg sylwestrowy* [biek sylwestrowy]. Аналогно томе, **безвучни сугласник ће се изговорити као звучни** у позицији испред звучног: *prośba* [proźba], *jakby* [jagby], као и у изговорној целини: *sok bananowy* [sog bananowy].

Поред ових примера такозване регресивне асимилације, то јест изговора претходног сугласника према артикулацији следећег гласа, у пољском долази и до прогресивне асимилације – следећи глас прилагођава се изговору претходног: *przyszłość* [pszyszłość], *kwiat* [kfiat], *twój* [tfuj].

Акцент, тј. истицање појединих делова речи или израза у процесу говора, у **пољском језику** је тонско-дина-

мички, односно ограничено тонски, ако га упоредимо са акцентом у српском језику. У највећем броју случајева долази на **претпоследњи слог у речи** (*akcent paroksytoniczny*): *rozczątek, oddziaływanie*. Може бити и на трећем слогу од краја: *muzyka, zrobiliśmy, rzeczpospolita*, чак и на четвртм: *czytałiibyśmy, odprowadziliibyśmy*, али је у говорном језику присутна јака тенденција везивања нагласка за претпоследњи слог.

Врсте речи и промена

Са морфолошке тачке гледишта, **пољски језик спада у флективне језике**, што значи да граматичке категорије преваходно изражава системом наставака, односно променом облика речи у оквиру морфолошких образаца, тзв. парадигми. Као и код осталих словенских језика, који готово у потпуности такође припадају типу флективних језика, поједине речи не мењају свој облик за изражавање различитих значења. **Врсте речи се** стога уопштено деле на **променљиве** (*odmienne*) и **непроменљиве** (*nieodmienne*). Променљиве су: именице (*rzeczowniki*), придеви (*przymiotniki*), глаголи (*czasowniki*), бројеви (*liczebniki*), заменице (*zaimki*). У непроменљиве спадају: прилози (*przysłówki*), предлози (*przymyki*), везници (*spójniki*), узвици (*wykrzykniki*) и речце (*partykuły*).

Именицама означавамо особе и организме, објекте и активности, појаве и апстрактне појмове. Мењају се кроз падеже (*przypadki*) и бројеве (*liczby*). У пољском по традицији издвајамо **седам падежа**: номинатив (*mianownik*), генитив (*dopełniacz*), датив (*celownik*), акузатив (*biernik*), инструментал (*narzędnik*), локатив (*miejsownik*) и вокатив (*wołacz*). Именице имају **два броја**: једину (*liczba pojedyncza*) и множину (*liczba mnoga*).

Велики број именица у пољском језику је непроменљив: *guru, salami, kakao, espresso, Tokio, Los Angeles*. Неке именице имају само једину (тзв. *singularia tantum*): *młodzież, zboże, Rzeszów*, док друге имају само множину (*pluralia tantum*): *drzwi, urodziny, Ateny*. Поједине су променљиве у множини, док су у једнини непроменљиве: *muzeum, liceum*.

Именице у пољском имају и **три рода**: мушки (rodzaj męski), женски (rodzaj żeński) и средњи (rodzaj nijaki).

	јед.	мн.	јед.	мн.	јед.	мн.
ном.	<i>przyjaciel</i>	<i>przyjaciele</i>	<i>kobieta</i>	<i>kobiety</i>	<i>boisko</i>	<i>boiska</i>
ген.	<i>przyjaciela</i>	<i>przyjaciół</i>	<i>kobiety</i>	<i>kobiet</i>	<i>boiska</i>	<i>boisk</i>
дат.	<i>przyjacielowi</i>	<i>przyjaciółtom</i>	<i>kobietcie</i>	<i>kobietom</i>	<i>boisku</i>	<i>boiskom</i>
акуз.	<i>przyjaciela</i>	<i>przyjaciół</i>	<i>kobietę</i>	<i>kobiety</i>	<i>boisko</i>	<i>boiska</i>
инст.	<i>przyjacielem</i>	<i>przyjaciółmi</i>	<i>kobietą</i>	<i>kobietami</i>	<i>boiskiem</i>	<i>boiskami</i>
лок.	<i>przyjacielu</i>	<i>przyjaciółach</i>	<i>kobietcie</i>	<i>kobietach</i>	<i>boisku</i>	<i>boiskach</i>
вок.	<i>przyjacielu</i>	<i>przyjaciele</i>	<i>kobieto</i>	<i>kobiety</i>	<i>boisko</i>	<i>boiska</i>

Табела 1. Примери промене три именице трију различитих родова, по падежима.

Придеви (нпр. *wysoki*, *obcy*) користе се за описивање карактеристика живих бића, ствари, појава, појмова и стања. У пољском језику такође се мењају по падежима, бројевима, али, за разлику од именица, и свим родовима. Наставци које том приликом користе су следећи:

	једнина				множина	
	жен. род	муш. род перс. и жив.	муш. род пред.	сред. род	муш. род перс.	сви остали
ном.	<i>-a/-ia</i>	<i>-y/-i</i>		<i>-e/-ie</i>	<i>-i/-y</i>	<i>-e/-ie</i>
ген.	<i>-ej/-iej</i>	<i>-ego/-iego</i>			<i>-ych/-ich</i>	
дат.	<i>-ej/-iej</i>	<i>-emu/-ietu</i>			<i>-ym/-im</i>	
акуз.	<i>-a/-ia</i>	<i>-ego/-iego</i>	<i>-y/-i</i>	<i>-e/-ie</i>	<i>-ych/-ich</i>	<i>-e/-ie</i>
инст.	<i>-a/-ia</i>	<i>-ym/-im</i>			<i>-ymi/-imi</i>	
лок.	<i>-ej/-iej</i>	<i>-ym/-im</i>			<i>-ych/-ich</i>	

Табела 2. Придевски наставци у пољском језику.

Као што се из табеле може видети, за промену придева, а ово се односи и на именице, у пољском језику је важна даља подела мушког рода на: 1) персонални, за означавање лица мушког рода (męskoosobowy, нпр. *kierownik*), 2) животињски, за означавање животиња мушког рода (męskozwierzęcy, нпр. *niedźwiedź*), 3) предметни, за означавање ствари мушког рода (męskorzeczowy, нпр. *dom*). Ова одлика се у промени испољава у акузативу – у једнини ће персонални и животињски имати исте наставке: *starego kierownika*, *starego niedźwiedzia*, али *stary dom*, док ће у множини облици бити: *starych kierowników*, с једне стране, и *stare niedźwiedzie*, *stare domy*, са друге. Зато се у пољској граматичкој традицији такође разликују, посебно за промене у множини, мушкоперсонални и немушкоперсонални (niemęskoosobowy) род.

Важно је напоменути да придеви увек свој граматички облик усклађују са именском речи уз коју стоје и одређују. Ова појава назива се конгруенција (*związek zgody*, *kongruencja*) – *wysoka dziewczyna*, *od wysokiej dziewczyny*, *wysokiej dziewczynie...* *dobry chłopak*, *od dobrego chłopaka*, *dobremu chłopakowi...*

Придеви такође мењају свој облик у складу са степеном заступљености одређене карактеристике означене придевом, што се назива компарација (*stopniowanie*). Према овом обељежју, разликујемо три степена придева: а) позитив (*stopień równy*) – *zimny*, б) компаратив (*stopień wyższy*) – *zimniejszy*, в) суперлатив (*stopień najwyższy*) – *najzimniejszy*. Компаратив се може градити и неправилно: *duży* – *wiekszy* – *największy*, као и описно: *pachnący* – *bardziej pachnący* – *najbardziej pachnący*.

Бројеви одређују број, количину, поредак или вишеструкост. Мењају се по падежу и роду, а наставци су им или исти као код придева (нпр. *jeden*, *podwójny*, *pięciokrotny*) или имају посебну промену (*dwa*, *trzy*).

	dwa			trzy	
падеж	муш. перс.	жен.	остали	муш. перс.	остали
ном.	<i>dwaj / dwu / dwóch</i>	<i>dwie</i>	<i>dwa</i>	<i>trzej / trzech</i>	<i>trzy</i>
ген.	<i>dwu / dwóch</i>			<i>trzech</i>	

дат.	<i>dwu / dwom / dwóm</i>			<i>trzem</i>	
акуз.	<i>dwu / dwóch</i>	<i>dwie</i>	<i>dwa</i>	<i>trzech</i>	<i>trzy</i>
инст.	<i>dwoma / dwu</i>	<i>dwiema / dwoma / dwi</i>	<i>dwoma / dwi</i>	<i>trzema</i>	
лок.	<i>dwu / dwóch</i>			<i>trzech</i>	
вок.	<i>dwaj / dwu / dwóch</i>	<i>dwie</i>	<i>dwa</i>	<i>trzej / trzech</i>	<i>trzy</i>

Табела 3. Промена бројева *dwa* и *trzy* у њољском језику.

Разликујемо осам типова бројева: основни (*główne – jeden, dwa...*), редни (*porządkowe – pierwszy, drugi...*), мултипликативни (*mnóżne – pojedynczy, podwójny*), вишекратни (*wielokrotne – jednokrotny, dwukrotny*), разломачки (*ułamkowe – pół, ćwierć*), вишеструки (*wielorakie – dwojaki, trojaki*), збирни (*zbiorowe – dwoje, troje*), неодређени (*nieokreślone – kilka, kilkanaście, niewiele*).

Користе се и тзв. поименичени бројеви (*rzeczowniki odliczebnikowe*), као што су *dwójka, piątka, dziesiątka, setka* итд. који често замењују и друге врсте бројева, нпр. збирне (*Mam dwoje dzieci – Mam dwójkę dzieci*).

Заменице као врста речи замењују друге врсте речи: именице (*ty*), придеве (*twój*), број (*tyle*) или прилог (*tam*) и врше њихову функцију у реченици.

Према томе коју врсту речи замењују, заменице се деле на: именичке (*my, wy, ona, ktoś*), придевске (*nasz, wasz, tamten*), бројчане (*ile, tyle*), које су променљиве, и прилошке (*tu, wtedy, kiedyś*) које су непроменљиве.

Према критеријуму типа функције коју врше у реченици, заменице се деле на: личне (*ja, ty, on*), повратне (*siebie, się, sobie*), присвојне (*mój, jego, ich*), показне (*ten, taki, tamci*), упитне (*kto, co, jak*), релативне (*który, co, gdzie*), неодређене (*ktoś, kiedyś, cokolwiek*), одричне (*nic, nikt, żaden*), опште (*wszędzie, wszyscy, zawsze*).

падеж	1. лице	2. лице	3. лице		
			мушки род	женски род	средњи род
ном./вок.	ja	ty	on	ona	ono
ген.	mnie / mię	ciebie / cię	jego / go / niego / -ń	jej / niej	jego / go / niego
дат.	mnie / mi	tobie / ci	jemu / mu / niemu	jej / niej	jemu / mu / niemu
акуз.	mnie / mię	ciebie / cię	jego / go / niego / -ń	ją / nią	je / nie
инст.	mną	tobą	nim	nią	nim
лок.	mnie	tobie	nim	niej	nim

Табела 4. Промена личних заменица у једнини у њољском језику.

Глаголи означавају радње које извршавају и стања у којима се налазе жива или нежива бића. На основу тога шта означавају, делимо их на: глаголе радње (*czytać, biegać, rzucić*) и глаголе стања (*kwitnąć, wątpić, bać się*).

Од граматичких категорија, код глагола разликујемо: лице (*osoba – pierwsza, druga, trzecia*), број (*liczba – pojedyncza, mnoga*), време (*czas – teraźniejszy, przeszły, przyszły*/садашње, прошло, будуће), начин (*tryb – orzekający, przypuszczający, rozkazujący, łączący*/индикатив, потенцијал, императив, конјуктив), стање (*strona – czynna, bierna, zwrotna*/актив, пасив, повратно), род (не исказује се код садашњег времена; *rodzaj – męski, żeński, nijaki* у једнини и *męskoosobowy, niemęskoosobowy* у множини), падеж (само код одређених глаголских облика, као што су партиципи – *kuřący, kuřącego, kuřącети...*)

Инфинитив	<i>kupować</i>
Садашње време	<i>курије, куријеш, курије, куријету, куријecie, курија</i>
Прошло време	<i>куповаłem/-am, куповаłeś/-aś, куповаł/-a, купова- лиśmy/-łyśmy, купowaliście/-łyście, купowali/-ły</i>
Будуће време	<i>będę kupować, będziesz kupować, będzie kupować, bę- dziemy kupować, będziecie kupować, będą kupować</i> или <i>będę kupował/-a, będziesz kupował/-a, będzie kupo- wał/-a, będziemy kupowali/-ły, będziecie kupowali/-ły, będą kupowali/ły</i>
Потенцијал	<i>куповаł(a)bym, куповаł(a)byś, куповаł(a)by, купо- wali(ły)byśmy, купowali(ły)byście, купowali(ły)by</i>
Императив	<i>куриј, куријту, куријcie</i>
Активни придевски партицип	<i>курија́су, курија́са, курија́се...</i>
Пасивни придевски партицип	<i>купованы, купована, куповане...</i>
Садашњи прилошки партицип	<i>курија́с</i>

Табела 5. Облици глагола *kupować* у пољском језику.

Глаголи свршеног вида у пољском језику немају посебну форму будућег времена, већ обликом садашњег времена изражавају будућност, нпр. *купи́с* – *купи́е, куписз, купи, купиту, купicie, купи́а*. Ови глаголи такође имају и прошли прилошки партицип – *купи́wszy*.

Као и у другим словенским језицима, глаголи у пољском језику имају категорију вида (аспект). Глаголи могу бити несвршеног вида (аспект *niedokonany* – *czytać, pisać*) или свршеног вида (аспект *dokonany* – *przeczytać, zapisać*). Малобројни глаголи могу да буду двовидски (нпр. *awansować*) или једновидски (*mieć, być, móc*).

Прилози су врста речи која модификује значење глагола и придева уз које стоје – *stąd, nigdzie, wczoraj*. Класификују се

најчешће према функцији коју у реченици врше, прилози времена, места, начина итд. Делимично су променљиви, јер неке врсте прилога могу да се компарирају – *ładnie, ładniej, najładniej*.

Предлози стоје уз падешке облике речи и израза, служе за ближе одређивања њиховог односа са другим речима у реченици – *na biurku, za biurkiem, obok biurka, po biurku* итд.

Везници повезују два израза или две зависне реченице – *a, i, oraz, albo, czy, ani, jednak, dlatego, choć, ponieważ* итд.

Узвици су непроменљива врста речи која изражавају расположења и осећања, односно стања – *sio! hej! uff! bach! jejku! cholera! kurczę! kukuryku!*

Речце не поседују сопствено значење, већ имају функцију да изразе став говорника. Могу се односити само на једну реч у реченици или на читаву реченицу: *niech, no, tylko, bodajże, chyba, tak, oby, czy*.

Грађење речи

Слично осталим словенским језицима, и у пољском је творбена структура изведених и сложених речи изграђена додавањем творбених форманата (афикса) на корен простих речи и/или њиховим слагањем.

Типови творбених форманата су:

- а) префикси (*przedrostki*), као у примерима *domowy – przydomowy, robić – zarobić, pokój – niepokój*;
- б) суфикси (*przrostki*), на пример *kot – kotek, palić – palarnia, dom – domisko*;
- в) интерфикси (*wrostki*), у примерима *nosić listy – listonosz, wozić wodę – woziwoda, pucować buty – pucybut*.

Називи вршилаца радњи у пољском језику имају творбени формант *-arz (kolejarz), -acz (spawacz), -iciel/-yciel (nauczyciel, założyciel), -nik (pracownik), -ca (mówca)* и друге. Неки од творбених форманата за **називе женских лица** су: *-ka (nauczycielka), -ini/-yni (bogini, gospodyni), -owa (krawcowa), -ica (pracownica)*.

Деминутиви (nazwy zdrobniałe) се формирају помоћу неких од следећих суфикса: *-ek* (*kotek*), *-ik/-yk* (*filmik*, *nożyk*), *-ka* (*stópka*). **Аугментативи** у пољском језику се граде већином граде помоћу форманта *-isko/-ysko* (*konisko*, *brzuszyisko*), односно *-sko* (*krówsko*), секундарно и помоћу *-idło/-ydło* (*romansidło*, *straszydło*). **Називни ствари** су изграђени додавањем суфикса *-nik* (*sernik*), *-acz* (*miotacz*), *-arka* (*palarka*), *-ak* (*futrzak*), а **називни места** *-ownia* (*gazownia*), *-isko* (*boisko*), *-alnia* (*jadalnia*), *-arnia* (*kręglarnia*). **Називни особина** се формирају помоћу суфикса *-ość* (*świeżość*), *-stwo* (*mistrzostwo*), *-ota* (*ciemnota*), *-o* (*biel*). За грађење **назива активности** користе се форманти *-anie* (*czytanie*), *-enie* (*palenie*), *-cie* (*dojście*) и други.

Неки од суфикса који се користе за грађење придева су: *-owy* (*darmowy*), *-ny* (*wodny*), *-ski* (*amatorski*), *-isty/-ysty* (*przezroczyisty*), *-i/-y* (*krowi*), *-liwy* (*szkodliwy*), *-alny* (*teatralny*) итд.

Речи се у пољском језику могу градити и додавањем префикса: ***przedmieście***, ***podręcznik***, ***docelowo*** итд., као и слагањем, то јест додавањем интерфикса: *-o-* (*bajkopisarz*) или *-i/-y-* (*łamigłówka*).

Синтаксичка структура

Као и у другим словенским језицима, основни **ред речи** у пољском језику је **субјекат-предикат-објекат** (*podmiot-orzeczenie-dopełnienie*) – *Piotr ma przyjaciela*. Међутим, будући да пољски припада флективним језицима, ред речи се може променити – *Przyjaciela ma Piotr* и тако даље, иако се све ове комбинације доживљавају као маркиране.

Субјекат се такође може изоставити – *Ma przyjaciela*, што реченицу чини вишезначном у погледу вршиоца радње.

Енклитике се најчешће пишу одвојено: *widział go*, *powiedział mi*, *śmiał się*, али има случајева и када се пишу спојено са речју која носи акценат: *kupiliby*, *czytaliśmy*, *powiedźże*, *sześciuset*.

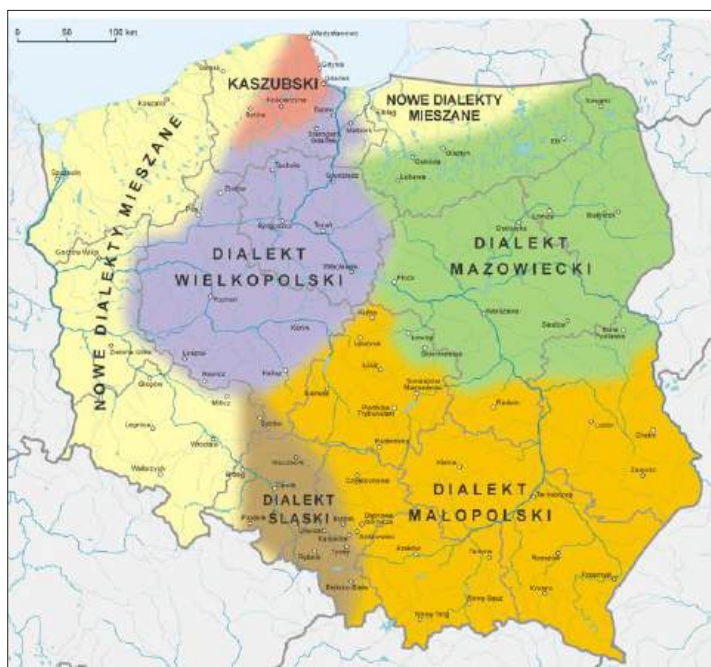
И у пољском, попут осталих словенских језика, придеви најчешћи претходе именици – *Ma dobrego przyjaciela*, постоји доста случајева када је позиција обрнута – *język polski*, *dzień dobry*, *szkoła podstawowa*.

Територијална раслојеност

Са лингвогенеалогског становишта, пољски језик је веома близак са осталим **западнословенским језицима** (чешки, словачки и др.), са којима чини својеврсан **дијалекатски континуум**. Модерни развој, условљен различитим друштвено-политичким и културним чиниоцима, довео је током векова до формирања засебних језика, са посебном књижевно-историјском и стандардном традицијом.

Пољски дели и велики број одлика са украјинским језиком на истоку, као резултат дуготрајних међујезичких контаката. У мањој мери се ово односи и на руски и белоруски језик, нарочито преко пограничних пољских говора и у историјским периодима руске доминације на пољским територијама. На западу, на пољски су у великој мери утицали германски језици, пре свега немачки и јидиш (*ratusz, śruba, szpital, nie być w stanie, w pierwszym rzędzie, ciuchy, geszeft*). Велики је утицај и романских језика, нарочито француског, почев од 16. века све до краја Другог светског рата (*balkon, kamizelka, lustro, toaleta*). Области француских језичких утицаја су били политика и дипломатија, мода и уметност, а јачани су били традиционалном припадношћу пољске елите француском културном кругу. Историјски су чешки и латински значајно утицали на развој пољског језика, првенствено у почетним фазама, кроз црквено-религијску експанзију (*biskup, cmentarz, klasztor, msza, ołtarz, szkoła*). У модерно доба, највећи продор у структуре пољског језика има енглески, од 19. века до данас (*stres, mecz, singiel, businessmen, dzinsy, mobbing, fast food*).

Што се унутрашње диференцијације језика тиче, савремени пољски језик је данас у великом степену **територијално јединствен и хомоген**, ограничен на границе Републике Пољске. Нестанак дијалекатских и регионалних различитости, какве познајемо код других словенских и европских језика, резултат су миграција становништва после Другог светског рата, утицаја образовања, административног уређења и масовне комуникације. Данашње регионалне специфичности пољског језика свде се на лексичке разлике, а локални дијалекти ограничени су на сеоске терене.

22. Дијалекатска мапа Пољске

Основни историјски територијални дијалекти пољског језика су:

- 1) великопољски (wielkopolski), који укључује познањске говоре и друге, чије су неке од одлика: дифтонгизација вокала (*loudzie, ptauk, buoso* уместо општепољског *ludzie, ptak, boso*), упрошћавање сугласничких група (*leki, stasze, szur* уместо *lekki, starsze, szczur*), чување *-e* иза меких сугласника (*Kąkolewo, majewy, krawcewo* уместо *Kąkolowo, majowy, krawcowa*) и др.;
- 2) малопољски (małopolski), укључује на првом месту краковске говоре, као и друге јужне говоре, карактеристике: соноризација (изговор *sog-malinowy* израза *sok malinowy, naleśniki ze serem* уместо *naleśniki z serem*), акценат на првом слогу, сливање *t* и *sz* (изговор *czmjel, czy* речи *trzymiel, trzy*), тзв. протетско (уметнуто) иницијално *vo-* (изговор *łosiem* броја *osiem*), специфична мелодија и др.;
- 3) шлески (śląski), говори околине Катовица и Опола, карактеристике: затворено *a* (*trowo* умето *trawa*),

затворено *e* (*brzyg* уместо *brzeg*), наставак *-a* у првом лицу једине презента (*ida* уместо *idę*, *robia* уместо *robię*), тврд изговор *k* и *g* испред *e* (*kedy* уместо *kiedy*, *duge* уместо *długie*) и др.;

- 4) мазовјевцки (*mazowiecki*), говори Варшаве и околног региона, поједине одлике: изговор група *kie* и *gie* као *ke* и *ge* (*kerować* уместо *kierować*), а *kę* и *gę* као *kie* и *gie* (*nogie*, *rękie* уместо *ноге*, *рęке*), одсуство умекшавања сугласника *l* (*stolyca*, *lymuzyna* уместо *stolica*, *limuzyna*), изговор наставак *-mi* као *-my* (*stołamy*) и др.

По завршетку Другог светског рата на граничним западним и јужним територијама (тзв. Повраћене земље), на којима су пре рата живели већином Немци, а на које су насељавани Пољаци из области које су се нашле у саставу СССР, настали су такозвани нови мешани дијалекти (*nowe dialekty mieszane*). Као што је речено, резултат развоја у структури пољских дијалеката је данашње коришћење стандардног језика са минималним регионалним утицајима на читавој територији Пољске.

Историја пољског језика

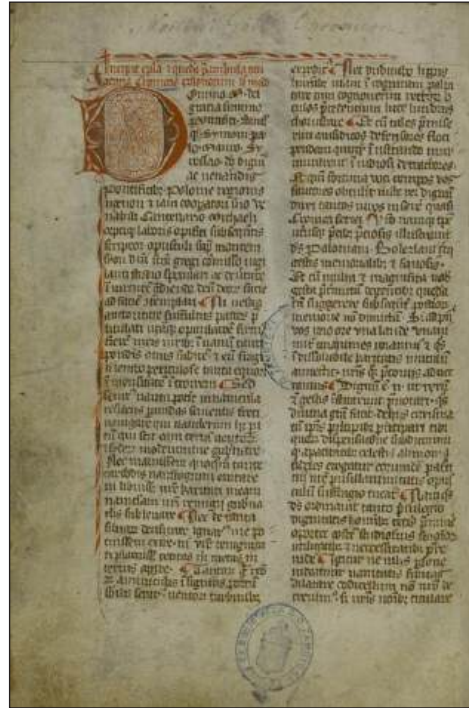
Пољски језик је један од најстаријих словенских књижевних језика. Кроз векове, језик је за Пољаке био интегративни фактор, снажан чинилац лојалности и идентитета. У једном тренутку у историји пољски језик је служио као *линџва франка* у региону средње и источне Европе, на академском и дипломатском пољу.

Историју пољског језика најчешће делимо на три велика периода:

1. старопољски, од времена напуштања словенске језичке заједнице до краја 15. века,
2. средњопољски, од почетка 16. века до половине 18. века,
3. новопољски, који траје до данас.

Током старопољског периода пољски језик се издвојио из лехитске⁴ дијалекатске групе словенских језика, која заједно са чешко-словачком и лужичкосрпском, чине групу западнословенских језика. На осамостаљивање су имали утицаја друштвени догађаји: формирање државе на територији између Висле и Одре, примање хришћанства 966. године, крунисање краља Болеслава Храброг итд. Нове државне и верске структуре допринеле су језичкој интеграцији, примењујући истовремено и западноевропске културне моделе. У домену писаног језика на почетку старопољског периода **доминира латински**, а аутори текстова (хагиографије, молитвеници, витешки романи) били су монаси, као што је то случај са **Хроником Гала Анонима** (*Kronika Galla Anonima*), насталом највероватније у периоду 1112–1116.

У појединим списима написаним латинским језиком појављивали су се и **пољски облици речи**, на пример у **Гњезненској були** (*Bulla gnieźnieńska*), папској були из 1136. године, са више од 400 пољских назива места и особа. Латински су у разговорном домену били у стању да користе само малобројни чланови елите, тако да су у свакодневној усменој комуникацији коришћени домаћи дијалекти, а постепено је долазило и до **стварања говорног језика** на нивоу читаве заједнице, коинеа који се развијао под утицајем разговорног латинског и чешког језика.

23. Хроника Гала Анонима

⁴ У лехитску групу западнословенских језика поред пољског спадају још кашупски и полапски језик.

Током 13. и 14. века и даље у писаним делима преовлађује латински, али се постепено појављују фрагменти текстова на пољском језику у латинском тексту. Са краја 13. века је и **прва реченица записана на пољском језику** из *Хенриковске књи-
ге* (*Księga Henrykowska*) из 1270. године – „**Day, ut ia pobrusa,
a ti poziwai**” (данашњим пољским записом *Daj, ać ja pobruczę,
a ty roczywaj*, у преводу на српски *Дај да ја самелем, а ти огма-
рај/илегај*). Читави текстови написани на пољском појављују
се у 13–14. веку. Такви су **најстарији пољски књижевни
споменици Богородица** (*Bogurodzica*), позната из преписа
са почетка 15. века, иако је текст много старији, и **Проповеди
Светог крста** (*Kazania Świętokrzyskie*) из 13. или са почетка 14.
века. У ову групу спадају и текстови сачињени крајем 14. века:
Флоријански псалтир (*Psalterz floriański*) с краја 14. века, писан
на латинском, пољском и немачком језику, и књиге судских
заклетви (*rotły przysięg sądowych*), пре свега из познањских и
краковских судова.

*Bogurodzica, dziewica, Bogiem sławiona Maryja!
Twego syna, Gospodzina, matko zwolena Maryja,
Zyszczy nam, spuści nam.
Kiryjelejzon.*

*Twego dzieła krzciela, Bożyce,
Usłysz głosy, napętni myśli człowiecze.
Słysz modlitwę, jęz nosimy,
A dać raczy, jegoż prosimy,
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebyt.
Kiryjelejzon.⁵*

Текст *Богородице*

⁵ Богородице, Девице, Богом слављена Марија! / Од твога сина, Господи-
на, мајко избрана, Марија, / Смоли нам, подај нам, / Господи помилуј. /
Твог ради Крститеља, Божји Сине, / Чуј нам гласе, испун' мисли човечије.
/ Чуј молитву што приносимо, / Па подари што те молимо. / На свету
побожно чајање / По животу рајско трајање, / Господи помилуј. (превод
Петар Буњак)

Заједничка **наддијалекатска говорна форма језика** наставила је да се развија, захваљујући све широј употреби пољског језика у школству, цркви и судском систему. На конгресу црквених и световних достојника у Ленчици (Zjazd w Łęczycy) 1285. године донета је одлука о увођењу пољског језика у цркве и црквене школе. Упркос свему, крајем старопољског периода латински у писаним делима још увек доминира, иако се пољски пробија и у друге језичке домене: право, кореспонденцију, говорништво. Из овог раздобља је и **најстарији познати превод Библије на пољски језик** – *Библија краљице Софије (Biblia królowej Zofii)*, из половине 15. века. Све већа употреба пољског у писаним текстовима довела је до настанка **писаног књижевног језика**. Разнородност дијалекатске основе, од Гњезна и Познања на северозападу до Кракова на југоистоку земље, одредила је правац развоја пољског књижевног језика кроз читаву његову каснију историју. За разлику од других европских народних језика, пољски стандард није био заснован на једном његовом дијалекту, најчешће доминантном административном средишту, већ представља комбинацију дијалекатских група, пре свега великопољских (Гњезно) и малопољских (Краков).

Средњопољски период у развоју језика пратиле су велике промене у друштвеном и културном животу Пољака. Пољско-литванска државна заједница била је на свом политичком и економском врхунцу, идеје и концепти који су деловали најпре током ренесансе, а касније реформације и противреформације, као и племенски плурализам, резултирали су интензивирањем интелектуалног живота. Велики утицај на даље ширење и развој пољског народног језика имала је и штампарска револуција. Ово раздобље, а конкретно његов **16. век, назива се златним добом** пољског језика и писмености. Тада су стварали велики пољски средњевековни писци попут Лукаша Гурњицког (Łukasz Górnicki), Миколаја Реја (Mikołaj Rej), Јана Кохановског (Jan Kochanowski), Пјотра Скарге (Piotr Skarga), Јакуба Вујека (Jakub Wujek), Миколаја Семпа Шажињског (Mikołaj Sęp Szarzyński).

Најстарији штампани текст на пољском језику датира из 1475, издат је у Вроцлаву под називом **Елијанови статуту** (*Statuty Elyana*, пун назив на латинском *Statuta synodalia*

episcoporum Wratislaviensium). У ово дело увршћене су три молитве на пољском језику: *Оче наш* (*Ojcie nasz*), *Здраво Маријо* (*Zdrowaś Maryjo*) и *Верујем у Бога* (*Wierzę w Boga*), у издавачкој канцеларији Каспера Елијана (*Kasper Elyan*), првог пољског штампара. Први буквари на пољском језику појављују се у 16. веку.

Ojcie nasz gemy si nanpebsach oštrpē
 ce gmy tve budztrva muola . pako na
 nebi tako nazemy . Chleb nasz wšedny
 daw nam dilla od pušty nā naste wrynp
 pako my oštrpime nallim wrymowac
 szom . ce nerr odyz nas napokulihcnpa a
 le obaw nas odzleho amen .

Szdrawa Maria miłostczy pylna Bog st
 abu bogu lantvenas ti npezi ne wpešic z
 ami bgi ławy my owoc plod brzuchac tu
 ego suawego iŝuz cristus Amen .

Wparze w Boga ojca wschmoguczego
 t wozitala npebe w zemi e wuhesu crista si
 na gegogedynego pana nalliego gemy se
 pccul duchem swytm poradil se od Ma
 rie dweucze i mance n pcd ppletownim
 fundim wki zpowā wmi pogreben wstu
 pil de orpekla t zeti dan ; nmi nich wstai
 wstupil nanpebessa sednarpzawiczi bogu
 Ojcie wschmoguczego gm przydcze ław
 i dicy zpeve y nartve . w t zce wšluencego
 ducha swyntu czierkaw obiecni swientich
 obczuamje od pušty nne gślichom ław
 s łuch wstaije a pocom wrelnij pśiebt a
 mēn

24. Одломак из Елијанових статута

Први спис о могућностима записивања пољског језика дело је пољског граматичара Јакуба Паркошовица (*Jakub Parkoszowic*) из 1455. године, који је по моделу Јана Хуса покушао да прилагоди латинско писмо гласовној структури пољског језика.

Израз тежњи пољских интелектуалаца ка еманципацији народног језика у овом раздобљу прецизно осликава фрагмент ауторства Миколаја Реја (1574):

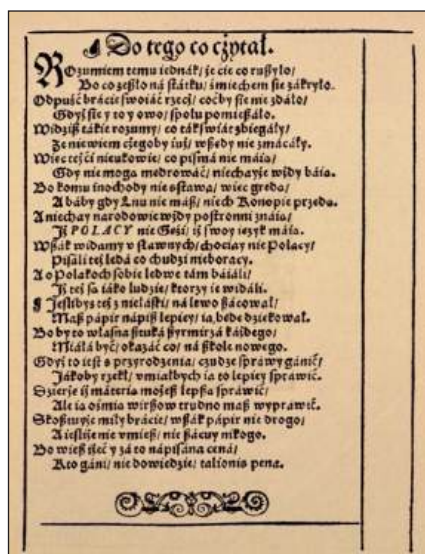
„*A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają*”⁶ (Фиглики, 1574)

Пишу се и дела о пољском језику. Јан Мончињски (Jan Mączyński) 1564. године објављује први велики латинско-пољски речник *Lexicon Latino-Polonicum*, Пјотр Статоријус (Piotr Statorius) прву пољску граматику 1568. године под називом *Polonicae grammatices institutio*, а Лукаш Гурњицки прву пољску концепцију о језичкој култури у свом делу *Пољски дворанин (Dworzanin polski)* из 1566. године.

Поред свега наведеног, главна одлика средњопољског развојног периода била је **пољско-латинска двојезичност**. Аутори су стварали подједнако на пољском и на латинском језику, неки од њих само на латинском. Такође, у овом раздобљу бележи се настајање хибридних форми, тј. преплитања латинског и пољског у текстовима (тзв. језички макаронизам). Такође, током средњопољског раздобља источни делови Пољске добијају све већу улогу у држави, тако да

мазовјецки дијалекти, тј. Варшава као њихово средиште, као и источни погранични дијалекти (Лавов, Виљнус и други), имају све већи утицај на норму пољског књижевног језика.

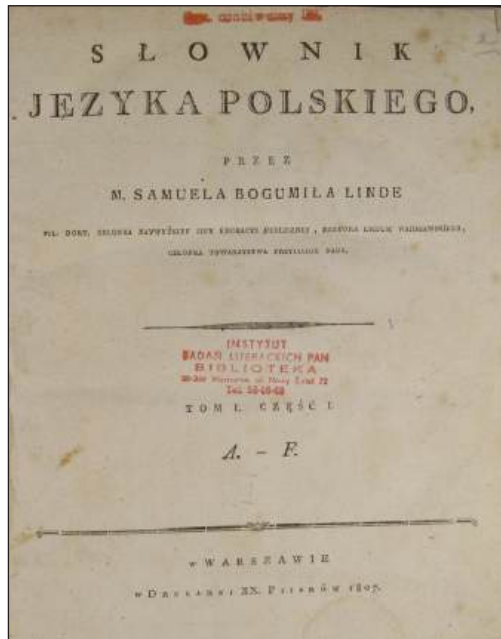
Најновије раздобље у развоју пољског језика инициран је продором просветитељских идеја, које су Пољској донеле развој и пропагирање науке, рационализам и толеранцију, те реформе система образовања и јачање улоге народног језика

25. Дело Миколаја Реја
Фиглики

⁶ Нек народи суседни занавек знају, Пољаци нису гуске, свој језик имају. (превод Д.С.)

у свим сегментима друштва. Током **новопољског периода** долази до потпуног одбацивања латинског језика, а пољски се оспособљава за вршење функција јединог средства комуникације у свим друштвеним доменима. Интензивирају се језичке дискусије, инсистира на језичкој унификацији, па чак и на полонизовању Јевреја и Русина. Све је више језичких радова, попут пољско-немачко-француског речника Абрахама Михала Троца (Abraham Michał Trotz) из 1764. године и граматика за школе Онуфрија Копчињског (Onufry Kopczyński), објављених у периоду 1778–1785. Лексикографски врхунац представља шестотомни **Речник пољског језика** (*Słownik języka polskiego*) **Самуела Богумила Линдеа** (Samuel Bogumił Linde) издат у Варшави у периоду 1807–1814.

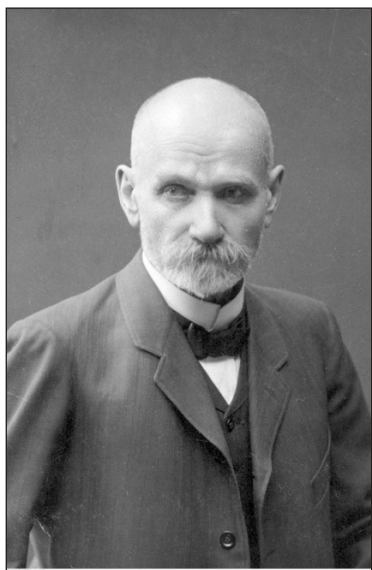

26. Речник Самуела Линдеа

За време просветитељства крајем 18. и почетком 19. века започет је процес формирања савременог пољског стандардног језика. Процес селекције дијалекатске базе је био завршен, језик је кренуо путем стабилизације варијантности граматичког система. Синтактичка структура је постајала све устаљенија и јаснија, лексички фонд се развијао и модернизовао.

Стабилизovala се и ортографија, а разлика између стандардне и говорне форме језика је све прецизније дефинисана. Велику улогу у процесу стандардизације имала је **Пољска просветна комисија** (Komisja Edukacji Narodowej), основана 1773. године, прво министарство просвете у Европи, у чијој је надлежности било управљање школама, у којима је пољски језик у то време био уведен као обавезан предмет.

За време подела Пољске, кроз читав 19. век па све до краја Првог светског рата, пољски језик, књижевност и култура служили су као уточиште за Пољаке под туђом влашћу. У општенародној борби за окупирану домовину, матерњи језик је играо огромну симболичку улогу. Стандардни језик је пролазио кроз даље фазе нормализације, а његовој експанзији допринело је стваралаштво великих песника Адама Мицкјевича, Ципријана Норвида (Cyprian Norwid), Јулијуша Словацког (Juliusz Słowacki) и Зигмунта Красињског (Zygmunt Krasiński), прозаиста Болеслава Пруса (Bolesław Prus), Хенрика Сјенкјевича (Henryk Sienkiewicz), Елизе Ожешкове (Eliza Orzeszkowa), Стефана Жеромског (Stefan Żeromski) и Владислава Рејмонта (Władysław Reymont) и других писаца.

27. Јан Бодуен де Куртене

Значајан рад на пољу теоријског проучавања пољског језика на прелазу из 19. у 20. век представља дело лингвисте **Јана Бодуена де Куртенеа** (Jan Baudouin de Courtenay). Поред поменутих домена, пољски језик је упркос неповољним околностима налазио прилику за употребу, у доменима као што су црква, публицистика, па чак у одређеним периодима и администрација.

Захваљујући основама формираним у претходном раздобљу, пољски језик у период након повратка политичке независности 1918. године улази у веома добром стању, кад је реч о самом језику као средства за комуникацију, као и друштвеног

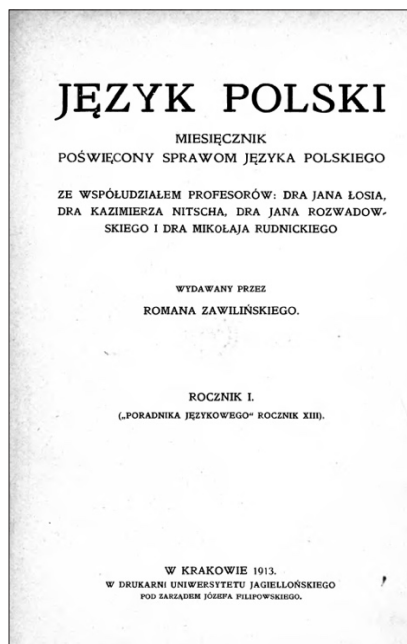
28. Часопис Језички саветник

добија на западу. Створена је велика етничка хомогеност, често и насилним путем – принудним миграцијама становништва (нпр. Русина), што је резултирало експанзијом пољског стандардног језика у областима које се раније нису налазиле у границама Пољске и његовој унификацији на нивоу читаве Пољске.

У послератном периоду, приметан је утицај комунистичког уређења, првенствено у употреби језика у службеном домену. Шездесетих година 20. века излази нормативни *Речник пољског језика* (*Słownik języka polskiego*) у једанаест томова у редакцији Витолда Дорошевског (Witold Doroszewski), а

престижа који има. Експанзији стандардног језика доприноси и централизована државна језичка политика, на пољу култивације језика изузетно су активни часописи *Језички саветник* (*Poradnik Językowy*) и *Пољски језик* (*Język Polski*), основани почетком 20. века. Пред почетак Другог светског рата излази и први пољски прескриптивни ортоепски речник *Słownik ortoepeiczny* (1937) ауторства Станислава Шобера (Stanisław Szober).

За време Другог светског рата, коришћење пољског језика било је ограничено у обе окупационе зоне, немачкој и совјетској, чак и забрањивано. После 1945. године из корена се мења територијална и демографска слика Пољске, која губи територије на истоку земље, а

29. Часопис Пољски језик

1996. године и *Речник савременог пољског језика (Słownik współczesnego języka polskiego)* који је уредио Богуслав Дунај (Bogusław Dunaj). Веома богата савремена пољска лексикографска делатност чини данас пољски језик једним од најдетаљније и најмодерније описаних словенских језика, кад је реч о корпусима, преводним и тематским речницима итд.

30. Речник пољског језика *Вишолга Доросевској*

Током 20. века формирана је снажна позиција књижевности писане на пољском језику, као једне од највећих словенских и европских књижевности, захваљујући стваралаштву светски познатих писаца попут Чеслава Милоша (Czesław Miłosz), Виславе Шимборске (Wisława Szymborska) и других. На крају 20. века и након друштвених промена у Пољској, стандардни језик слободно се развија и нормира у све већем броју домена, укључујући и интернет. Са краја прошлог века бележи се реакција пољске заједнице на све присутнији утицај глобализације и енглеског језика. Наиме, године 1999. доноси се Закон о пољском језику (Ustawa o języku polskim), који је регулисао питања важна за језичку културу и статус пољског стандардног језика. Према одредбама овог закона установљен је и Савет за пољски језик (Rada Języka Polskiego), који има карактер саветодавне институције у области коришћења пољског језика и редовно подноси парламенту извештај о стању очувања пољског језика.

Литература

- [1] Dalewska-Greń, Hanna. *Języki słowiańskie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- [2] Dłuska, Maria. *Fonetyka polska*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo PWN, 1981.
- [3] Dubisz, Stanisław, Halina Karaś, Nijola Kolis. *Dialekty i gwary polskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1995.
- [4] Gajda, Stanisław, red. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2001.
- [5] Grzegorzczkova, Renata, Roman Laskowski, Henryk Wróbel, red. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- [6] Grzegorzczkova, Renata. *Wykłady z polskiej składni*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996.
- [7] Klemensiewicz, Zenon, Tadeusz Lehr-Spławiński, Stanisław Urbańczyk. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978.
- [8] Klemensiewicz, Zenon. *Zarys składni polskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1963.
- [9] Lehr-Spławiński, Tadeusz. *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1978.
- [10] Ostaszewska, Danuta, Jolanta Tambor. *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- [11] Rospond, Stanisław. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- [12] Saloni, Zygmunt, Marek Świdziński. *Składnia współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1985.
- [13] Treder, Jerzy, red. *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2002.
- [14] Urbańczyk, Stanisław, Marian Kucala, red. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1999.
- [15] Walczak, Bogdan. *Zarys dziejów języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999.

- [16] Wiśniewski, Marek. *Zarys z fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2001.
- [17] Ананьева, Наталия Евгеньевна. *История и диалектология польского языка*. Москва: Книжный дом Либроком, 2009.
- [18] Тихомирова, Татьяна Сергеевна. *Польский язык. Языки мира: Славянские языки*. Москва: Издательство Московского университета, 2005.

ПОЉСКА КЊИЖЕВНОСТ

Књижевна традиција Пољске дуга је више од хиљаду година. Дела која у њу уврштавамо настајала су почев од средњег века на пољском и другим језицима – латинском, литванском, руском, немачком. Њихови аутори били су Пољаци и припадници других народа који су живели у Пољској. С друге стране, у пољску књижевност убрајамо и дела настала ван територије Пољске коју су стварали књижевници који се служе пољским језиком.

Средњевековна књижевност

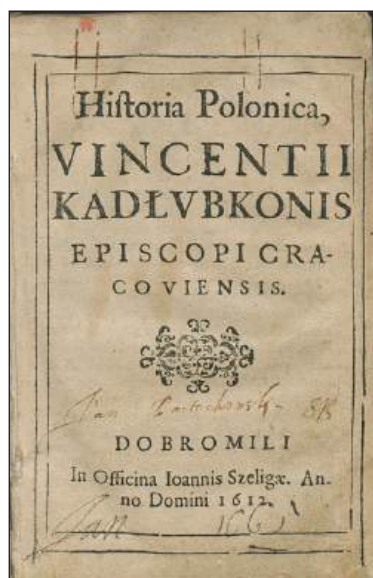
Књижевна дела су на пољским територијама током средњег века (од краја 10. до почетка 16. века) **писана на латинском и**, у много мањем степену и тек од 13. века, **на пољском језику**. Латински језик је пољску културу стављао директно у контекст хришћанске (католичке) западне европске цивилизације, а стваралаштво на народном језику означавала је, посебно у каснијем средњевековном периоду, почетке етничке самосвести и еманципације.

Као у другим европским срединама тога доба, пољско свештенство је од становништва једино било довољно образовано да пише. Из тог разлога и међу књижевним делима, којих није било много, **преовлађују она са верским садржајима**, настала по моделу других европских књижевних традиција. Одликује их поучност, истицање моралних вредности, пренесена значења и сликовитост. У најстарије текстове тог типа убрајамо хагиографије, као што су *Жиџија св. Војхе-ха Славниковица* (*Żywot Świętego Wojciecha Sławnikowica*) и *Жиџије њешорице браће мученика* (*Żywot Pięciu Braci Męczenników*),

чији су аутори били странци. У каснијем раздобљу, **почев од 14. века**, све је више књижевних дела која обрађују **световну тематику**, посебно друштвени конфликт између шљахте и магната као владајуће класе, са једне стране, и припадника витешког, грађанског и сељачког сталежа, са друге стране. Од књижевних родова, највише су заступљена епска дела, али и драмско и лирско стваралаштво.

Од стваралаштва очуваног из најранијег периода развоја пољске књижевности највећи је број **хроника**, дела писаних латинским језиком, историјске тематике, али са ниским нивоом аутентичности и критичности. Због тога се не узимају као поуздани извор историјских података, али служе као добар пример народних обичаја и других фолклорних елемената, будући да су народне песме и предања били ограничени на усмени домен и нису били записивани. Прва пољска хроника је настала највероватније између 1112. и 1116. године, под називом **Хроника Гала Анонима**, незавршена и написана на латинском језику. Аутор – Гал Аноним, само је делимично познат, претпоставља се да се у Пољску доселио из Угарске, али је могао бити и из других крајева Европе, и живео је на пољском двору. Хронику је писао у част краља Болеслава Кривоустог (Bolesław Krzywousty) и она садржи историју Пољске од настанка до 1113. године. Ослањао се углавном на приче и предање, јер је доступних писаних извора било мало. Хроника се састоји од три књиге у којима је описана хронологија настанка пољске државе, настанак династије Пјастова и живот главног јунака краља Болеслава Кривоустог.

Први хроничар Пољак био је краковски бискуп Винценти Кадлубек (Wincenty Kadłubek), који се назива и „родоначелником пољске културе”. Аутор је **Пољске хронике** (*Kronika Polski*), писане највероватније у периоду од 1190. године до смрти Кадлубека 1223. године. Остала је недовршена, а у штампаном облику је први пут изашла 1612. године. Пољска хроника обухвата раздобље од најранијег доба до 1202. године. Написана је такође на латинском језику и садржи четири књиге.

31. Пољска хроника

Поменимо још неколико хроника насталих у овом раздобљу, такође на латинском језику: *Великопољска хроника* (*Kronika wielkopolska*) са прелаза из 13. у 14. век, сачувана у две редакције, затим *Ђезвина хроника* (*Kronika Dzierzwy*) са почетка 14. века, настала највероватније у Кракову и сачувана у пет каснијих преписа, те *Хроника Јанка из Чарнкова* (*Kronika Janka z Czarnkowa*) с краја 14. века.

У 15. веку живео је и стварао **Јан Длугош** (Jan Długosz), који се све до 19. века сматрао **зачетником** и најважнијим представником **пољске историографије**. Он је био католички свештеник са богатим искуством у црквеној дипломатији и

широким образовањем стеченим на делима античких и других средњовековних историчара.

Длугошеву хроника чини дванаест књига, у којима се описује историја Пољске од најстаријих времена до 15. века. Његово дело у записивање пољске историје уноси објективност, хронолошки приказ догађаја, велики пропратни материјал, поређење различитих извора и прецизност.

На латинском језику су, поред прозних, настајала и поетска дела, попут еписке *Маурове њесме* (*Carmen Mauri*) из 12. века, медицинског трактата

у стиху *Анти-Хиоокраш* (*Antipocras*) с краја 13. века ауторства доминиканског свештеника Миколаја из Пољске (Миколај з Польски) или ђачке епиграматичке песме *Време крајке владавине* (*Breve regnum erigitur*) из 15. века.

32. Јан Длугош

У каснијим фазама средњеveковног периода, паралелно са делима на латинском у Пољској настаје и књижевност на пољском језику. Крајем 13. века пољска католичка црква је, након раније поменутог конгреса у Ленчици, дала препоруке да се молитве и проповеди током богослужења изводе и на народном језику. Народна култура је све више добијала на значају, у покушајима зближавања цркве и њених поданицима.

Као што је речено у поглављу о историји пољског језика, најстарији познати запис на пољском је реченица из *Хенриковске књиге* из 1270. године, а најстарији књижевни споменици на пољском су песма *Бојородица* и *Пројоведи Светиој крста*. **Бојородица**, чији је наслов заправо додат у каснијим преписима дела, била је врста верско-народне химне који су ратници певали пре одласка у битку, нпр. пред битку код Грунвалда (Bitwa pod Grunwaldem) 1410. године, у којој су снаге пољско-литванске уније однеле победу над теутонским витешким редом. Данас је познато неколико верзија ове песме, као и мелодије уз које су се певале. Сачувано је шест **Проповеди Светог крста**, од којих само једна у целини, откривених тек у 19. веку у Петрограду од стране пољског филолога и слависте Александра Брикнера (Aleksander Brückner).

Најстарији превод Библије на пољски језик је *Библија краљице Софије* из половине 15. века. У групу средњеveковних књижевних дела писаних пољским језику спадају и преводи одређених сегмената Светог писма, превасходно псалтира: *Псалтир свети Кинје* (*Psalterz świętej Kingi*) из 13. века, *Флоријански псалтир* (*Psalterz floriański*) са краја 14. века или *Пулавски псалтир* (*Psalterz puławski*) из 15. века. Из овог раздобља, са краја 14. века, потичу и *Пројоведи из Гњезна* (*Kazania gnieźnieńskie*) које садрже сто три проповеди на латинском и десет на пољском језику.

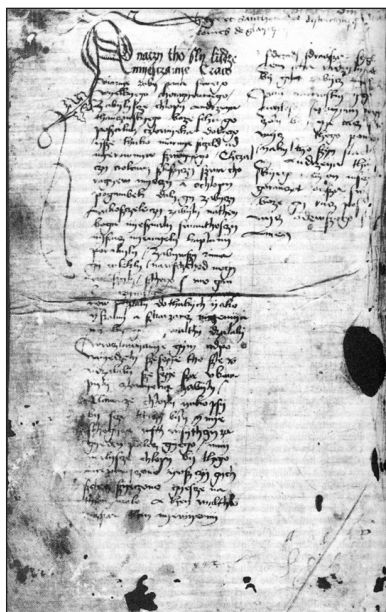

33. Пројоведи Светої крста

Нека од најстаријих очуваних световних дела из средње-вековног раздобља ствараних на пољском језику су: песма настала почетком 15. века *О ѿонашању за столом* (*O zachowaniu się przy stole*), која се приписује Пшеславу Слоти из Гославица (*Przeclaw Słota z Gosławic*), *Сашира о леним сељацима* (*Satyra na leniwych chłorów*) из друге половине 15. века и *Песма о убиству Анђеје Тенчињскої* (*Wiersz o zabiciu Andrzeja Tęczyńskiego*) са краја 15. века.

*A jacy to źli ludzie mieszczenie krakowianie,
 Żeby pana swego, wielkiego chorągiewnego,
 Zabiliście, chłopi, Andrzeja Tęczyńskiego!
 Boże się go pożatuj, człowieka dobrego,
 Iże tako marnie szczedł od nierownia swojego!*⁷

⁷ А какви сте рђави људи, Краковљани, / Да свог господара, барјактара великог, / Анђеје Тенчињског, убисте, народе! / Боже, смилуј се на њега, човека доброга, / Што главу изгуби од нижих од себе! (превод Д.С.)

34. Песма о убиству Анђеје Тенчињској

Ренесансна књижевност

Период ренесансе (renesans, odrodzenie) у пољској књижевности трајао је нешто дуже од једног века (1500–1629) и представља раздобље када пољска култура, попут других европских култура у то време почиње да **одбацује искључивост религијских ограничења**, у потрази за новим друштвеним концептима у чијем средишту ће бити човечност, свако људско биће. Као резултат тих настојања, књижевници нису више били само свештена лица, већ и остали грађани, тј. лаици, а поред верске књижевности настају и дела са разноврсном световном тематиком.

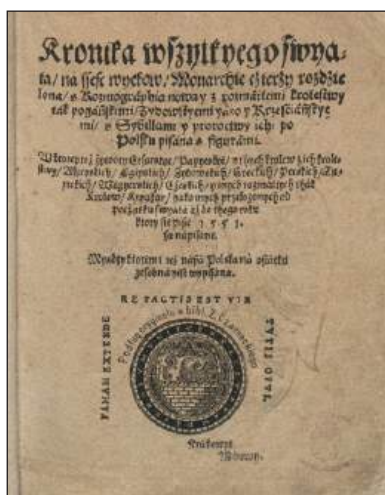
Процвет пољске књижевности у периоду ренесансе пратио је и развој осталих области културе – архитектуре, сликарства, гастрономије и других, узрокован у великој мери доласком у Пољску, једну од најразвијенијих европских земаља у то време, европских филозофа, песника, научника. Пољска република је тада била позната као место верске толеранције, академија (универзитет) у Кракову била је један од

најистакнутијих научних средишта Европе. У Кракову је **1488. године формирано и прво књижевно удружење** у Европи – Надвисланско књижевно братство (Nadwiślańskie Bractwo Literackie), на иницијативу немачког хуманисте Конрада Целтиса (Konrad Celtis), и окупљало је наставнике и студенте краковске академије.

Интензивно се и даље развијала књижевност писана на латинском језику. Међу најзначајним представницима су: Анђеј Кшицки (Andrzej Krzyski), Јан Дантишек (Jan Dantyszek), Јан из Вишљице (Jan z Wiślicy), Клеменс Јањицки (Klemens Janicki), Миколај Хусовчик (Mikołaj Hussowczyk), Павел из Кросна (Paweł z Krosna) који су писали епиграме, љубавне епиграме, поеме, политичке расправе и друге књижевне жанрове.

Почетке развоја ренесансне књижевности на пољском језику треба тражити у тежњама писаца да кроз **преводе дела**, најчешће са латинског, допру до што ширег круга читалаца. Најпознатији су преводи Јана из Кошички (Jan z Koszyczek): *Разговори које је мудар краљ Соломон имао са дебелим и развратним Марколфом* (*Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marcholtem grubym a sprośnym*) из 1521. године и *Понџије, ѿо јесѣ ѿрича о сегам мудраца* (*Poncjaj, czyli historia o siedmiu mędracach*). Анонимни су аутори превода прича о Александру Великом (*Historia o Aleksandrze Wielkim*), о Троји (*Historia trojańska*), Мелузини (*Historia o Meluzynie*), Магелони (*Historia o Magielonie*) и других. Бјернат из Лублина (Biernat z Lublina) је са латинског превео *Душевни рај* (*Raj duszny*) 1513. године и *Езојов живоѡ* (*Żywot Ezopowy*) 1522. Бјернат из Лублина је први пољски писац који је стварао искључиво на пољском језику, пре свега басне. Припадао је кругу прогресивних писаца, био је критичар католичке и присталица протестантске доктрине.

Након смрти Николе Коперника 1543. године и објављивања његовог дела *О кружењима небеских сфера* (*De revolutionibus orbium coelestium*), читава генерација пољских ренесансних писаца ствара своја најважнија дела. Најстарији од њих био је **Марћин Бјелски** (Marcin Bielski), аутор *Живоѡа филозофа* (*Żywoty filozofów*), збирке приповедака о античким писцима и јунацима, као и *Хронике целоѡ свеѡа* (*Kronika wszystkiego świata*), **прву историју света написану на пољском** 1551. године, те *Хронике пољске* (*Kronika polska*). Бјелски је и познати аутор

35. Хроника целої
свеша

net, Wójtet a Plebanet) из 1543. године, у којем је осликан тадашњи живот у Пољској и конфликт међу различитим сталежима пољског друштва. Стварао је и драмска дела, од којих је најзначајнија *Живої Јосиѿа јеврејскої рога (Żywot Józefa z pokolenia żydowskiego)* из 1545. године, **прва пољска световна драма**. Најцењенији је у своје време био због дела *Како ѿошћен човек види свој живої (Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego)* из 1558. године, поучних животних модела које треба следити.

Значајно место међу пољским ренесансним књижевним ствараоцима припада и публицистима попут Станислава Ожеховског (Stanisław Orzechowski), аутора политичких дела Лукаша Гурњицког (Łukasz Górnicki), Пјотра Скарге (Piotr Skarga) и Анджеја Фрича Мод-

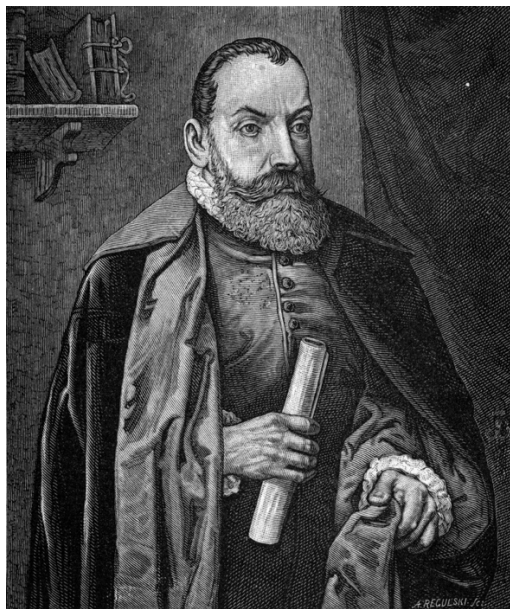
сатира, од којих се издваја *Разјовор нових ѿророка, два овна о једној глави (Rozmowa nowych proroków, dwu baranów o jednej głowie)* издата у Кракову 1566/1567. године.

Првим великим пољским ренесансним писцем и „оцем пољске књижевности” сматра се **Миколај Реј** (Mikołaj Rej), будући да је имао велики утицај на каснији развој књижевности писане на пољском језику и промовисао је писање на матерњем језику. Аутор је дијалога *Краћка расјерава између шри особе: сјахије, кмеѿа и жујника (Krótka rozprawa między trzema osobami: Pa-*

36. Миколај Реј

жевског (Andrzej Frycz Modrzewski), писца трактата *О њобольшању Пољске републике (O poprawie Rzeczypospolitej)*, у којем је указивао на начине да се земља реформише и стао на страну нижих сталежа у социјалном конфликту са шљахтом.

37. Јан Кохановски

Најистакнутији песник ренесансног периода је **Јан Кохановски** (Jan Kochanowski), поштован како од стране својих савременика тако и каснијих пољских књижевних стваралаца. Имао је велики утицај и на развој пољског књижевног језика. Стварао је и на латинском језику. Велику популарност је стекао писањем тзв. фрашки (fraszką), шаљивих песама посвећених најразличитијим темама, од патриотских, преко поучно сатиричних све до чисто забавних. Аутор је и број-

них песама, које је писао током читавог живота, трагедије *Испраћај грчких изасланика (Odprawa posłów greckich)*, **прве праве пољске драме**, као и превода на пољски библијских *Псалама Давигових (Psalterz Dawidów)* из 1579. године.

Барокна књижевност

Период барокне књижевности у Пољској трајао је од осамдесетих година 16. века до тридесетих година 18. века. Пољска књижевност се и у овом периоду развијала под утицајем европских модела, које су **одликовали мистицизам, повратак ранијим традицијама и религији**, у одговору католичке цркве на протестантске покрете и покушаје друштвених реформи.

Међу барокним писцима краја 16. века можемо издвојити: Матеуша Бембуса (Mateusz Bembus), Каспера Мјасковског (Kasper Miaskowski), Миколаја Семпа Шажињског (Mikołaj Sęp Szarzyński) и друге. Током 17. века својим стваралаштвом истакли су се Јан Анджеј Морштин (Jan Andrzej Morsztyn), Данијел Наборовски (Daniel Naborowski). Од песника треба поменути Мађеја Казимира Сарбјевског (Maciej Kazimierz Sarbiewski) и Самуела Твардовског (Samuel Twardowski).

38. Сармајски портрет

У овом периоду бележе се и зачеци **идеологије сарматизма**, коју је пропaгирала пољска шљакта, ослањајући се на претпоставке о свом наводном посебном пореклу од древног иранског народа Сармата, негујући пољско и традиционално, уз негацију иностраних утицаја и новина. Овакав конзервативизам био је одговор на јачање грађанског слоја у Пољској и угрожавање доминације племства. По уверењу шљакте, Пољска је представљала оазу слободе, окружена апсолутистичким владавинама, изабрана да стоји на бедемима хришћанства, под налетима других религија и култура.

Захваљујући Лукашу Опалињском (Łukasz Opaliński) почетком 1661. године покренуте су **прве пољске новине** под називом *Merkuriusz Polski Ordynaryjny* (Свакодневни пољски Меркур), које су на почетку излазиле у Кракову, а касније у Варшави до лета исте године. Укупно је изашао 41 број ових новина.

39. Свакодневни пољски Меркур

Крајем барокног раздобља бележи се мање интензивно стваралаштво него у претходним фазама, слабије уметничке вредности. Овај период се поклапа и са временом озбиљних политичких криза у Пољској републици, тзв. саксонским временима (*czasy saskie*, 1697–1763). Од књижевних жанрова неговане су фрашке, политичке сатире, дијалози, басне, дневници и мемоари. Од писаца тог периода можемо навести: Вацлава Пјотра Жевуског (Wacław Piotr Rzewuski), песникињу Елжбјету Дружбацку (Elżbieta Drużbacka), прозаисту Јенджеја Китовича (Jędrzej Kitowicz) и др.

Књижевности просветиошељства

Раздобље просветитељства у пољској књижевности почиње нешто касније него у другим земљама Европе – средином 18. века, и траје до двадесетих година 19. века. Разлоге овог одлагања треба тражити у стању у ком се република у то време налазила, ослабљена проблемима на унутрашњем плану и ратовима које је водила са суседним земљама. Краљевска власт била је неефикасна, парламент блокиран честом употребом права вета. Упркос неповољним приликама, друштво се даље развијало у многим сегментима. 1740. године Станислав

Конарски (Stanisław Konarski) је у Варшави основао **Collegium Nobilium**, елитну школу за децу пољских племића, чиме је иницирана велика реформа пољског образовања. Такође у Варшави, 1747. године подигнута је **прва јавна библиотека у Пољској** – Библиотека Залуских (Biblioteka Załuskich), када су браћа Анджеј и Јозеф Залуски (Andrzej i Józef Załuscy) одлучили да своју приватну библиотеку претворе у једну од првих јавних библиотека у Европи.

40. Библиотека Залуских

У почетном периоду просветитељства бележи се развој друштвено ангазоване есејистичке књижевности и научне литературе. Такав је политички трактат *Слободни глас који обезбеђује слободу* (*Głos wolny wolność ubezpieczający*) који је краљ Станислав Лешчињски (Stanisław Leszczyński) објавио 1743. године. У њему је изнета потреба за реформама Пољске републике и предложен је начин на који би се оне могле остварити – побољшањем положаја сељака, централизацијом власти у одређеним областима (војска и органи реда, финансије, судови), али задржавањем Сејма и слободних избора.

Следећа фаза просветитељске књижевности поклапа се са владавином краља Станислава Августа Поњатовског (Stanisław August Poniatowski), који је великодушно помагао развој уметности. Године **1765. основао је Народно позориште** (Teatr Narodowy), у ком су одмах почеле да се изводе пољске драме. Исте године, на иницијативу Поњатовског покренут је и часопис Монитор (Monitor) који је објављивао политичке чланке,

есеје и фељтоне, као и Кадетска школа (Szkoła Rycerska) која је образовала припаднике пољске војске. Организовао је и „**ручкове четвртком**” (obiady czwartkowe), по узору на париске књижевне салоне, на којима се окупљала пољска интелигенција и где су вођене дискусије о уметности и култури, али и о политичким темама. Незванично гласило ових сусрета постао је часопис *Пријатне и корисне забаве* (*Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*), **први пољски књижевни часопис**, који је излазио у периоду 1770–1777.

41. Часопис Пријатне и корисне забаве

Као противтежа деловања двора, настајала су и независна културна средишта, од којих је највеће било у месту Пулави (Puławy), основано од стране магнатске породице Чарториски (Czartoryscy). Они су окупљали традиционалисте, противнике актуелних промена у Пољској тога времена. Ови ствараоци чине представнике **сентиментализма и рококоа** у пољској књижевности (sentymentalizm i rokoko).

Током периода просветитељства у Пољској писана је највише **поезија**. Најистакнутији песник овог раздобља био је **Игнаци Красицки** (Ignacy Krasicki), аутор басни издатих у две збирке: *Басне и ђоучне љриче* (*Vajki i przypowieści*), *Нове басне* (*Vajki nowe*), као и бројних сатиричних и пародичних поема, од

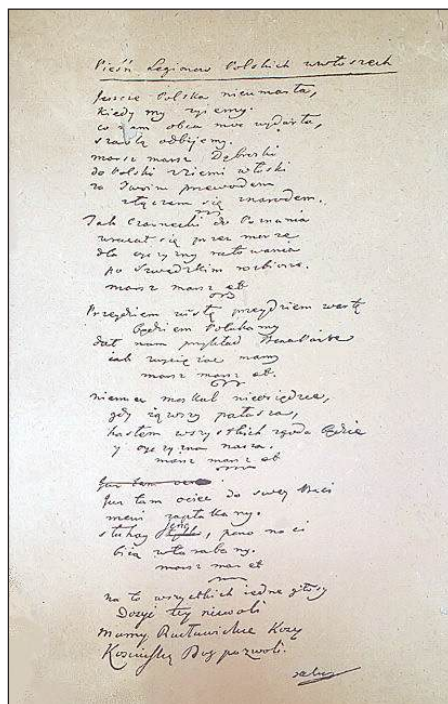
којих је најпознатија *Монахомахија* (*Monachomachia*), директна критика пољских монаха и монашких редова. Игнаци Кра- сицки је **аутор и првог пољског романа**, објављеног 1776. године под називом *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* (*Аван- шуре Миколаја Досвјадчињској*). Остали познати песници пери- ода просветитељства су Франћишек Карпињски (Franciszek Karpiński), Франћишек Књажњин (Franciszek Książnin) и други.

За потребе новонасталог Народног позоришта писали су Франћишек Бохомолец (Franciszek Bohomolec), и нарочито Франћишек Заблоцки (Franciszek Zabłocki), чије су комедије служиле за исмевање за- осталости идеологије сарматизма. Војћех Богуславски (Wojciech Bogu- sławski) написао је *Чуго* (*наводно*), *шо јесћ Краковљани и Горшџаици* (*Cud* (mniemany), czyli Krakowiacy i Górale), **прву пољску оперу**, изведену 1794. године. Остала проза била је углавном ограничена на политичку публицистику, у којој је предњачио Хуго Колонтај (Hugo Kołłątaj), аутор дела *Полиџичко љраво љољској народа* (*Prawo polityczne narodu polskiego*) из 1790. године. Колонтај је био и успешан реформатор Јагјелон- ског универзитета, ограничио је студије теологије, дао пред- ност природним наукама и увек пољски као наставни језик уместо латинског.

42. Игнаци Красицки

Поделе Пољске означавале су знатно слабљење и раси- пање пољског књижевног живота, али никако и његов крај. Развијала се књижевност у емиграцији, пре свега поезија, чији су представници били повезани са легионима генерала Јана Домбровског (Jan Dąbrowski), који је у иностранству органи- зовао оружани отпор поделама и борбу за ослобођење. Најпо- знатији представник овакве поезије био је Јозеф Вибицки, аутор *Песме љољских леџија у Иџалији* (*Pieśń legionów polskich we Włoszech*), која је постала химна свих легија, а касније и опште- пољска химна.

43. Рукопис Песме пољских легија у Италији

Текст према рукопису:

Jeszcze Polska nie umarła,
kiedy my żyjemy.
Co nam obca moc wydarła,
szablą odbijemy.

Marsz, marsz, Dąbrowski
do Polski z ziemi włoski
za Twoim przewodem
złączem się z narodem.

Савремена верзија текста:

Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.

*Marsz, marsz, Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.*

Истовремено, у подељеној Пољској, на иницијативу политичког активисте Станислава Солтика (Stanisław Sołtyk) 1800. године у Варшави основано је Друштво пријатеља наука (Towarzystwo Przyjaciół Nauk) које је окупљало научнике и ствараоце из разних области и допринело **настанку Краљевског универзитета у Варшави** (Królewski Uniwersytet Warszawski) **1816. године**, чију традицију баштини данашњи Универзитет у Варшави.

44. Универзитет у Варшави

Књижевности романтизма

Раздобље романтизма у пољској књижевности поклапа се са каснијим фазама романтизма у другим европским земљама. У Пољској романтичарским најчешће именујемо стваралаштво настало у периоду од 1822. до 1863. године.

Током ратова почетком 19. века, Пољаци су се борили на страни Наполеона, надајући се да ће на тај начин изборити независност. То се накратко и десило формирањем Варшавске кнежевине. Након пораза Наполеона, одлукама Бечког конгреса 1815. године створена је Краљевина Пољска (Królestwo Polskie), такође и незванично називана Конгресна краљевина

(Królestwo Kongresowe), које је пак била повезана са Руском империјом. Упркос почетном оптимизму Пољака што су и даље имали одређену врсту политичке самосталности после пораза Наполеона и нади у либералну владавину руског цара Александра I Романова, испоставило се да је његов циљ био да постепено у потпуности приближи Пољску Русији.

45. Конгресна краљевина 1815. године

Највећи песник периода раног, па и читавог романтизма, био је **Адам Мицкјевич** (Adam Mickiewicz). На почетку је писао у складу са класицистичким (просветитељским) моделима, а први одлучан искорак у романтизам представља његова *Ода младости* (*Oda do młodości*), својеврсна химна прве генерације романтичара. 1822. године објављује први том збирке *Поезија* (*Poezje*), а следеће године и други том, који обухвата дела попут епске поеме *Гражина* (*Grażyna*) и *Загушнице* (*Dziady*, 2. и 4. део). Због друштвеног ангажовања на Универзитету у Виљнусу средином двадесетих година бива ухапшен и за казну прогнан у Русију да ради као наставник. Чак и у таквим околностима, успева да пише и да се интелектуално развија. Из овог времена су његова дела *Конрад Валенрог* (*Konrad Wallenrod*), *Сонети* (*Sonety*) и *Баладе и романсе* (*Ballady i romanse*).

46. Адам Мицкјевич
(аутор Јозеф Олешкјевич)

Jerzy Czartoryski), централне фигуре пољске емиграције. Његова резиденција у Паризу налазила се у хотелу Ламбер (Hôtel Lambert). Активно је деловао на међународном плану на решавању пољског питања. Имао је своје представнике, такозване агенте, у свим већим градовима Европе, а од четрдесетих година 19. века и у Србији, Бугарској и другим балканским земљама, у којима је и активно учествовао у креирању политике ослобођења од Турака и утицаја Русије.

Незадовољство руском власти у Краљевини Пољској, кршењем закона и ограничавањем слобода (1819. године уведена је цензура) ескалирало је 1830. године избијањем новембарског устанка. Устанак је угушен 1831. године, краљевина је очувала минималну аутономију, али је велики број војника и интелектуалаца напустио земљу. Највећи део њих завршио је у Француској, а Париз је постао центар пољског културног и политичког живота. Богата пољска шљахта, вође новембарског устанка и конзервативци окупили су се око **Адама Јежија Чарториског** (Adam

47. Адам Чарториски

48. Хошел Ламбер у Паризу

Левичарски настројени припадници емиграције били су окупљени око Пољског националног комитета (Komitet Narodowy Polski) под вођством Јоахима Лелевела (Joachim Lelewel), а демократе око Пољског демократског друштва (Towarzystwo Demokratyczne Polskie) на челу са Виктором Хелтманом (Wiktor Heltman).

Због свега наведеног, након пропасти новембарског устанка и егзодуса Пољака на Запад, пољска књижевност романтизма дели се на **домаћу књижевност и књижевност емиграције**. Домаћи писци стварали су у тешким условима, под сталним надзором и цензуром.

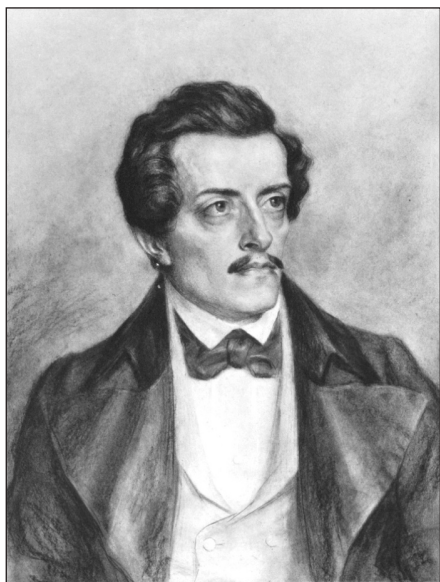
Неки од њих су били жртве режима, као на пример Јозеф Крашевски (Józef Kraszewski), оснивач Матице пољске (Macierz Polska) 1882. године у Лавову, који је три године провео у затвору због својих активности. Други су пак успели да нађу и заједнички језик са освајачима, попут Зигмунта Качковског (Zygmunt Kaczkowski), који је био аустријски тајни агент, или Хенрика Жевуског (Henryk Rzewuski) који је сарађивао са Русима.

У емиграцији је наставио да ствара Адам Мицкјевич. Издао је трећи том свог драмског циклуса *Загушнице* (*Dziady*) и *Књига пољског народа и пољског ходочашћа* (*Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*). У овим делима Мицкјевич промовише тезу да Пољска и пољски народ заузимају јединствено место међу народима Европе, што је резултирало и стварањем по-

себног правца у пољској култури – месијанизма (mesjanizm). **Године 1834.** у Паризу издаје у два тома и једно од својих највећих дела, **народни еп Пан Тадеуш** (такође Господин Тадија, *Ran Tadeusz*), један од последњих великих европских епова, идиличан повратак у прошлост и својеврстан опроштај са племићком Пољском. Пред крај живота писао је песме, као што су Лозанске лирике (*Liryki lozańskie*).

*Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.*⁸

Почешак Пана Тадеуша

49. Јулијуш Словацки

Други најзначајнији аутор периода романтизма био је **Јулијуш Словацки** (Juliusz Słowacki). Био је веома плодан стваралац, иако је живео 39 година, написао је 13 драма, готово 20 поема и стотине песама. Дебитовао је управо са збиркама поезије, касније је објавио поеме *Ламбро* (*Lambro*) и *Час мисли* (*Godzina myśli*) што га је учинило познатим песником пољске емиграције. Водио је полемике са Мицкјевичем и био његов директни ривал. У драми *Баладина* (*Balladyna*) донео је естетски приказ пољског романтичарског стваралаштва.

⁸ Литво, домовино моја, ти си као здравље. / Колико те треба ценити, знаће само онај, / Ко те изгубио. Данас лепоту твоју у свом сјају / Видим и описујем јер за тобом чезнем. (превод Д.С.)

Зигмунт Красињски (Zygmunt Krasiński) заједно са Мицкјевичем и Словацким чини групу тзв. **тројице пољских бардова** (trzej wieszcz polscy), „песника пророка” романтизма. Аутор је драма *Не-Божанска комедија* (*Nie-Boska komedia*) и *Иридион* (*Irydion*), у којима указује на трагичне последице револуције и дволичност бављења политиком. Против револуционарних активности стао је и у свом делу *Псалми будућности* (*Psalm przyszłości*), које је изазвало велику полемику са Јулијушом Словацким, који је Красињском замерао страх од развоја човечанства.

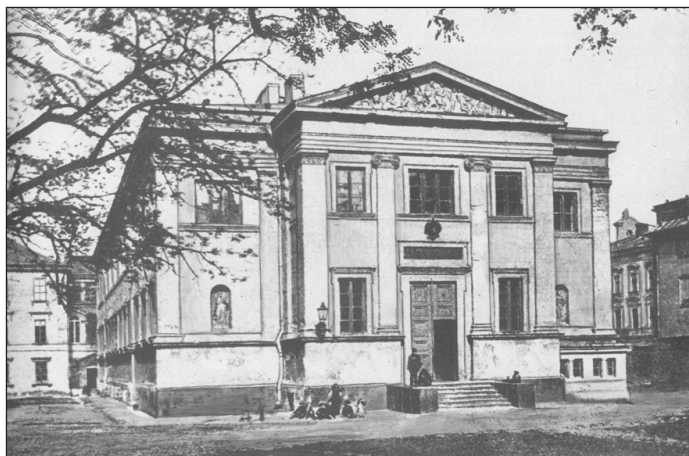
Пољски песник романтизма који је за живота био потцењен, несхваћен и током читавог 19. века остао непознат јесте **Ципријан Камил Норвид** (Cyprian Kamil Norwid). Утицај на друштво и друге ауторе почео је да остварује тек од почетка 20. века, а дела су му издата дуго после смрти: *У Верони* (*W Weronie*), *Појребна рајсодија у сећање на генерала Бема* (*Weta pamięci żałobny rapsod*), *Прсћен велике игре* (*Pierścień wielkiej daty*) и др.

Књижевности и позитивизма

Позитивизам (pozytywizm) у пољској књижевности везује се првенствено за стваралаштво генерације књижевника који су стварали **за време и након јануарског устанка** 1863–1864. године, у оквирима Краљевине Пољске. Припадници те генерације већином су похађали Главну варшавску школу (Szkoła Główna Warszawska), која је функционисала у Варшави у периоду 1862–1869 и чији је наставни језик био пољски. Током овог периода и даље настају дела пољских романтичара, попут Јозефа Крашевског, Зигмунта Качковског или Теодора Томаша Жежа (Teodor Tomasz Jeż).

После неуспеха јануарског устанка, млађе генерације пољске интелигенције су за пораз, а нарочито за оно што је након њега уследило, оптуживале управо романтичаре, њихове идеале и стваралаштво, које је позивало на борбу и изазвало народну трагедију. Под утицајем савремених уметничких и филозофских идеја са Запада (Огиста Конта, Џона Стјуарта

Мила, Херберта Спенсера и других), крајем шездесетих година 19. века оформљен је **програм пољских позитивиста**. Програм се заснивао на четири основе: а) економски развој земље, б) образовање за све грађане, в) повећавање толеранције према Јеврејима и другим народима, тј. њиховој асимилацији у пољску државу, г) еманципација жена.

50. Главна варшавска школа

Програм је пољски књижевник Александар Свјентоховски (Aleksander Świątchowski) 1871. године објавио у часопису *Негељни њреїлег (Przegląd Tygodniowy)* у чланку под називом *Ми и ви (My i Wy)*. Позитивисти су свој програм усмерили против старе феудалне друштвене структуре (шљахте), одбацивали су директну борбу са тренутном иностраном власти и настојали да се боре у оквирима важећих закона и административних целина (три подељене територије). Вођени идејама филозофије утилитаризма и еволуционизма, као и вером у снагу науке, сматрали су да књижевност треба да буде првенствено корисна, да има конкретну сврху. Из тих разлога, у књижевности позитивизма преовлађују прозни жанрови, који су по њиховом мишљењу били погоднији за изражавање идеја него поезија.

Највећи стваралац епохе позитивизма у Пољској био је **Хенрик Сјенкјевич** (Henryk Sienkiewicz). У почетку је био познат као новинар, тј. аутор репортажа: *Писма са њушовања њо Америци (Listy z podróży do Ameryki)*, *Писма из Африке (Listy z Afryki)*

51. Хенрик Сјенкјевич

и др. Касније је почео да објављује приповетке, као што су *Скице уљеном* (*Szkice węglem*), *Стари слуша* (*Stary sługa*), *Бартек победник* (*Bartek Zwycięzca*), *Јанко музикант* (*Jancko Muzykant*), *Из дневника познањској учишћелја* (*Z pamiętnika roznańskiego nauczyciela*) и друге. Највећу славу је ипак стекао као аутор романа. Најпре је 1884. године издао *Оњем и мачем* (*Ogniem i mieczem*), затим 1885. *Пошој* (*Potop*), и на крају *Госјодин Володијовски* (*Ran Wołodyjowski*) 1888. године, романи који заједно сачињавају чувену *Трилогију Сјенкјевича* (*Trylogia Sienkiewicza*), чија је радња смештена у другу половину 17. века и описује борбу Пољака са украјинским устаницима. Касније је написао романи: *Без догме* (*Bez dogmatu*) и *Породица Полањецки* (*Rodzina Połanieckich*), са савременом тематиком, затим *Кво вадис* (*Quo vadis*) 1885-1886. године, у ком се радња одиграва у античком Риму и роман *Кршашчи* (*Krzyżacy*) из средњовековне пољске историје. **1905. године** постао је први Пољак који је **добрио Нобелову награду**. Његовој светској слави допринело је објављивање романа *Кроз пушћину и пращину* (*W pustyni i w puszczy*), која је касније преведена на више од двадесет светских језика.

Још један велики писац позитивизма **Болеслав Прус** (*Bolesław Prus*), рођен као Александер Гловацки (*Aleksander Głowacki*), своју каријеру је, попут Сјенкјевича, почео као новинар, да би с временом прешао на писање приповедака: *Кашарина* (*Katarynka*), *Прслук* (*Kamizelka*), *Аншек* (*Antek*), *Лејенде древној Египћу* (*Z legend dawnego Egiptu*) и друге. Први роман који је објавио је *Ањелка* (*Anielka*) из 1880. године, а његова највећа дела су романи

52. Болеслав Прус

Лушка (Lalka), који доноси пресек пољског друштва друге половине 19. века, *Еманциповане жене (Emancypantki)* и *Фараон (Faraon)*.

Велика заговорница позитивизма била је **Елиза Ожешкова** (Eliza Orzeszkowa) која се специјализовала у писању ангажоване књижевности. Била је критичарка неједнакости у друштву (роман *Дневник Вацлаве, Pamiętnik Wacławy*), противница економске и социјалне маргинализације жена (роман *Марша, Marta*) и поборница интеграције јеврејског становништва (роман *Меир Езофович, Meir Ezofowicz*). Својим најпознатијим романом *На Њемну (Nad Niemnem)* доноси идеализовани епски приказ односа међу различитим сталежима пољског друштва 19. века.

Од песника из раздобља позитивизма можемо издвојити Адама Асника (Adam Asnyk) и Марију Конопњицку (Maria Konopnicka).

Млада Пољска

Период развоја пољске књижевности који називамо **Млада Пољска** (Młoda Polska) траје **од 1891. године до краја Првог светског рата**. Ствараоци овог раздобља негирали су рационализам који је доносила филозофија позитивизма, а настављали су идеје романтизма, због чега су их називали и неоромантичарима.

Почетак младопољског периода обележен је премијерним наступом тројице **песника** нове генерације, Казимира Пшерве-Тетмајера (Kazimierz Przerwa-Tetmajer), Франћишека Новицког (Franciszek Nowicki) и Анджеја Њемојевског (Andrzej Niemojewski). Касније су им се прикључили Болеслав Лесмјан (Bolesław Leśmian), Јан Каспрович (Jan Kasprówic), Леополд Стаф (Leopold Staff) и други. Паралелно се развијала и сатирична поезија, која је иронизовала популарне мотиве „трагичности егзистенције”, „тугу живљења” и слично. Представник овакве врсте поезије био је Тадеуш Бој-Желењски (Tadeusz Boy-Żeleński), а поред њега и Франћишек Мирандола (Franciszek Mirandola), Лудвик Шчепањски (Ludwik Szczepański) и други.

53. Станислав
Висјањски
(аутопортрет)

Међу драматурзима младопољске епохе издваја се **Станислав Висјањски** (Stanisław Wyspiański). Писао је драме инспирисане античким временима – *Ахил (Achilleis)*, *Повратак Одисеја (Powrót Odysa)*; историјом и легендарном прошлошћу Пољске – *Болеслав Смели (Bolesław Śmiały)*, *Легенда (Legenda)*; као и новембарским устанком – *Варшављанка (Warszawianka)*, *Лелевел (Lelewel)*, *Новембарска ноћ (Noc listopadowa)*. Његово најзначајније дело је драма *Сважба (Wesele)*, која је први пут одиграна 1901. године и представља покушај карактеризације основних проблема тадашњег пољског друштва.

Од прозаиста који су стварали током овог периода најпознатији су **Стефан Жеромски** (Stefan Żeromski) и **Владислав Рејмонт** (Władysław Reymont). Жеромски је аутор романа *Пейели (Pocioły)* из раздобља наполеонских ратова, *Верна река (Wierna rzeka)* из периода јануарског устанка, као и романа са савременом тематиком *Бескућници (Ludzie bezdomni)*, *Сизифови рагови (Syzyfowe*

54. Стефан Жеромски

prace) и трилогије *Борба са Сатаном (Walka z Szatanem)*. У његовом опусу има и доста приповедака.

Рејмонт је обрађивао тематику живота пољског села, у роману *Селаци (Chłopi)*, као и пољских градова, у романима *Комедијашкица (Komediantka)*, *Ферменти (Fermenty)* и *Обећана земља (Ziemia obiecana)*. За своје књижевно стваралаштво је 1924. године **добрио Нобелову награду**.

55. Владислав Рејмонт

Међурајска књижевност

У периоду између два светска рата (1918–1939) створени су погоднији друштвено-економски услови за развој пољске књижевности. Године 1920. формирано је Стручно удружење пољских књижевника (Związek Zawodowy Literatów Polskich), док је 1924. године покренута пољска секција ПЕН центра, која је пољску књижевност могла да представља и на међународној арени. Оптимизам и радост због завршетка рата и стицања независности, визије светле будућности и вера у бољитак, видљиви су и у стваралаштву непосредно након завршетка Првог светског рата. Наведено нарочито важи за књижевнике окупљене око групе *Скамандер* (*Skamander*), коју су 1916. године покренули Јулијан Тувим (Julian Tuwim), Антони Слоњимски (Antoni Słonimski), Јарослав Ивашкевич (Jarosław Iwaszkiewicz) и др.

56. Часопис Скамандер

Током тридесетих година 20. века, тематски је све приметнији општи песимизам, страх од пропасти и катастрофална предвиђања. Таква осећања аутора резултат су светске економске кризе и растуће опасности од новог оружаног конфликта. Овакав приступ је видљив у стваралаштву **Станислава Игнација Виткјевича** (Stanisław Ignacy Witkiewicz), уметничко

57. Станислав Ілїаци
Вишкјевич
(аутопортрет)

име Виткаци (Witkacy), нпр. у роману *Незасишоци* (*Nienasycenie*).

У међуратном периоду, поред прозаиста који су почели да стварају већ у младопољском раздобљу (Жеромски, Рејмонт и други), свој потенцијал су развијали Зофија Налковска (Zofia Nałkowska), Јулијуш Каден-Бандровски (Juliusz Kaden-Bandrowski), Марија Кунцевичова (Maria Kuncewiczowa) и многи други. Од почетника можемо издвојити Жежија Анджејевског (Jerzy Andrzejewski), Теодора Парњицког (Teodor Parnicki) и Емила Зегадловича (Emil Zegadłowicz). Поред дела Виткјевича, формално најиновативнија су била дела **Витолда Гомбровича** (Witold Gombrowicz), нпр. *Фердигурке* (*Ferdydurke*) и **Бруна Шульца** (Bruno Schulz): *Продавнице цимешове боје* (*Sklepy cynamonowe*), *Санаторијум под клејсидром* (*Sanatorium pod Klepsydrą*).

Слично прозном стваралаштву, поезију су почетно у међуратном периоду и даље писали представници Младе Пољске (Лесмјан, Стаф, Капрович), да би након тога све већу популарност стицали песници око групе Скамандер (Тувим, Слоњимски и други), као и Марија Павликовска-Јасножевска (Maria Pawlikowska-Jasnorzewska), авангардни песници Јулијан Пшибош (Julian Przyboś), Тадеуш Пајпер (Tadeusz Peiper) и други.

58. Бруно Шулиц (аутопортрет)

Најплоднији драмски писци овог раздобља били су: Јежи Шањавски (Jerzy Szaniawski), Карол Хуберт Ростворовски (Karol Hubert Rostworowski), Станислава Пшибишевска (Stanisława Przybyszewska), као и Станислав Виткјевич. Комедије су писали Антони Цвојђињски (Antoni Cwojdzinski), Адам Гжима-ла-Сједлецки (Adam Grzymała-Siedlecki) и Влођимјеж Пежињски (Włodzimierz Perzyński).

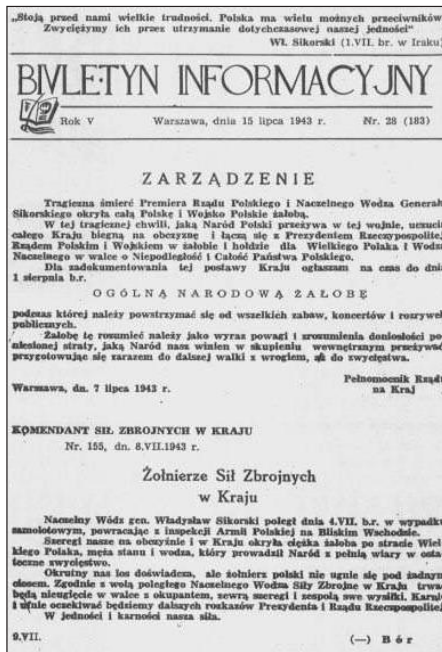
Од књижевних критичара међуратног периода издвајају се Тадеуш Бој-Желењски, Антони Слоњимски, Карол Ижиковски (Karol Irzykowski), и Казимир Вика (Kazimierz Wyka).

Рајна књижевност

За време окупације Пољске **током Другог светског рата**, како књижевно стваралаштво тако и све остале области културног живота били су озбиљно угрожени. Издавачка делатност је била забрањена, а сами књижевници су морали да напусте своја боравишта, било да су погинули, емигрирали, били пре-сељени или послати у логор, придружили се борби у земљи или иностранству. Многи писци су почели да издају своја дела илегално, под псеудонимима и у малом броју примерака.

Током окупације формирала се читава нова генерација песника, која је била укључена у борбу за слободу и која је након рата била названа „Генерација Колумба” (Pokolenie Kolumbów). Тој генерацији припадали су Кшиштоф Камил Бачињски (Krzysztof Kamil Baczyński), Вацлав Бојарски (Wacław Bojarski), Роман Братни (Roman Bratny) и многи други.

Поезију су за време рата писали: у нацистичким концентрационим логорима – Тадеуш Боровски (Tadeusz Borowski), Гжегож Тимофејев (Grzegorz Timofiejew); у совјетским затворничким логорима – Зђислав Бронцел (Zdzisław Broncel), Адам Важик (Adam Ważyk), Луцјан Шенвалд (Lucjan Szenwald); за време тзв. варшавског устанка 1944. године – Збигњев Јасињски (Zbigniew Jasiński), Јозефа Радзимињска (Józefa Radzymińska), Јозеф Шчепањски (Józef Szczepański); у емиграцији – Јулијан Тувим (позната поема *Пољско цвеће*, *Kwiaty polskie*), Казимир Вјежињски (Kazimierz Wierzyński) и други.

59. *Польски йодземни маџазин* Информативни билтен

Од прозаиста који стварали током окупације можемо издвојити Јежија Анђејевског, Зофију Косак-Шчуцку (Zofia Kossak-Szczucka), Марију Кан (Maria Kann) и друге. У емиграцији су прозу писали: Михаљ Хоромањски (Michał Choromański), Витолд Гомбрович, Марија Кунцевичова итд.

60. *Клуна Јулијана Тувима у Лођу*

Савремена књижевност

Компликованост односа и дешавања на друштвеној-политичкој сцени Пољске у периоду од краја Другог светског рата до данас осликава се и у сложености савременог пољског књижевног стваралаштва. Једна од карактеристика ове епохе у историји пољске књижевности је њена подела на домаћу књижевност и књижевност насталу у емиграцији (слично ситуацији из друге половине 19. века).

У периоду 1945–1950 пољска књижевност у почетним фазама доживљава интензивни развој, захваљујући отвореној подршци власти. Касније, међутим, комунистички режим настоји да књижевност придобије у пропагандне сврхе и учини је зависном од идеологије. Међу песницима се истиче стваралаштво Консантија Илдефонса Галчињског (Konstanty Ildefons Gałczyński). И даље су стварали песници из претходног периода Адам Важик, Јулијан Тувим, Јулијан Пшибош и други, који су своје стваралаштво прилагодили потребама пропаганде.

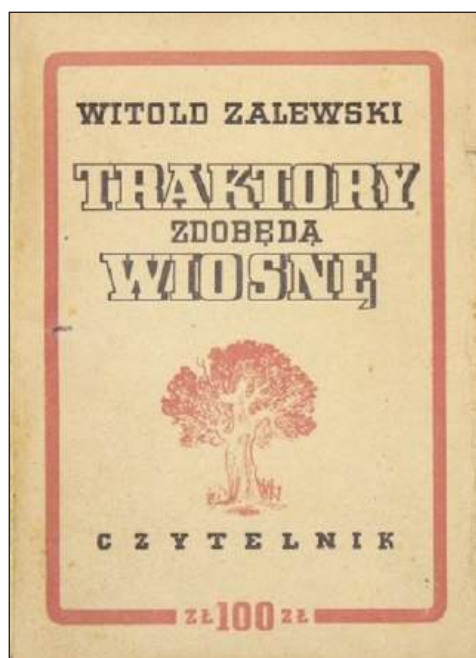
У прозним делима из овог раздобља је такође видљив утицај актуелне идеологије. Издвајају се роман *Пепео и дијамант* (*Popiół i diament*) Жежија Анджејевског, циклус приповедака са окупационом тематиком *Медаљони* (*Medaliony*) Зофије Налковске (Zofia Nałkowska), као и приповетке Тадеуша Боровског (Tadeusz Borowski). Развијала се и проза са историјском тематиком, која је успела да се одупре соцреалистичким моделима, ауторства Антонија Голубјева (Antoni Gołubiew), Карола Бунша (Karol Bunsch), Владислава Јана Грабског (Władysław Jan Grabski).

61. *Сцена из филма Пепео и дијамант*

У области драмског стваралаштва издвајају се Леон Кручковски (Leon Kruczkowski) и Жежи Шањавски. Област књижевне критике у потпуности су контролисали комунисти. У емиграцији су између осталих стварали и песници Јан Лехоњ, Казимир Вјежињски, као и прозаисти Марија Куцевичова и Тадеуш Новаковски (Tadeusz Nowakowski).

Током раздобља 1950–1956 државни апарат је успоставио монопол у издаваштву и на тај начин контролисао књижевно стваралаштво у Пољској. Режим је са једне стране штампао класична дела пољске књижевности (Мицкјевич,

62. Трактори ће освојити пролеће *Вишолга Залевској*

Прус, Сјенкјевич) и совјетску књижевност (укључујући дела Лењина и Стаљина) у великим тиражима, а са друге стране је повлачио из књижара и библиотека политички неподобна дела. Актуелна књижевна продукција – поезија Јулијана Тувима и Мјечислава Јаструна (Mieczysław Jastrun), проза Бохдана Чешка (Bohdan Czeszko) и Витолда Залевског (Witold Zalewski) – била је концентрисана на величање комунистичких предводника, како пољских, нпр. првог секретара владајуће Пољске уједињене радничке партије (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza) Болеслава Бјерута (Bolesław Bierut), тако

и совјетских, те наводних изузетних друштвених постигнућа.

У емиграцији се бележи интензивни развој пољске књижевности, у чему је велику улогу одиграо Књижевни институт (Instytut Literacki) у Паризу, основан 1946. године у Риму од стране Жежија Гедројћа (Jerzy Giedroyc), Зофије и Зигмунта Херц (Zofia, Zygmunt Hertz), Густава Херлинга-Груђињског (Gustaw Herling-Grudziński) и Јозефа Чапског (Józef Czapski).

Године 1947. пресељен је у француски Мезон-Лафит (Maisons-Laffitte), издавао је чувени часописе *Култура* (*Kultura*) и *Историјске свеске* (*Zeszyty Historyczne*), који су имали веома богату издавачку продукцију, како дела пољске књижевности, тако и превода светских књижевних дела. Своју поезију су објављивали Чеслав Милош, Казимир Вјежињски, Јозеф Бујновски (Józef Vujnowski) и други. Чеслав Милош је 1953. године објавио збирку есеја *Заробљени ум* (*Zniewolony umysł*), усмерених против комунистичке диктатуре, својеврсну психолошку анализу основа комунизма.

Након немира у Познању 1956. године, генералних штрајкова и уличних демонстрација изазваних незадовољством радника, и доласка на власт Владислава Гомулке (Władysław Gomułka), у периоду до 1960. године бележи се слабљење цензуре и интензивирање књижевне продукције, посебно превода иностране књижевности, па чак и пољских писаца из емиграције (нпр. Гомбровича). Поред већ постојећих књижевних часописа – *Културни преглед* (*Przegląd Kulturalny*), *Нова култура* (*Nowa Kultura*), *Књижевни животи* (*Życie Literackie*), покрећу се и нови – *Савременост* (*Współczesność*) и *Дијало* (*Dialog*).

63. Часопис Савременост

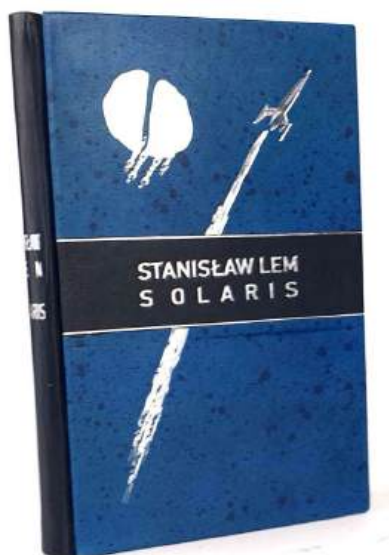
Што се поезије тиче, свој израз у овом раздобљу проналазе Тадеуш Ружевић (Tadeusz Różewicz), Вислава Шимборска (Wisława Szymborska), Станислав Гроховјак (Stanisław Grochowiak),

Тадеуш Кубјак (Tadeusz Kubiak). Прве песме објављују Збигњев Херберт (Zbigniew Herbert), Мирон Бјалошевски (Miron Białoszewski), Бохдан Дроздовски (Bohdan Drozdowski) и други.

Неки од истакнутих прозаиста у овом периоду су Марија Домбровска (Maria Dąbrowska), Жежи Анджејевски, представник књижевности апсурда Славомир Мрожек (Sławomir Mrożek) и писац научно-фантастичне литературе Станислав Лем (Stanisław Lem).

У периоду 1960–1970 цензура се појачала, многим писцима је било забрањено да објављују. У првом плану поетског стваралаштва налазе се Збигњев Херберт, Тадеуш Ружевић и Вислава Шимборска, која је издала збирке поезије *Со* (*Sól*) 1962. и *Стоошину радосћу* (*Sto rociech*, али и *Да умреш од смеха*) 1967. године. Објављују и старији песници, а од 1968. године појављује се и тзв. Нови талас (Nowa Fala) песника: Адам Загајевски (Adam Zagajewski), Станислав Барањчак (Stanisław Barańczak), Ева Липска (Ewa Lipska) и други.

Марија Домбровска и Жежи Анджејевски су и даље међу најистакнутијим прозаистима, од млађих Тадеуш Конвицки (Tadeusz Konwicki). Станислав Лем је на врхунцу свог стваралаштва, 1961. године објављује чувени роман *Соларис* (*Solaris*), који је преведен на више од 40 језика.

64. Соларис Станислава Лема

Најпопуларније драме ове деценије биле су *Картоотека* (*Kartoteka*) Тадеуша Ружевица из 1960. године и *Танго* (*Tango*) из 1964. године Славомира Мрожека.

У емиграцији је Чеслав Милош издао своје збирке поезије *Краљ Појјел* (*Król Popiel*), *Град без имена* (*Miasto bez imienia*) итд. Прозу су објављивали Витолд Гомбрович, Густав Херлинг-Груђињски и други.

Раздобље од 1970. до 1980. године у пољској историји назива се и *dekada Gierka*, тј. деценија Гјерека, према тадашњем првом секретару Пољске уједињене радничке партије, Едварду Гјереку (*Edward Gierek*). Ово раздобље у почетним фазама карактерише индустријализација земље, побољшање животних услова и куповне моћи грађана, док је његов крај обележен великим економским падом и кризом привредног и друштвеног система.

Песници генерације Збигњева Херберта избијају у први план: Станислав Гроховјак, Тадеуш Ружевич, Вислава Шимборска и други. Истовремено се појављује и нова генерација песника: Рафал Војачек (*Rafał Wojaszek*), Ришард Крињицки (*Ryszard Krynicki*), Јацек Бјерезин (*Jacek Bierezin*) и други.

Прозаисти који су објављивали своја дела у овом периоду су: Маријан Брандис (*Marian Brandys*), Теодор Парњицки и др. Појавила се и нова генерација прозних писаца: Јулијан Корнхаузер (*Julian Kornhauser*), Казимир Орлош (*Kazimierz Orłoś*), Адам Загајевски (*Adam Zagajewski*). Многи нису могли да пробију стеге цензуре, па су објављивали у илегалним часописима, као што су Јацек Бохењски (*Jacek Bocheński*), Марек Новаковски (*Marek Nowakowski*) и други.

Ришард Капушћински (*Ryszard Kapuściński*) 1978. године издаје своја два позната дела: *Фудбалски рај* (*Wojna futbolowa*) и *Цар* (*Cesarz*), која се могу оквалификовати као белетризоване репортаже.

У емиграцији, нова дела су објављивали: Влођимјеж Одојевски (*Włodzimierz Odojewski*), Анджеј Хчук (*Andrzej Chciuk*), Станислав Винценц (*Stanisław Vincenz*), Зофија Романович (*Zofia Romanowicz*) и други.

65. Вислава Шимборска

у 19. век. Такве су биле књиге Анђеја Кијовског, Јулијана Стријковског и многих других.

У емиграцији је висок ниво достигло стваралаштво Јануша Гловацког (Janusz Głowacki), Влођимјежа Одојевског, Густава Херлинга-Груђињског и др.

У раздобљу **након демократских промена до данас** две пољске списатељице су за своје стваралаштво у области књижевности **награђене Нобеловом наградом: Вислава Шимборска** 1996. године и **Олга Токарчук** (Olga Tokarczuk) 2018. године. Нека од познатих дела Олге Токарчук су романи *Тркачи* (*Bieguni*) из 2008. године и *Усмери свој њлуџ преко косџију џреминулџ* (*Prowadź swój pług przez kości umarłych*) из 2009.

Од пољских аутора са краја 20. и првих деценија 21. века развоју и популарности пољске књижевности на међународној сцени допринели су и: Анђеј Сапковски (Andrzej Sapkowski), аутор светски познате *Саџе о Веиџу* (*Wiedźmin*), Анђеј Стасјук (Andrzej Stasiuk), познат по својој књижевности у којој описује путовања кроз крајеве Европе, Марек Крајевски (Marek Krajewski), писац криминалних романа, Маријуш Шчигјел (Mariusz Szczygieł), аутор награђиваних репортажа,

Период 1980–1989 почиње доделом **Нобелове награде за књижевност Чеславу Милошу**. Својом поезијом је отворено подржавао промене у Пољској и покрет Солидарност. Посетио је Пољску 1981. године и био веома срдечно примљен. У поетском стваралаштву доминирају ствараоци старије генерације: Збигњев Херберт, Вислава Шимборска, Станислав Барањчак и други.

Прозна дела су све чешће објављивана илегално, у тзв. подземном издаваштву (*drugie obiegi wydawniczy*), чији корени и борба против цензуре – страних завојевача и домаће власти – у Пољској сежу

66. Олга Токарчук

Јоана Батор (*Joanna Bator*), пољска публицисткиња и фелџонисткиња, Дорота Масловска (*Dorota Masłowska*) и Ремигијуш Мроз (*Remigiusz Mróz*), који посежу за разним књижевним жанровима, експериментишу са језиком и покрећу бројне савремене теме (породично насиље, друштвене и етничке мањине, проблем избеглица и др).

Литература

- [1] Bartelski, Lesław. *Polscy pisarze współcześni. 1939–1991: Leksykon*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995.
- [2] Krzyżanowski, Julian. *Historia polskiej literatury*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979.
- [3] Kuncewicz, Piotr. *Leksykon polskich pisarzy współczesnych*. Warszawa: Graf-Punkt, 1995.
- [4] *Literatura polska. Encyklopedia PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- [5] Markiewicz, Henryk. *Literatura pozytywizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- [6] Michałowska, Teresa. *Literatura polskiego średniowiecza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.
- [7] Mikoś, Michael J. *Polish Literature from the Middle Ages to the End of the Eighteenth Century. A Bilingual Anthology*. Warsaw: Constans, 1999.
- [8] Miłosz, Czesław. *The History of Polish Literature*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- [9] *Słownik terminów literackich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1998.
- [10] Wnuk, Agnieszka. *Polska romantyczna powieść poetycka. Wyznaczniki i konteksty gatunkowe*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2014.
- [11] Wydra, Wiesław. *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*. Wrocław: Ossolineum, 1984.
- [12] Ziomek, Jerzy. *Literatura Odrodzenia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
- [13] Британишский, Владимир Львович. *Поэзия и Польша. Путешествие длиной полжизни*. Москва: Аграф, 2007.

- [14] Буњак, Петар, ур. *110 година њолонистике у Србији*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2006.
- [15] Буњак, Петар. *Polonica et polono-serbica. Оілеги и скице*. Београд: Филолошки факултет, Народна књига, 2001.
- [16] Буњак, Петар. *Мицкјевич: срїски уїао*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2024.
- [17] Буњак, Петар. *Преїлед њолско-срїских књижевних веза (до II светскої раша)*. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999.
- [18] Јовановић, Гордана, ур. *Сїо година њолонистике у Србији*. Београд: Катедра за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду, Славистичко друштво Србије, 1996.
- [19] Росић, Љубица. *Историја њолске књижевности до 1914. године*. Београд: Завод за уџбенике, 2013.
- [20] Цетнарович, Антоњи. *Тајна дипломатија Агама Јежија Чарторискої на Балкану*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2017.

КУЛТУРА И УМЕТНОСТ ПОЉСКЕ

Јединствено културно наслеђе савремене Пољске резултат је свих дешавања која су се одигравала на њеној територији током хиљадугодишње историје, свих промена у друштвено-политичком уређењу и начину живота њеног становништва. У овим процесима формирања културног идентитета, **католичка вера и црква** играле су кључну улогу. Током времена, пољска култура и уметност биле су под утицајем германске, балтичке, јеврејске, француске и словенских култура, у првом реду источнословенских, у мањем степену медитеранске и отоманске.

Прелазак у хришћанске културне обрасце на почетку стварања пољске државе, из предхришћанских модела колективног и словенског, паганског и усменог, био је дуготрајан и постепен процес. Хришћанство је са собом донело другачије идеје, на језику, писму и облицима који су били потпуно страни тадашњим пољским племенима.

Архитектура

Средњовековну пољску архитектуру одликују пре свега романски стил, до половине средњег века и готски стил у другој половини. Романске грађевине и елементи могу се и данас видети у градовима који су на почетку пољске државности имали важну административну улогу, као што су Краков, Гњезно, Плоцк, Сандомјез.

67. Црква св. Анђејеја у Кракову

У каснијем периоду, готска архитектура је била све популарнија у Пољској, због све већег богатства и утицаја цркве, као и економског развоја државе и градова. Катедрале у Кракову, Вроцлаву, Гњезну и Познању су изграђене или обновљене

68. Гошски олтар Виџа Сџвоша

у готском стилу, као и много базилика и цркава. Све бројније су биле и градске куће изграђене у овом стилу, а бележи се и грађење замкова, као важних стратешких грађевина.

На почетку ренесансног периода у Пољској грађене су зграде под надзором италијанских мајстора, већином из Фиренце, које је пољско племство позивало да за њих раде. Током позније ренесансе, све су видљивији утицаји холандске ренесансе у архитектури, нарочито у северним деловима земље.

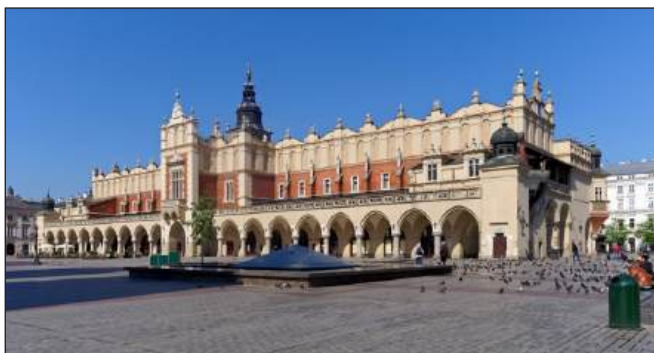
69. Зелена капија (Brama Zielona) у Гдањску

У ренесансном стилу су у том периоду подигнуте зграде у многим градовима: Кракову, Тарнову (Tarnów), Сандомјежу, Познању.

У позној ренесанси, противреформација је отворила врата манеристичкој архитектури. Познати примери овакве градње у Пољској су комплекси кућа у Казимјежу Доњем (Kazimierz Dolny) и Замошћу (Zamość).

Прва барокна црква била је Црква Божијег тела у Њесвјежу (Kościół Bożego Ciała w Nieświeżu), изграђена у периоду 1587–

1593. Касније се барок раширио по читавој републици. У Кракову је изграђена Црква светих апостола Петра и Павла (Kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła), у Виљнусу Црква светог Казимира (Kościół Św. Kazimierza). Секуларна архитектура барока се такође интензивно развијала.

70. Тржница Sukiennice у Кракову

71. Црква св. Казимира у Виљнусу

Центар неокласицистичке архитектуре у Пољској је била Варшава за време владавине краља Станислава Августа Поњатовског. Најпознатији пример је Краљевски замак у Варшави.

У архитектури епохе романтизма, преовлађује историčnost и еклектизам. За време подела, делови Пољске били су, разумљиво, укључени

у архитектонски развој завојевача. Тако је на западним територијама, које је контролисала Пруска, радио архитекта Карл Фридрих Шинкел (Karl Friedrich Schinkel) и своја дела базирао на историзму. На југу, у Шлеској, градио је немачки архитекта Алексис Лангер (Alexis Langer).

72. Краљевски замак у Варшави

Током овог периода, настају бројне виле и резиденције богатих власника фабрика.

73. Дело Алексиса Ланџера у Вроцлаву

На преласку из 19. у 20. век у архитектури доминира сецесија, чега је добар пример структура улице Пјотрковске (Piotrkowska) у Лођу.

74. Пјотрковска улица у Лођу

Након стицања независности, пољску архитектуру одликују слободне и упрошћене форме, лишене декорације и функционалне, као на пример у радовима архитеката Адолфа Шишка-Бохуша (*Adolf Szyszko-Bohusz*) и Оскара Сосновског (*Oskar Sosnowski*). Велики државни архитектонски подухват била је изградња градова Гдиња (1926. године) и Сталова Вола (*Stalowa Wola*) 1938. године у модернистичком стилу, при чему су све форме проистицале из њихових функција.

75. Модернистичка зграда у Гдињи

Међуратна авангардна архитектура у Пољској била је под утицајем идеја француске школе Корбизјеа, док је у Шлеској доминирала немачка авангарда. Пример овакве градње је експресионистичко дело немачког архитекте Макса Берга (Max Berg) под називом Хала века (Hala Stulecia) у Вроцлаву.

76. Хала века у Вроцлаву

По завршетку Другог светског рата наступа обнова грађевина уништених у ратним дејствима.

Тако су језгра градова Познањ, Гдањск и Варшава била комплетно обновљена, а врхунац ових подухвата је била верна реконструкција Краљевског замка у Варшави која је трајала од 1971. до 1984. године.

У архитектури епохе комунизма доминира соцреализам и тзв. панелна изградња (*budownictwo wielkopłytowe*).

77. Панелна изградња

Настајале су и грађевине које су пркосиле наметнутом соцреализму, као што су Централна робна кућа у Варшави (*Centralny Dom Towarowy w Warszawie*), Сподек (*Spodek*, на пољском тацна) у Катовицама и др.

78. Сподек у Катовицама

У периоду након 1989. године у Пољској граде како домаће архитекте, попут Станислава Њемчика (*Stanisław Niemczyk*) који се назива и „пољским Гаудијем”, тако и познате иностране архитекте као што су Норман Фостер, Арата Исозаки и други. Међу новијим грађевинама можемо издвојити: зграде Универзитетске библиотеке (*Biblioteka Uniwersytecka*) и Центра за науку Коперник (*Centrum Nauki Kopernik*) у Вар-

шави, трговински комплекс Мануфактура (Manufaktura) у Лођу и друге.

79. Универзитетска библиотека у Варшави

Вајарство

Карактеристика средњевековног романског вајарства је да оно у потпуности било усмерено ка употреби у архитектури, као део уређивања углавном црквених објеката, са изразитом верском тематиком. Готска вајарска уметност у Пољској је такође употпуњивала архитектонске замисли градитеља. Међу важније се убрајају декорације замка у Малборку (Malbork) и краковске Маријатске цркве (Kościół Mariacki).

Ренесансно вајарство је у Пољску ушло након 1500. године, када је краљ Зигмунт I Стари довео групу италијанских уметника који су за њега радили рестаурацију краљевског замка на Вавелу (Zamek Królewski na Wawelu). Пример употребљених вајарских техника и решења су тзв. Вавелске главе (głowy wawelskie).

80. Маријатска црква у Кракову

81. *Вавелске главе*

Такође, у ренесансном вајарству су веома присутна сепулкрална дела, као што је надгробни споменик Јана Михаловича из Ужендова (Jan Michałowicz z Urzędowa).

Од барокног вајарског стваралаштва можемо издвојити дела Јана Јежија Плерша (Jan Jerzy Plerch), која су украшавала цркве на варшавском Краковском предграђу (Krakowskie Przedmieście).

82. *Дело Јана Јежија Плерша, Варшава*

83. Пример стјаниславовскої
стїила

За време владавине последњег пољског краља Станислава Августа Поњатовског поникла је посебна варијанта уметности класицизма под називом станиславовски стил (*styl stanisławowski*) који је присутан како у архитектури тако и вајарству, сликарству, унутрашњој декорацији и др.

Најснажнији израз овај стил добио је у унутрашњости Краљевског замка у Варшави.

Вајарство романтизма друге половине 19. века представљају радови Ципријана Годебског (*Cyprian Godebski*), Теодор Ригер (*Teodor Rygiel*) и Пијус Велоњски (*Pius Weloński*).

84. Сїоменик Агаму Мицкјевичу у Варшави,
рад Цїїријана Годебскої

Епоху Младе Пољске одликује не само симболизам, већ и индивидуални приступ уметности. Истакнути вајар у овом периоду је Вацлав Шимановски (Wacław Szymanowski).

85. Ксавери Дуњиковски (аутопортрет)

Позавршетку Првог светског рата, уметности се појављују и авангардне тенденције. Кубизам у свом стваралаштву примењује вајар Ксавери Дуњиковски (Xawery Dunikowski).

Након Другог светског рата, неки од представника вајарског стваралаштва су Магдалена Абаканович (Magdalena Abakanowicz), Густав Земла (Gustaw Zemła) и Владислав Хасјор (Władysław Hasior).

86. Свиња Магдалене Абаканович у Познању

Сликарство

87. *Света Ана са Маријом и Исусом*

школа минијатура у Кракову. Поред страних сликара, све више је било и домаћих, попут минијатуристе и фрескописца Станислава Самостшелњика (Stanisław Samostrzelnik) и портретисте Марћина Кобера (Marcin Kober).

На врхунцу доба барока, на двору краља Јана III Собјеског (Jan III Sobieski) радио је сликар Јежи Сјемигиновски-Елојтер (Jerzy Siemiginowski-Eleuter), у Великопољској је стварао Шимон Чехович (Szymon Czechowicz), у Малопољској Франћишек Лекшицки (Franciszek Lekszuski), на Поморју Данијел Шулц и Антон Мелер (Daniel Schultz, Anton Möller), а у Шлеској Михаел Вилман (Michael Willmann).

Међу делима романског и готског сликарства највише је фресака и витража у црквама и манастирима, књижних илустрација. Попут вајарских, и сликарска дела раног средњег века настајала су по наруџбини црква или њихових градитеља. Примери су слике *Света Ана са Маријом и Исусом* (*Święta Anna Samotrzecia*) из Стшегома (Strzegom), као и *Ојлакивање Исуса* (*Opłakiwanie*) из Хомрањица (Chomranice) и друге.

Сликарство ренесансног раздобља није пратило развој тадашње архитектуре и вајарства. Из тог периода је позната

88. *Портрет Станислава Августа Поњатовског, рад Марчела Бачарелија*

У служби краља Станислава Августа Поњатовског радио је италијански сликар Бернардо Белото (Bernardo Bellotto) и класициста Марчело Бачарели (Marcello Vacciarelli).

Романтизам у Пољској се најбоље може сагледати кроз дела Пјотра Михаловског (Piotr Michałowski), Артура Гротгера (Artur Grottger) и Хенрика Родаковског (Henryk Rodakowski) који се, сходно романтичарским постулатима, баве народном и ослободилачком тематиком. Током друге половине 19. века главни правац постаје реализам. Сликари су приказивали пољску свакодневицу, попут Александра Гјеримског (Aleksander Gierzyński), сеоске пределе, као Јозеф Шерментовски (Józef Szermentowski), или догађаје из историје Пољске, као што је то у делима Јана Матејка (Jan Matejko), који је радио у Кракову и Паризу и један је од најпознатијих пољских сликара.

89. *Јан Собјески код Беча*, дело Јана Матејка

Током младопољског периода деловали су сликари Станислав Виспјањски (Stanisław Wyspiański), Јозеф Мехофер (Józef Mehoffer), Олга Бознањска (Olga Voźnańska) и други.

90. *Парк у зору (Planty o świcie)*, Станислав Виспјањски

У међуратном периоду сликари попут Збигњева Пронашка (*Zbigniew Pronaszko*), Владислава Стшемињског (*Władysław Strzemiński*), Хенрик Стажевски (*Henryk Stażewski*) доносили су интерпретације кубизма у својим делима.

91. Мртва природа VI (*Martwa natura VI*),
Владислав Стшемињски

Соцреализам је, као и у осталим гранама уметности, карактеристичан за прве фазе послератног сликарства. Касније се све више примењују авангардни приступи, а у периоду након 1989. године долази до потпуне либерализације и глобализације пољске сликарске сцене. Неки од најистакнутијих пољских уметника половине 20. века били су Анђеј Врублевски (*Andrzej Wróblewski*) и Броњислав Линке (*Bronisław Linke*). Војћех Фангор (*Wojciech Fangor*) је стекао светску славу као сликар визуализма. Све је већи био значај графике (Мјечислав Вејман, *Mieczysław Wejman*) и плаката (Хенрик Томашевски, *Henryk Tomaszewski* и други).

За пољску сликарску сцену друге половине двадесетог века карактеристична су груписања уметника. Тако је педесетих година прошлог века била активна група тзв. колориста – Јан Цибис (*Jan Cybis*), Хана Руцка-Цибисова (*Hanna Rudzka-Cybisowa*), Јан Шанценбах (*Jan Szancenbach*).

92. Шкољке и лубеница (Muszle i kawon),
Јан Шанценбах

Од бројних каснијих група можемо споменути Краковску групу (Grupa Krakowska) коју је предводио Тадеуш Кантор (Tadeusz Kantor) и Лођ Калиска (Łódź Kaliska).

93. Скидање с крста (Zdjęcie z krzyża),
Лођ Калиска

Музика

У средњем веку у Пољској доминира верска музика, писана и извођена на латинском језику. Писане су химне и литургијске и канонске песме, неговано је хорско певање. Међу најстарије композиције спада *Богородица*, чији је препис познат са почетка 15. века, али је песма много старија. Најстарији нотни запис са терена Пољске је вероватно секвенца *Ad celebres rex cęlice* из *Маџилдиној кодекса* (*Kodeks Matyldy*) са почетка 11. века. Први славни композитор био је **Винценти из Кјелче** (*Wincenty z Kielczy*), који је био аутор химне *Gaude Mater Polonia* (*Радуј се, мајко Пољско*) из 13. века. У време краља Владислава Јагјела основана је **прва капела**, а музика се као предмет изучавала и на универзитету у Кракову. Са краковским универзитетом је био повезан и Пјотр из Груђонца (*Piotr z Grudziądz*), који је почетком 15. века компоновао 18 композиција.

Током ренесансе, почела су се појављивати вишегласна дела за пољске текстове, као што су *Хвала шеби, Господе* (*Chwała Tobie Gospodzinie*), *О најгражи цвеће* (*O najdroższy kwiatku*), *Буди весела* (*Bądź wesół*). Пољски двор полако је преузимао утицај на развој музике од цркве, што је довело до неминовне промене функције и стила, а појављују се и појединачни народни елементи. Од инструмената највише су се користили оргуље и лаута. Године 1543. краљ Зигмунт I је основао капелу *Capella Rorantistarum*. Остали познати ренесансни композитори су: Миколај Гомулка (*Mikołaj Gombóka*), Марћин Леополита (*Marcin Leopolita*) и други.

Инструменталну музику су у бароку компоновали Миколај Зјелењски (*Mikołaj Zieleński*), Марћин Мјелчевски (*Marcin Mielczewski*), Адам Јажембски (*Adam Jarzębski*) и др. Бартломјej Пенкјел (*Bartłomiej Pękiel*) је аутор првог пољског ораторијума *Audite mortales*.

Од 17. века у Пољској се изводе опере, крајем 18. века настаје и прва пољска опера – *Краковљани и јоршпаци* (1794). Оријентација на домаће мотиве наставила се и током романтичарског покрета 19. века, захваљујући ствараоцима као што су **Станислав Монијушко** (*Stanisław Moniuszko*) и **Јозеф Елснер** (*Józef Elsner*). Потоњи је основао Варшавски конзер-

ваторијум и памти се и као учитељ **Фредерика Шопена**, једног од највећих пољских композитора. Шопенова клавирска дела су му донела репутацију првог пољског композитора са широком светском публиком, а захваљујући Шопену мазурка (mazurek) и полонеза (polonez) су постали међународно познати концепти у музици и плесу.

У ширењу пољске музике на међународном нивоу био је активан виртуоз на виолини и композитор Хенрик Вијенавски (Henryk Wieniawski). Сентиментална клавирска композиција *Молитва Бојородици* (*Modlitwa dziewicy*) Текле Бондажевске-Барановске (Tekla Bądarzewska-Baranowska) постала је једна од најраспрострањенијих пољских мелодија 19. века.

94. Фредерик Шопен

95. Игнаци Падеревски

Како је Шопен био важан у јачању пољског националног осећања, тако је и пијаниста **Игнаци Падеревски** (Ignacy Paderewski) био кључна фигура не само у музици, већ и у пољској политици, када је 1919. године именован за првог шефа владе Републике Пољске.

Велики композитор с почетка 20. века био је **Карол Шимановски** (Karol Szymanowski), надарени музичар чији су корени такође били у народној традицији. Припадао је групи Млада Пољска која је окупљала и ствараоце као што су Гжегож Фителберг (Grzegorz Fitelberg) и Лудомир Ружицки (Ludomir Różycki).

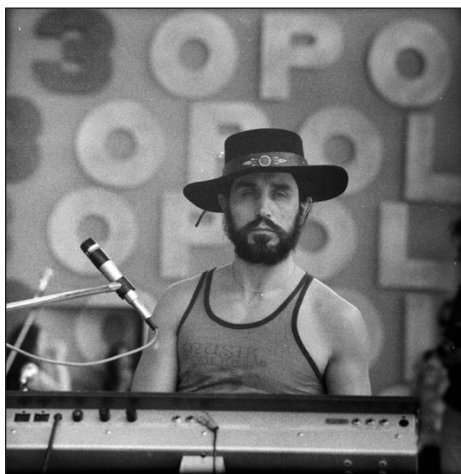
Следећој генерацији припада Гражина Бацевич (Grażyna Bacewicz), једна од најважнијих композиторки 20. века.

Током Другог светског рата и раног послератног периода музичко стваралаштво је стагнирало. Међутим, након смрти Јосифа Стаљина, Пољска се развила у водећу земљу европског музичког модернизма, између осталог и захваљујући **Витолду Лутославском** (Witold Lutosławski), **Казимиру Сероцком** (Kazimierz Serocki) и **Кшиштофу Пендерецком** (Krzysztof Penderecki). Збигњев Прајснер (Zbigniew Preisner) је такође стекао међународну славу захваљујући својој музици за филмове Кшиштофа Кјешловског (Krzysztof Kieślowski).

Бројни музичари чији су корени били у Пољској постали су познати на светској сцени. Међу њима су пијанисти Артур Рубинштајн (Arthur Rubinstein) и Кристијан Зимерман (Krystian Zimerman), виолинисти Бронислав Хуберман (Bronisław Huberman) и Хенрик Шеринг (Henryk Szeryng), чембалисткиња Ванда Ландовска (Wanda Landowska) и оперски певачи Јан Кјепура (Jan Kiepura) и Тереза Зилис-Гара (Teresa Zyliś-Gara).

У популарној музици, Пољска је постала важна земља на међународној музичкој сцени педесетих година прошлог века захваљујући **цезу**. Појавили су се музичари као што су Кшиштоф Кодела (Krzysztof Komeda) и Адам Макович (Adam Makowicz), трубач Томаш Стањко (Tomasz Stańko), виолиниста и саксофониста Михал Урбањак (Michał Urbaniak) и Уршула Дуђак (Urszula Dudziak). Пошто су комунистичке власти забрањивале такву врсту музике, многи од њих су морали да се преселе у иностранство.

Пољска **поп-рок музика** је започела свој снажан развој након пионирских наступа Тадеуша Налепе (Tadeusz Nalepa) шездесетих година протеклог века. Још једно важно име у области кантри рока био је кантаутор Чеслав Њемен (Czesław Niemen), као и Марила Родович (Maryla Rodowicz), једна од најпопуларнијих музичарки у историји пољске поп музике.

96. Чеслав Њемен

Седамдесете и осамдесете године 20. века обележиле су групе као што су *Perfect*, *Republika*, *Lady Pank* и *Maanam*. Нова генерација бендова, попут *Myslovitz*, *Hej* и *Wilki*, као и рок музичарки као што су Едита Бартосевич (*Edyta Bartosiewicz*) и Касја Ковалска (*Kasia Kowalska*), започели су своје каријере деvedесетих година. У тој деценији појавила се нова генерација пољских поп и рок музичара, са великим успехом код пољске публике. Пољска је такође место одржавања бројних важних рок фестивала, укључујући фестивал у Јароћину (од 1980), фестивал *Pol'and'Rock* (од 1995, раније *Przystanek Woodstock*), *Open'er* фестивал у Гдињи (од 2002) и *Off* фестивал у Катовицама (од 2006).

Популарност у светским оквирима имају пољски хеви метал бендови, попут *Vader*, *Decapitated*, *Riverside*, *Vesania*, *Hate* и *Behemoth*.

Позориште

Почети историје позоришта у Пољској **сежу у средњи век**, вероватно већ у 12. столеће, када се неговало религијско позориште. На самом почетку имало је искључиво литургијску функцију. Почињало је изразима *Quem queritis?* (Кога тражите?) – *Jesum Nasarenum* (Исуса Назарећанина), а даље су коришћене само речи јеванђеља. Извођено је од стране свештенства јед-

ном годишње, на латинском језику, најпре у црквама, углавном у споредним капелама. Прва коришћена декорација била је празан (Исусов) гроб. Средиште пољског **литургијског позоришта** био је Краков, где је, највероватније у 13. веку, настала до данас сачувана књига *Visitatio sepulchri* (*Полод на гроб*), која се у преписима користила и у другим деловима земље. Позориште се касније убрзано развијало, редукован је литургијски елемент, а проширена тематика којом се бавило. Најстарији латински записи литургијских драматизација потичу из 13. века, попут *Processio in Dominica Palmarum* (*Процесија на цвешћу недељу*), а најстарији сачувани запис на пољском датира из 1470. године – *Skarga umieraјcego* (*Тужба човека на самрћи*).

Ренесансни период у развоју позоришта одликује се постепеном интеграцијом разних грана уметности – књижевности, музике и сликарства. Таква су на пример дела са краја 15. и почетка 16. века: *Graduał króla Jana Olbrachta* (*Грагуал краља Јана Олбрахћа*) и *Pontyfikał Erazma Ciołka* (*Понџификал Еразма Ђолка*). **Прво световно позориште** настало је у организацији **професора и студената Краковске академије** у 16. веку. На њиховом репертоару нашла су се дела Миколаја Реја, Марћина Бјелског, и других писаца. Године 1578. је у околини Варшаве, у присуству краља Стефана Баторија, изведена прва пољска ренесансна трагедија, *Исџраћај џрчких изасланика* Јана Кохановског. У ренесанси су биле популарне мистерије, ускршње и божићне сцене, прерађена античка и савремена италијанска дела и други жанрови.

Поред цркава, позориште се у Пољској почетком 17. века почело неговати и на краљевском двору, магнатским резиденцијама, језуитским школама. Појавиле су се и прве путујуће позоришне групе из Енглеске и Италије, које су наступале јавно (у Торуњу, Гдањску) или на краљевском двору. **Краљеви и магнати** су на својим дворовима и резиденцијама организовали сцене на којима су се изводила инострана и домаћа дела. Тако је краљ Зигмунт III у свом замку основао краљевско позориште, које је било највеће и најлепше у тадашњој Пољској. Могло је да прими преко хиљаду гледалаца, репертоар је обухватао трагедије и комедије, па и комедије са певањем. За време владавине Владислава IV, у периоду 1633–1648, краљевско позориште је добило и сталну сцену, ангажовани су профе-

сионални извођачи из иностранства (Италије), а изводили су комедију, оперу и балет. На репертоару су се налазили италијанске музичке комедије, балети и опере, али су извођени и комади који су преведени на пољски. И каснији краљеви (Јан II Казимир, Јан III Собјески) показивали су велико интересовање за позориште, нарочито за француске ауторе: Молијера, Расина, Корнеја. Краљ Аугуст III је 1748. године основао позориште под називом *Operalnia* (*Опернионица*), који је био доступан и широј јавности. Исте године, прво стално позориште у Пољској је основано у Бјалистоку (*Białystok*) и називало се *Komedialnia* (*Комедионица*). Магнати, родови Лубомирски (*Lubomirscy*), Рађивил (*Radziwiłłowie*), Брањицки (*Braniecy*), су за разлику од краљевских сцена, организовали приказивање дела пољских аутора, нпр. Жевуског, који је био један од најистакнутијих драмских писаца свога времена.

Настанак нових позоришних форми и израза био је ефикасан инструмент у рукама пољских просветитељских стваралаца. У том периоду активна су била **школска језуитска позоришта**, где су се приказивала класична француска дела, већином комедије. **Народно позориште у Варшави** је основано половином 1765. године, када је отворен пут за домаће ауторе. Године 1781. отворено је **Народно позориште у Кракову**, који данас носи име светски познате пољско-америчке глумице друге половине 19. века Хелене Моджејевске – *Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej*.

97. Народно позориште у Кракову

Познати позоришни аутор из овог раздобља је језуита Франћишек Бохомолец (Franciszek Bochomolec). Радио је као школски наставник, али је био и драмски писац. Стварао је по узору на Молијерове комаде, а у пропагирању позоришне уметности имао савезника и у краљу Станиславу Августу Поњатовском, који је такође на свом двору ангажовао италијанске и француске глумце за представе и за ширу публику.

Комедије је по узору на дела француских аутора стварао и Франћишек Заблоцки (*Franciszek Zabłocki*), као и Војћех Богуславски (*Wojciech Bogusławski*), који је био режисер, глумац, оперски певач и преводилац. Богуславски се сматра зачетником пољског професионалног позоришта, био је у више наврата директор Народног позоришта у Варшави.

98. Војћех Бојуславски

Током подела Пољске, цензура у позоришној области била је снажна, али је варијала у зависности од стране администрације која је управљала одређеним делом Пољске. Најбољи услови за колико толико слободан развој позоришта били су у Кракову. Аустроугарске власти су помагале у одржавању позоришта, па је чак 1848. године на сцену постављен и комад рађен према делу *Задушнице* Адама Мицкјевича, што је у другим деловима

подељене Пољске било немогуће. Истовремено је у Лавову гроф Станислав Скарбек (Stanisław Skarbek) 1842. године изградио пољско позориште за скоро хиљаду и по гледалаца, и био његов први директор.

У каснијем периоду, у другој половини 19. века бележи се интензиван развој варшавских позоришта. Њима су и даље управљали руски завојевачи, али су извођена дела француских, енглески и немачких аутора, као и поједина пољска романтичарска дела, уз одређену цензуру (нпр. изостављања појединих сегмената дела). Популарне су биле комедије Александра Фредра (Aleksander Fredro), веома популарног пољског драмског писца из Лавова. Шездесетих година 19. века у Варшави су почеле да се организују својерсне летње позорнице

99. Хелена Моджејевска

– *teatry ogródkowe* (дословно *вртна позоришта*), на којима су се на почетку постављали немачки и француски комади, али су на захтев публике у репертоар постепено укључена и пољска дела. Овај пример су пратиле и друге позоришне средине у Пољској. Велика глумица овог периода је **Хелена Моджејевска** (Helena Modrzejewska), која је од краја седамдесетих година наступала у америчким позориштима и стекла велику популарност на светском нивоу, нарочито у улогама из Шекспирових дела и трагедијама.

Током друге половине 19. века развија се позориште и у Кракову. Као што је речено, бечка управа била је либералнија од осталих, тако да је краковско позориште то користило постављајући комаде пољских аутора (од Кохановског до Фредра), али и класичних и савремених страних стваралаца. У Кракову су извођена и нека дела која нису смела бити на репертоару у Варшави, попут Гогољевог *Ревизора* који је доносио сатирични приказ руског друштва. И лавовско позориште је користило предности аустроугарске управе за свој стални напредак, док су западне пољске земље, које су биле под пруском контролом, добиле стално позориште тек 1875. године у Познању.

У младопољском раздобљу у Кракову извођена су дела Шекспира, Гетеа и Шилера у оригиналним преводима (раније у обрадама или само у фрагментима), као и пољски аутори – Словацки, Мицкјевич и др. Ово је водило у стварање краковске школе (*szkoła krakowska*) глуме и режије, чији су постулати били засновани на негацији романтичарских идеја и фаворизовању реалистичних приказа.

На прелому 20. и 21. века бележи се даљи развој пољских позоришта. Многа добијају нове зграде (Краков, Лавов), у њима раде искусни режисери. Један од њих је био **Тадеуш**

зултирало смањивањем броја гледалаца. Такође, друге уметности (филм, популарна музика) и видови забаве (спортска дешавања), били су све већа конкуренција позоришту.

За време Другог светског рата, многи позоришни делатници изгубили су живот у ратним околностима. Позоришне зграде биле су уништене у борбама, а оне које су остале неопштећене немачки окупатори су заузели и променили им намену. Дозволили су рад само појединим, тзв. **јавним позориштима** (jawne teatry) у Варшави и Кракову, која су имала забавни репертоар (оперете, ревије, комедије, фарсе) без икаквих народних обележја (песамa, ношње и слично). Овакве активности бојкотовала је већина пољских позоришних радника и гледалаца, а они глумци и режисери који су учествовали у раду јавних позоришта, били су кажњавани након краја рата.

По завршетку рата, брзо се успоставља активност многих позоришта, у Лођу, Варшави, Кракову, Катовицама и на другим местима. До краја 1946. године већ је радило четрдесет драмских позоришта, пет оперских, двадесет осам позоришта за децу и младе. По већим градовима формирају се драмске школе, а 1946. године основана је **Државна виша позоришна школа у Варшави** (*Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna w Warszawie*).

Што се репертоарског садржаја тиче, велике критике трпела су класична дела пољске романтичарске народне драме (Мицкјевич, Виспјањски, Фредро, делимично Словацки), као и многа дела светских аутора који приказују механизме и анализу власти. С друге стране, постављана су дела писана након рата, која ипак нису имала високу уметничку вредност, попут *Powrót syna marnotrawnego* (*Повраћак блудног сина*) Романа Брандштетера (Roman Brandstaetter) и других.

Снажна директна ингеренција комунистичких власти догодила се 1949. године, када је у месту Обори (Obory) одржан Први државни позоришни састанак (I Krajowa Narada Teatralna), на којем је пољском позоришту наметнут **соцреализам као обавезни уметнички правац**. Узор је постала књижевност реализма 19. века, а задатак позоришта је био да стварност приказује на идеолошки исправан начин. У том духу, сценографија је морала бити реалистична, са аутентичним предметима, машинама и сл. Глумци су се водили реали-

стичним приступом, заснованом на систему Станиславског. Чак им је препоручивано да се више друже са радницима и сељацима, како би на сцени изгледали што природније.

Међутим, притисак режима је с временом опадао, а **високи уметнички ниво инсценија** достигнут је захваљујући режисерима попут Ервина Аксера (Erwin Axer), који је био директор и главни режисер Савременог позоришта (Teatr Współczesny) у Варшави, Казимира Дејмека (Kazimierz Dejmek), Лудвика Ренеа (Ludwik René), Адама Ханушкјевича (Adam Hanuszkiewicz) и других.

Шездесетих година у **Старом позоришту у Кракову под вођством Зигмунта Хибнера** (Zygmunt Hübner) формирана је група режисера чије су иновативне поставке утицале на једну од водећих улога овог позоришта у пољским оквирама. У ту су групу спадали: Конрад Свинарски (Konrad Swinarski), Жежи Јароцки (Jerzy Jarocki), који је сарађивао и са варшавским Драмским позориштем (Teatr Dramatyczny), као и Анђеј Вајда.

Посебно место на пољској позоришној сцени друге половине 20. века, као и значајну популарност у свету, стекао је **Жежи Гротовски** (Jerzy Grotowski), оснивач експерименталног Позоришта лабораторија (Teatr Laboratorium), који је својим иновативним приступом глуми и продукцији (комад *Apocalypsis cum figuris*, 1968) извршио велики утицај на позориште и од 1983. године живео ван Пољске. Такође, **Тадеуш Кантор** (Tadeusz Kantor), оснивач позоришта Cricot 2, био је аутор револуционарних позоришних представа извођених у Пољској и иностранству, попут *Umarła klasa* (Преминули разред, 1975), која је 1976. године била проглашена најбољом позоришном представом на свету. Вредна помена је и делатност **Јозефа Шајне** (Józef Szajna), оснивача варшавског позоришта Teatr Studio, и **Хенрика Томашевског** (Henryk Tomaszewski), покретача Позоришта пантомиме (Teatr Pantomimy) у Вроцлаву.

Један од најистакнутијих пољских позоришних глумаца 20. века био је **Тадеуш Ломњицки** (Tadeusz Łomnicki), који је преминуо 1992. године од срчаног удара током пробе *Краља Лира*.

Посебан сегмент позоришног живота у Пољској су међународни позоришни фестивали, као што су Контакт (Kontakt) који се одржава сваке године у Торуњу почев од 1991. године,

Дијалог (Dialog) који се организује у Вроцлаву од 2001. године, и Варшавски позоришни сусрети (Warszawskie Spotkania Teatralne) које ће се ове године реализовати 45. пут.

Крајем друге деценије 21. века у Пољској је било 188 активних професионалних позоришта. Она су заједно организовала скоро 70 000 представа, у којима је учествовало више од 14 милиона гледалаца. Границе пољског позоришта данас премашују и територију саме Пољске. Постоје пољска позоришта у Лавову, Торонту, Њујорку, Москви и другим светским градовима.

Кинематографија

Пионири пољске кинематографије били су проналазачи Казимир Прушињски (Kazimierz Prószyński), Пјотр Лебјеђињски (Piotr Lebzdyński), Болеслав Матушевски (Bolesław Matuszewski) и Јан Шчепањик (Jan Szczepanik). Они су крајем 19. века покушавали да конструишу сопствени апарат за приказивање слика, истих година када и браћа Лимијер. Болеслав Матушевски је у Варшави 1895. године заједно са братом Зигмунтом основао **први пољски филмски студио** под називом *Paryska Fotografia Lux Sigismond et Comp.* **Први биоскоп у Пољској** основали су такође браћа Антони и Владислав Кшемињски (Antoni i Władysław Krzemiński) у Лођу 1899. године под називом *Кабинет илузија (Gabinet Iluzji)*. **Први сачувани пољски играни филм** настао је 1908. године под називом *Пруска култура (Pruska kultura)* у режији Мојжеша Товбина (Mojżesz Towbin), док је први пољски филм приказан у биоскопу био *Антош први пут у Варшави (Antoś po raz pierwszy w Warszawie)* из 1908. године.

Године 1909. Александер Херц (Aleksander Hertz) основао је филмски студио *Сфинкс (Sfinks)*, који је произвео филмове *Меир Езофович (1911)*, *Робиња чула (Niewolnica zmysłów, 1914)*, са чувеном глумицом Полом Негри (Pola Negri), међународном звездом немог филма, *Варшавска полиција и њене тајне (Ochrona warszawska i jej tajemnice, 1916)*.

101. Пола Нејри

Након поновног стицања независности 1918. године, филмска индустрија је почела интензивно да се развија. На почетку су се снимали пропагандни или филмови са патриотском тематиком – *Чуго на Висли* (*Cud nad Wisłą*, 1921), *Гроб незнаној јунака* (*Mogiła nieznanego żołnierza*, 1927) и др.

Тридесетих година уведен је **звучни филм**. Први је био *Морал јосџе Дулске* (*Moralność pani Dulskiej*, 1930). У том периоду истицао се режисер Јозеф Лејтес (Józef Lejtes), који је радио екранизације књижевних дела. Остали ствараоци су били Јулијуш Гардан (Juliusz Gardan), Леонард Бучковски (Leonard Buczkowski) и Михал Вашињски (Michał Waszyński).

Крајем међуратног периода снимљен је и **први филм у боји**, ауторства Тадеуша Јанковског (Tadeusz Jankowski) – *Лејоша Ловичке кнежевине* (*Piękno Księstwa Łowickiego*, 1937).

По избијању Другог светског рата пољска филмска индустрија је ликвидирана. Малобројни су сарађивали са окупаторима попут Ига Сима (Igo Sym), поједини су наставили да се илегално баве филмом, у оквиру пољског покрета отпора, као Антони Бохђевич (Antoni Bohdziewicz), а неки су стварали у емиграцији, као што је Еугенијуш Ценкалски (Eugeniusz Cękałski).

Комунистичка власт је одмах након краја рата почела да обнавља филмску индустрију, рачунајући на њену употребу у пропагандне сврхе. Основано је државно предузеће Пољски филм (Film Polski) 1945. године, а три године касније и **Државна филмска висока школа** (Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa) у Лођу, која је била прва јавна институција која је нудила образовање у области филмске уметности. Први послератни играни филм је био *Забрањене џесме* (*Zakazane piosenki*, 1947).

102. Сцена из филма *Забрањене песме*

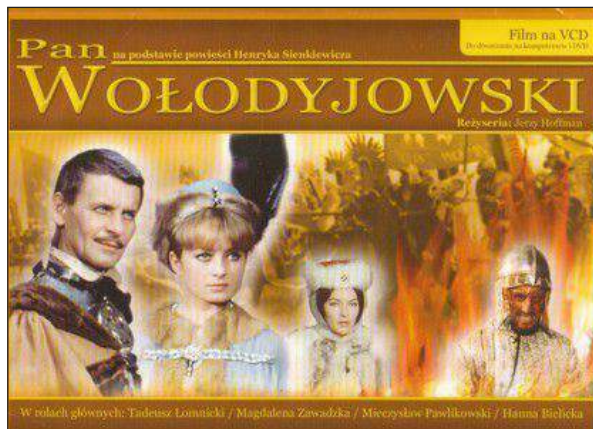
Јачање комунистичког режима довело је до централизације и директне контроле кинематографије. Само су поједини филмови успели да пробију ограничења наметнуте соцреалистичке идеологије, као што је био филм **Анджеја Вајде** (*Andrzej Wajda*) *Генерација* (*Pokolenie*) из 1955. године. После Стаљинове смрти догматизам је ослабио, а Вајда је с временом израстао у једног од водећих стваралаца **пољске филмске школе**. Снимио је *Канал* (*Kanał*) 1956. године, *Пејео и дијамант* (*Porioł i diament*) 1958.

Још један велики стваралац пољске филмске школе био је **Јежи Кавалерович** (*Jerzy Kawalerowicz*), аутор филмова *Прави крај великој рати* (*Prawdziwy koniec wielkiej wojny*, 1958), *Воз* (*Rociąg*, 1959) и *Мајка Јованка од Анђела* (*Matka Joanna od Aniołów*, 1961). Остали представници пољске филмске школе били су: Тадеуш Конвицки

103. Плакаћ за филм
Канал

(Tadeusz Konwicki), Војћех Јежи Хас (Wojciech Jerzy Has), Станислав Ленартович (Stanisław Lenartowicz) и други.

Шездесетих година успехе су имали филмови као што су *Пејели* (*Porioły*, 1965) Анджеја Вајде, *Рукойис пронађен у Сарајосу* (*Rękopis znaleziony w Saragossie*, 1965) Војћеха Хаса, *Фараон* (*Faraon*, 1966) Јежија Кавалеровича, и *Пан Володијовски* (*Pan Wołodyjowski*, 1969) Јежија Хофмана (Jerzy Hoffman).

104. Реклама за филм Пан Володијовски

Седамдесетих година прошлог века снимљени су *Санаторијум под клејсидром* (*Sanatorium pod Klepsydrą*, 1973) Војћеха Хаса, *Пошой* (*Potop*, 1974) Јежија Хофмана, *Ноћи и дани* (*Noce i dnie*, 1975) Јежија Антчака (Jerzy Antczak) као и *Обећана земља* (*Ziemia obiecana*, 1975) Анджеја Вајде.

Крајем шездесетих година формира се правац у кинематографији звани **Кинематографија младе културе** (Kino Młodej Kultury), чији је главни представник био Кшиштоф Зануси (Krzysztof Zanussi) са делима *Структура кристала* (*Struktura kryształu*, 1969) и *Илуминација* (*Iluminacja*, 1972). У области документарног филма формирала се **краковска школа** (szkoła krakowska), чији су представници Томаш Зигадло (Tomasz Zygadło), Бохдан Косињски (Bohdan Kosiński) и Кшиштоф Кјешловски (Krzysztof Kieślowski).

Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година прошлог века окупља се група младих уметника која је негативно гледала на пропадање пољског друштва, непотизам и корупцију. Тада је настао правац који се назива **Кинема-**

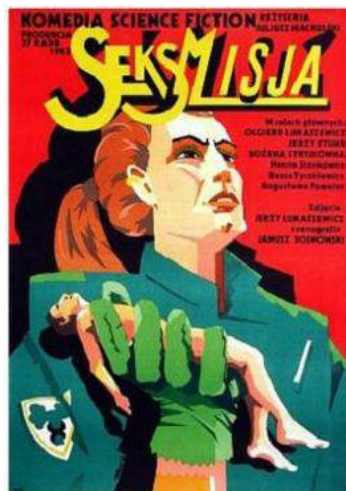
105. Плакаћ за филм
Меда

комедија *Mega (Miś, 1980)* Станислава Бареје (Stanisław Bareja).

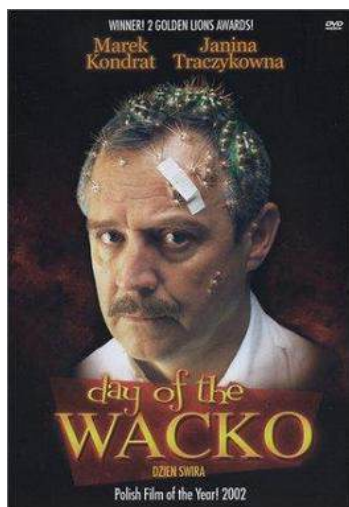
По проглашењу ванредног стања (*stan wojenny*) у Пољској у децембру 1980. године, пољска кинематографија доживела је пад. Филмови су снимани, али је забрањивана њихова дистрибуција. Многи су емигрирали (попут Агњешке Холанд), други су снимали филмове који нису обрађивали политичку тематику. Главни правац у пољској кинематографији осамдесетих година била је популарна кинематографија (*kino popularne*), који је својим радовима започео Јулијуш Махулски (Juliusz Machulski): *Вабанк (Vabank, 1981)* и *Секс мисија (Seksmisja, 1983)*.

Друштвене промене са краја осамдесетих година донеле су укидање цензуре и децентрализацију снимања филмова. Пољска кинематографија била је у кризи, како због стања у земљи, тако и због притиска страних продукција. Кишловски у копродукцији снима награђивану трилогију *Три боје (Trzy kolory, 1993–1994)*. Снимани су филмови из такозваног правца „филмова о криминалцима” (*nurt bandycki*):

тографија моралног немира (Kino moralnego niepokoju). На челу овог покрета су се налазили Анджеј Вајда (*Човек од мермера, Człowiek z marmuru, 1976*), Кшиштоф Зануси (*Зашићене боје, Barwy ochronne, 1976*), Кшиштоф Кјешловски (*Ожиљак, Blizna, 1976*), Јануш Кијовски (Janusz Kijowski), (*Индекс, Indeks, 1977*), Феликс Фалк (Feliks Falk), (*Мајстор церемоније, Wodzirej, 1977*), Агњешка Холанд (Agnieszka Holland), (*Провинцијски џумци, Aktorzy prowincjonalni, 1978*) и Барбара Сас (Barbara Sass), (*Без љубави, Bez miłości, 1978*). Међу дела кинематографије моралног немира убраја се и популарна

106. Плакаћ за филм
Секс мисија

107. Плакаћ за филм
Дан лудака

Крол (*Kroll*, 1991) и Пси (*Psy*, 1992) Владислава Пасиковског (*Władysław Pasikowski*), Момци не плачу (*Chłopaki nie płaczą*, 1999) Олафа Лубашенке (*Olaf Lubaszenko*) и други.

На прелому векова екранизују се класична дела пољске књижевности: Анджеј Вајда снима *Пана Тадеуша* (*Pan Tadeusz*, 1999), Жежи Хофман *Оћнем и мачем* (*Ogniem i mieczem*, 1999), а Жежи Кавалерович *Кво вадис* (*Quo vadis*, 2001). На врхунцу популарности је Марек Котерски (*Marek Koterski*) са филмом *Дан лудака* (*Dzień świra*, 2002). Роман Полански добија Златну палму за копродукцију *Пијаниста* (*Pianista*, 2002).

Године 2005. извршена је реформа система кинематографије у Пољској, основан је Пољски институт за филмску уметност (*Polski Instytut Sztuki Filmowej*), чији је задатак да финансијски помаже у настајању филмова високе уметничке вредности. Из раздобља које је уследило можемо издвојити филмове *Кашин* (*Katyn*, 2007) ауторства Анджеја Вајде, *У шами* (*W ciemności*, 2011) Агњешке Холанда као и *Ида* (*Ida*, 2013) Павела Павликовског (*Paweł Pawlikowski*, 2013), који је за њега добио и Оскара као најбољи страни филм.

Кухиња

Пољска кухиња је заснована првенствено на: месу (свињском, говеђем, рибљем), печуркама, кромпиру, киселом купусу, цвекли, црном и белом луку, киселим краставцима, павлаци. Од зачина се користе: бибер, першун, ким, мирођија, мажуран.

Нека од најпопуларнијих јела пољске кухиње су различите врсте **кобасица** (*kiełbasa*), **пироги** (*piecogi*), који могу имати различита врсте пуњења (са сиром, месом, печуркама итд.),

108. Pierogi

пољске сарме (gołąbki), **пољски подварак** (bigos), **похована шницла** (schabowy), **харинге** (śledzie), **димљени сир** (osypek), **крофне** (paczki) и др.

Попут осталих народа Средње Европе, Пољаци су велики љубитељи супа и чорби. У традиционалне пољске супе спадају: **месни бујон** (rosół, најчешће од пилећег меса), кисела **чорба од жита** (żurek, најчешће ражена),

чорба од киселих краставаца (zupa ogórkowa), **чорба од печурака** (zupa grzybowa), **чорба од парадајза** (zupa pomidorowa), **чорба од шкембића** (flaki).

Што се алкохолних напитака тиче, традиционално пиће у Пољској је **вот-**

110. Żurek

последњих деценија расте.

ка (wódka). Пољаци троше 11 литара вотке по глави становника годишње. Пољска је по производњи **пива** (piwo) трећа земља у Европи, које је најпопуларније пиће. Услед унапређења технологије и климатских промена, производња **вина** (wino) у Пољској

109. Bigos

Спорти

Најпопуларнији спорт у Пољској је **фудбал** (piłka nożna). Највеће успехе пољска фудбалска репрезентација и клубови имали су током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века.

111. Пољска фудбалска репрезентација

Међутим, на репрезентативној и клубској сцени Пољаци су најуспешнији у **одбојци** (piłka siatkowa, siatkówka), како у женској, тако и у мушкој конкуренцији.

112. Пољска мушка одбојкашка репрезентација

Пољски такмичари су традиционално веома успешни у **рукомету** (piłka ręczna), **атлетици** (lekkoatletyka) и **тенису** (tenis). Велику популарност у Пољској имају и **спидвеј**, врста мотоспорта (żużel), као и **скијашки скокови** (skoki narciarskie).

113. Адам Малиш (*Adam Małysz*)

Празници и обичаји

Према важећим одредбама закона, на територији Пољске прослављају се следећи празници:

- 1) 1. јануар, Нова година (Nowy Rok),
- 2) 6. јануар, празник три краља/мудраца (Święto Trzech Króli),
- 3) први и други дан Ускрса (Wielkanoc), недеља и понедељак, покретан датум,
- 4) 1. мај, празник рада (Święto Pracy),
- 5) 3. мај, празник усвајања устава 3. маја 1791. године (Święto Trzeciego Maja),
- 6) Зелена недеља (Zielone Świątki), покретан датум, увек недељом,
- 7) Божије тело/Тијелово (Boże Ciało), покретан датум, увек четвртком,
- 8) 15. август, Велика госпа/Узнесење блажене девице Марије (Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny),
- 9) 1. новембар, Сви свети (Wszystkich Świętych),
- 10) 11. новембар, празник независности (Święto Niepodległości),
- 11) 24–26. децембар, (Boże Narodzenie).

Од народних обичаја који се изводе и данас можемо поменути: *marzanna* (првог дана пролећа, потапа се лутка Морена), *niedziela palmowa* (шесте недеље великог поста, у цркву се носе цветни аранжмани), *śmigus-dyngus* (на ускршњи понедељак, девојке се поливају водом), *zdobienie jaj* (фарбање јаја за Ускрс), *dożynki* (празник жетве), *kolędnicy* (коледари), *andrzejki* (предвиђање будућности изливањем воска), *mikołajki* (прослава св. Николе, дечији празник).

114. *Śmigus-dyngus*

115. *Коледари*

Многе празнике у Пољској, поред обредне и друштвене димензије, карактерише и врста хране која се том приликом конзумира. Тако се за трпезом на Бадње вече (*Wigilia*) обавезно припремају: пољски боршч (*barszcz z uszkami*), супа од печурака (*zupa grzybowa*), риба, најчешће шаран (*karп*), купус са печуркама (*kapusta z grzybami*), пирогои са купусом (*piecrogі z kapustą*), тестенина са маком (*kluski z makiem*), компот од сувог воћа (*kompot z suszonych owoców*), кувана пшеница (*kutia*). За столом на Бадње вече, у Пољској мора бити дванаест различитих јела.

116. *Kutia*

На Велику суботу пред Ускрс, људи у католичке цркве носе корпе са храном (*święconka*), како би је освештали за ускршњу трпезу, на којој не би смели да изостану: бели боршч (*barszcz biały*) са кобасицом и јајетом, печена бела кобасица, француска салата (*sałatka jarzynowa*), печено месо, ускршњи колач (*mazurek*).

117. *Święconka*

Такође, последњи четвртак пре почетка великог поста у Пољској назива се Дебели четвртак (*Tłusty Czwartek*). Тада се једу велике количине слаткиша, првенствено крофни.

118. *Pączki*

Литература

- [1] *Dzieje architektury w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Kluszczyński, 2001.
- [2] <https://encyklopedia.pwn.pl/html> [27.04.2025]
- [3] <https://encyklopediateatru.pl> [27.04.2025]
- [4] Kłoskowska, Antonina, Jerzy Bartmiński. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. Wrocław: Wiedza o Kulturze, 1991–1993.
- [5] Knaflawska, Joanna, Wiesław Kot. *Księga kultury polskiej: kultura i nauka, literatura: ilustrowana encyklopedia tematyczna*. Poznań: Wydawnictwo Publicat, 2007.
- [6] Kopera, Feliks. *Dzieje malarstwa w Polsce*. Kraków: Drukarnia narodowa, 1926.
- [7] Krzyżanowski, Julian, red. *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1965.
- [8] Librowska, Maria, red. *Kuchnia polska*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1982.
- [9] Płażewski, Jerzy. *Historia filmu 1895–2005*. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 2007.
- [10] Wyka, Kazimierz. *Modernizm polski*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1968.
- [11] Zbigniew, Raszewski. *Krótką historia teatru polskiego*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1990.

ИНФОРМАЦИЈЕ О УПОТРЕБЉЕНИМ ИЛУСТРАЦИЈАМА

- [1] Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=13130>
- [2] Аутор: Погледај испод. – Сопствено дело, Јавно власништво, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16103411>
- [3] Autorstwa Zygmunt Kamiński / Andrzej Heidrich – From Polish Wikipedia. Originally uploaded at Grafika:Godło Polski. svg, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=543809>
- [4] Autorstwa Kancelaria Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=47077419>
- [5] Autorstwa Marcin Białek – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16823300>
- [6] Autorstwa User:Darwinek – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11139577>
- [7] CC BY 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1642154>
- [8] Autorstwa Emptywords – Praca własna, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=130304931>
- [9] Autorstwa Makarczuk z polskiej Wikipedii, CC BY-SA 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5857293>
- [10] Autorstwa Autor nie został podany w rozpoznawalny automatycznie sposób. Założono, że to Krzysiu Jarzyna (w oparciu o szablon praw autorskich). – Źródło nie zostało podane w rozpoznawalny automatycznie sposób. Założono, że to praca własna (w oparciu o szablon praw autorskich)., CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=692776>
- [11] Autorstwa Netzach – Praca własna, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=128224149>

- [12] By Jerzy Strzelecki – Own work, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5044856>
- [13] Autorstwa Henryk Kotowski z angielskiej Wikipedii – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=109368>
- [14] Autorstwa Jan Matejko – <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=31479>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=53474881>
- [15] Autorstwa Poznaniak – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1342658>
- [16] Autorstwa Michał Gröll (1722–1798), printer – <http://polona.pl/item/1196273/5/> – free polish digital library, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=36296253>
- [17] Autorstwa Mariusz Paździora – Praca własna, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3823915>
- [18] Autorstwa nieznany; color: old photos in color – Główny Zarząd Polityczny WP (1960) *Z Dziejów Wojny Wyzwoleńczej Narodu Polskiego 1939–1945*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, ss. 255 no ISBN Eugeniusz Duraczyński (1974) *Wojna i Okupacja Wrzesień 1939 – Kwiecień 1943*, Warszawa: Wiedza Powszechna no ISBN Polish Institute and Sikorski Museum London, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=39474619>
- [19] Autorstwa radek.s – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1720781>
- [20] <https://www.solidarnosc.org.pl/34-lata-temu-powtornie-zalegalizowano-nszz-solidarnosc/>
- [21] Autorstwa unknown, – Na Commons przeniesiono z pl.wikipedia., GFDL 1.2, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5822849>
- [22] Autorstwa Aotearoa – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11836448>
- [23] Autorstwa Nieznany – Ten plik pochodzi z biblioteki cyfrowej „Polona” i jest dostępny pod URL: <https://polona.pl/item/chronicae-et-annales-poloniae,ODI3MDgz/47/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=100216709>

- [24] By Zygmunt Gloger – http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=34467&s=1, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5551861>
- [25] https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:Rej_Figliki_025.jpeg
- [26] Autorstwa Samuel Linde – PBI, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6779157>
- [27] By Unknown author – Narodowe Archiwum Cyfrowe, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygnatura: 1-N-41, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=73608582>
- [28] https://poradnik-jezykowy.uw.edu.pl/page/history_war
- [29] https://wikisource.org/wiki/Page:Język_Polski_Rocznik_1_%281913%29.djvu/5
- [30] <https://antyksobieski.pl/doroszewski-slownik-jezyka-polskiego-i-xi-komplet.html>
- [31] Autorstwa Wincenty Kadłubek – Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5726360>
- [32] <https://ciekawostkihistoryczne.pl/leksykon/jan-dlugosz-1415-1480/>
- [33] Autorstwa Nieznany – Biblioteka Narodowa, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=95977685>
- [34] Autorstwa Nieznany – Teresa Michałowska “Średniowiecze”. Warszawa 2002, s. 552., Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5399034>
- [35] Autorstwa Nieznany – <http://polona.pl/item/11232558/4/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=41742973>
- [36] Autorstwa Nieznany – Ten plik pochodzi z biblioteki cyfrowej „Polona” i jest dostępny pod URL: <https://polona.pl/item/zwyerciadlo-albo-kstalt-w-ktorym-kazdy-stan-snadnie-sie-moze-swym-sprawam-iako-we,NDA1ODQ1MzM/9/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12337586>
- [37] Autorstwa Józef Buchbinder / Aleksander Regulski – <http://www.polona.pl/dlibra/doccontent2?id=6548&dirids=1>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4825192>

- [38] Autorstwa Nieznany – Uploaded to en wikipedia by User:Emax under PD license on December 27, 2004, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=927328>
- [39] Autorstwa Jan Aleksander Gorczyn, Łukasz Opaliński, Hieronim Pinocci – <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/publication/106567>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=131700189>
- [40] Autorstwa Zygmunt Vogel – Krystyna Sroczyńska (1969). Zygmunt Vogel. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=494534>
- [41] Autorstwa Polona – <https://polona.pl/item/zabawy-przyjemne-y-pozyteczne-z-slawnych-wieku-tego-autorow-zebrane-tomu,NzkwODI1MTI/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=158338862>
- [42] Autorstwa Per Krafft – <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=16903>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=43345634>
- [43] Autorstwa Józef Wybicki (1747–1822) – <http://www.anthem.pl/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3680272>
- [44] Autorstwa Adrian Grycuk – Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78344754>
- [45] Autorstwa User:mathiasrex Maciej Szczepańczyk, based on layers of User:kgberger – Praca własna, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6489329>
- [46] Autorstwa Józef Oleszkiewicz – www.pinakoteka.zascianek.pl, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11758053>
- [47] By Nicolas Eustache Maurin – National Library of Poland, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=163970478>
- [48] By Tangopaso – Own work, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10386179>
- [49] Autorstwa Kazimierz Mordasewicz – Bildarchiv Austria, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3180819>

- [50] Autorstwa nieznany/unknown – Marek Kwiatkowski, Wspomnienie dawnej Warszawy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, p. 45, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=83695435>
- [51] Autorstwa Kazimierz Pochwalski – culture.pl <https://mnki.pl/pl/home>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=21905671>
- [52] Autorstwa Nieznany – Dyabeł w butelce, artykuł Bolesława Prusa z 1909 r., Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=36958370>
- [53] Autorstwa Stanisław Wyspiański – <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=4037>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=43366082>
- [54] Autorstwa Wilhelm Feldman (1868-1919) – Współczesna literatura polska 1880-1904, wyd. 1905, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1727935>
- [55] Autorstwa Nieznany – Ten plik pochodzi z biblioteki cyfrowej „Polona” i jest dostępny pod URL: <https://polona.pl/item/portret-wladyslawa-stanislaw-reymonta,NzA5ODg0OTg/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=153625694>
- [56] Autorstwa Nieznany – CRISPA, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=146205219>
- [57] Autorstwa Stanisław Ignacy Witkiewicz – <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Witkacy/Index.htm>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8878889>
- [58] Autorstwa Bruno Schulz – <http://culture.pl/en/artist/bruno-schulz>, see „Book of Idolatry by Bruno Schulz – Image Gallery” image 9/9., Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30147153>
- [59] Autorstwa Bureau of Information and Propaganda of Armia Krajowa | – http://www.anszyd.webpark.pl/opor_czy_walka_pliki/image007.jpg, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4226453>
- [60] CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=127981>
- [61] Autorstwa Nieznany fotograf – 『キネマ旬報』1959年7月夏の特別号。"Kinema Junpo", Special July 1959 issue., Domena

- publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=134564029>
- [62] <https://w.bibliotece.pl/138906/Traktory+zdobęda+wiosnę>
- [63] <https://www.olx.pl/d/oferta/wspolczesnosc-czasopismo-CID-751-IDN0IYV.html?isPreviewActive=1&sliderIndex=0>
- [64] <https://antyksobieski.pl/blog/stanislaw-lem-solaris-pierwsze-wydanie-ksiazkowe-kultowej-ksiazki-science-fiction-w-ekskluzywnej-oprawie-skorzanej>
- [65] By Chancellery of the President of Poland – <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/zdjecia/galeria,567.html>, GFDL 1.2, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15945956>
- [66] By Harald Krichel – Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=83206664>
- [67] Автор: Cancre – Сопствено дело, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6565025>
- [68] CC BY-SA 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=38998>
- [69] By Marcin Białek – Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5181111>
- [70] By Jakub Hałun – Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=90424023>
- [71] By Pudelek (Marcin Szala) – Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16316117>
- [72] By Chris Olszewski – Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=118315160>
- [73] Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1614255>
- [74] Autorstwa WrS.tm.pl – Praca własna, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=135821103>
- [75] <https://ibedeker.pl/obiekty/perelki-gdynskiego-modernizmu-budynek-plo/>
- [76] Autorstwa Jar.ciurus – Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=29281038>
- [77] Autorstwa Deutsche Fotothek, CC BY-SA 3.0 de, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6391070>
- [78] Autorstwa Marek Mróz – Praca własna, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=96453015>

- [79] Autorstwa Adrian Grycuk – Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=72015087>
- [80] <https://sztukipiekne.pl/krakowskim-szlakiem-jana-matejki-kosciol-mariacki/>
- [81] Autorstwa Photographer S. Kolowca – scanned from Architektura Polska, Państwowe Wydawnictwo Techniczne, Warsaw, Poland, 1952, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6625470>
- [82] Autorstwa © Marek i Ewa Wojciechowsy / Trips over Poland, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1292703>
- [83] Autorstwa © Marek i Ewa Wojciechowsy / Trips over Poland, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=458857>
- [84] Autorstwa Adrian Grycuk – Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=80839855>
- [85] By Creator:Xawery Dunikowski – Own work (BurgererSF), Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25109309>
- [86] Autorstwa Magdalena Abakanowicz, photo by Radomil – Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=48589>
- [87] Autorstwa Anonimowy (Praga) – heneczek.ovh.org wroclaw.wyborcza.pl, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6119229>
- [88] Autorstwa Marcello Bacciarelli – Praca własna (BurgererSF), Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2778013>
- [89] Autorstwa Jan Matejko – <https://quantaoflight.wordpress.com/2011/11/13/sobieski-pod-wiedniem/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18213956>
- [90] Autorstwa Stanisław Wyspiański – <https://artsandculture.google.com/asset/poranek-pod-wawelem-planty-o-wicie/kwFha0651YEgPw>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=835027>
- [91] Autorstwa Władysław Strzemiński – Muzeum Sztuki w Łodzi, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/>

- index.php?curid=127240944<https://one.bid/en/malarstwo-wspolczesne-jan-szancenbach-1928-1998-muszle-i-kawon-1990/186377>
- [92] https://lodziakaliska.pl/fwp_gallery/zdjecie-z-krzyza/
- [93] Av Louis-Auguste Bisson – Ernst Burger: Frédéric Chopin. München 1990, S. 323, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=113046>
- [94] Autorstwa Theodore C. Marceau – <http://www.gutenberg.org/files/15604/15604-h/15604-h.htm>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=182721>
- [95] By Grażyna Rutowska – Narodowe Archiwum Cyfrowe, Archiwum Grażyny Rutowskiej, sygnatura: 40-9-144-9, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=64724034>
- [96] Autorstwa Zygmunt Put Zetpe0202 – Praca własna, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16904252>
- [97] Autorstwa Józef Reichan – cyfrowe.mnw.art.pl, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=29972718>
- [98] By Napoleon Sarony – Isabella Stewart Gardner Museum, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=136401790>
- [99] Autorstwa Teatr im. Słowackiego – <http://www.slowacki.krakow.pl/>, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2943930>
- [100] Autorstwa James Abbé – Pola Negri by Abbé, 1921, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11159434>
- [101] Autorstwa Leonard Buczkowski – Jan Grużewski; Stanisław Kopf (1957) *Dni Powstania*, Kronika Fotograficzna Walczącej Warszawy, Warszawa: PAX, ss. 60 no ISBNWładysław Bartoszewski; Bogdan Brzeziński, Leszek Moczulski (1970) *Kronika wydarzeń w Warszawie 1939–1949*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 102 no ISBNNorman Davies (2003) *Rising ,44. The Battle for Warsaw*, Londyn: Pan Macmillan ISBN 0-333-90568-7, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3811120>

- [102] By The poster art can or could be obtained from Zespół Filmowy Kadr., Fair use, <https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=8051126>
- [103] <https://alchetron.com/Colonel-Wolodyjowski-%28film%29#-colonel-wolodyjowski-film-d5adf422-911d-48a0-bc42-34839a-54522-resize-750.jpg>
- [104] By Zespół Filmowy „Perspektywa” – <http://1.fwcdn.pl/po/08/96/896/7415091.3.jpg>, Fair use, <https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=54230015>
- [105] Fair use, <https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=18614197>
- [106] By May be found at the following website: http://ia.media-imdb.com/images/M/MV5BMTI5MjE4MzgzMl5BMl5BanBnXkFtZTcwMDE2NjQyMQ@@._V1._SX326_SY475_.jpg, Fair use, <https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=33139941>
- [107] By Aw58 – Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=130427950>
- [108] By JIP – Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14655361>
- [109] By This file was added by User JoymasterTen plik został dodany przez Wikipedystę JoymasterJoymastere-mailGG6403904COMMONSpl.wikiJoymasters upload list – Own work, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4951529>
- [110] <https://businessinsider.com.pl/sport/mundial-2018-ile-jest-warta-reprezentacja-polski/vqqlmdr>
- [111] <https://siatka.org/pokaz/intensywny-sezon-reprezentacji-polski-znamy-kalendarz-spotkan/>
- [112] <https://www.skijumping.pl/wiadomosci/10280/adam-malysz-bylo-trudno/>
- [113] By Nationwide Specialty Co., Arlington, Texas -- In Buffalo, N.Y., Stanley Novelty Co., 200 S. Ogden St. – Boston Public Library – https://www.flickr.com/photos/boston_public_library/7045688651/, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23997528>
- [114] Autorstwa Fiberek – Praca własna, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8969110>
- [115] <https://www.thespruceeats.com/polish-christmas-cooked-wheat-pudding-recipe-1136955>

[116] <https://www.onet.pl/styl-zycia/onetkobieta/swieconka-rza-dzi-sie-okreslonymi-regulami-tego-nie-powinno-byc-w-koszyczku/6sbr6v1,2b83378a>

[117] <http://www.lubanski.eu/wp-content/uploads/2016/02/tlusty.jpg>

Далибор Соколовић
УВОД У ПОЛОНИСТИКУ

Издавач
Савез славистичких друштава Србије
ssds.org.rs

За издавача
Проф. др Рајна Драгићевић

Лектура
Маја Васић

Графичко уређење
Биљана Живојиновић

Дизајн корица
Милица Допуђа

Припрема и штампа

Цигоја
ШТАМПА
office@cigoja.com
www.cigoja.rs

Тираж
50

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.162.1
821.162.1.09
930.85(438)

СОКОЛОВИЋ, Далибор, 1979-
Увод у полонистику / Далибор Соколовић. – Београд : Савез
славистичких друштава Србије, 2025 (Београд : Чигоја). – 144 стр. : илустр. ;
24 см. – (Едиција Славистички списи / [Савез славистичких друштава
Србије, Београд])

Тираж 50. – Напомене уз текст. – Библиографија уз свако поглавље.

ISBN 978-86-81622-18-6

а) Полонистика б) Пољска – Културна историја

COBISS.SR-ID 170216713